

## II. A kolóniák élete

### 1. A magyarok száma?

Ahány statisztika, annyi változat. Pontosan ma sem tudni, hány magyar él elszórva a világban. Egy-két kivételtől eltekintve csak becslésekre lehet támaszkodni. Hivatalos vagy tudományos statisztikai felmérések hiányában mindenki, aki a kérdéssel foglalkozik, különféle módszerek és szempontok alapján próbálja megállapítani a nyugati szórványokban élő magyarok számát. Találón adta Dávid Zoltán,, a probléma avatott kutatója és legjobb ismerője egy írásának ezt a címet: "Hányan vagyunk - hányan lehetünk?"<sup>1</sup> A tényleges létszám helyett csak annak a kérdésnek a megválaszolására van lehetőség, hogy hányan *lehetnek* a nyugati határokon túl élő magyarok.

A nehézségek mindjárt azzal kezdődnek, hogy kik tekinthetők magyaroknak. A legjobb eligazító természetesen az anyanyelv. Akinek anyanyelve magyar, minden bizonnyal magyar. Vannak azonban kivételek. Azok például, akik magyar anyanyelvűek, de azt elfelejtették és egy új nyelven érintkeznek a környezetükkel. Az is előfordul, hogy magyar anyanyelvű egy más népbe olvadva bele, nem vallja magát többé magyarnak. Sajátos a helyzet a Magyarországon született, de Izraelben élő zsidókkal, akiknek magyar az anyanyelvük, de hazájuknak Izraelt tartják és magukat - nemcsak állampolgári, de népi alapon - izraelieknek tekintik, még ha nyelvükön kívül műveltségük és szellemi hagyományaik Magyarországhoz kötik is őket. Ezért vannak zavarban a statisztikusok, hová sorolják az Izraelben élő mintegy 200-220 ezer magyarországi születésű és magyar anyanyelvű izraelit. Megoldásnak kínálkozik az olyan statisztika, amely különválasztja a magyarokat és a magyar anyanyelvűeket.

Több országban, ahol a felmérések az anyanyelv iránt is érdeklődnek, a magyar anyanyelvűek száma könnyen megállapítható. Ugyanakkor - mint az Egyesült Államokban - a magyar ősökkel (szülőkkel, nagyszülőkkel stb.) rendelkezők is kideríthetők, de ez csak kevésbé igazít el, mert mindig kérdésessé válik, hogy az esetleg többszörös vegyesházasságok folytán ki melyik néphez tartozónak tekinti magát. A népi hovatartozás megvallása sem nyújt kellő információt, hiszen vannak és lehetnek magyarok, akik - egzisztenciális okokból, vélt vagy valóságos előnyök reményében - a befogadó nép tagjának vallják magukat, ha népszámlálók ez iránt is érdeklődnek.

Hatósági kimutatások sokhelyütt aszerint tartják nyilván a menekültekként, kivándorlókként, áttelepülőkként jött idegeneket, vagy új polgárokat, hogy mely országból érkeztek. Így előfordulhat és elő is fordult, hogy szlovákiai, romániai, hajdani jugoszláviai magyarok szlovákokként, románokként, jugoszlávokként kerültek hivatalos nyilvántartásokba. (A német televízióban e könyv kéziratának megfogalmazása idejében Szeles Mónikát, a Jugoszláviából az Egyesült Államokba áttelepedett neves teniszszőnőt szerbként emlegették.)

Aki fel akarja becsülni a Nyugaton élő magyarok számát, vizsgálatainak eredményeként valóban csak arra adhat választ, hogy "hányan lehetnek". A források eléggé gyérek.

Ezek esetleges hivatalos statisztikákon és kimutatásokon kívül a különböző állami vagy egyházi segély szervek, a vallási közösségek által elért és nyilvántartott hívők száma, egyesületi, társasági, szervezeti névsorok, magyar összejövetelek látogatottságáról szóló adatok. Aki tehát a szervezetektől távol tartja magát, az esetek túlnyomó többségében a statisztikusok figyelmén is kívül marad.

Ez a magyarázata annak, hogy gyakran eltérnek egymástól a nyilvánosságra hozott statisztikák. Dávid Zoltán különválasztva a magyarokat és a magyar anyanyelvűeket, számukat az alábbiak szerint becsüli fel: a) az előbbieket véve alapul Európában 265 ezer, Amerikában (Egyesült Államok, Kanada, Latin-Amerika) 900 ezer, Ausztráliában 40 ezer, Afrikában 20 ezer, Ázsiában 20 ezer, összesen 1.245 ezer; b) az utóbbiakat - magyar anyanyelvűeket - véve alapul Európában 225 ezer, Amerikában (Egyesült Államok, Kanada, Latin-Amerika) 680 ezer, Ausztráliában 50 ezer, Izraelben 130 ezer, Afrikában és Ázsiában 40 ezer, összesen 1.125 ezer. Dávid szerint a szóránymagyarság száma - a burgenlandiakat mint a magyar határon túl, de a történelmi Magyarország területén élő kisebbséget kivéve -1.1 és 1.2 millió körül mozog.<sup>2</sup> Egyéb kimutatások szerint a Kárpát-medencén kívül élő magyarság - magyarok és magyar anyanyelvűek - minden bizonnyal eléri az 1.340 és 1.540 ezer közötti nagyságot. Olyan eltérésekkel találkozunk például, hogy egy kimutatás szerint Izraelben 130 ezer, egy másik szerint 220 ezer magyar anyanyelvű él.

Mindent egybevetve talán nem túlzás, ha másfélmillióra becsüljük a világ köznyelven Nyugatnak nevezett részében (amelybe például a Távolkelet és Ausztrália is beleszámítódik) élő magyar, magyar anyanyelvű vagy származású emberek számát.

A nagyobb magyar kolóniák utolsó évtizedéről szóló fejezetekben az ott élő magyarok számáról készült adatok az előbbieken érintett korlátokkal, fenntartásokkal és hibalehetőségekkel értendők.

Arról még korai véleményt alkotni, hogy az 1985 és 1995 közötti évtizedben milyen mozgások történtek a nyugati magyarok létszámában. Az 1989/90-ig terjedő években az elhalálozásokat némileg kiegyenlítették az újabb emigrációk, amelyekben az erdélyi magyarok alkották a többséget. 1991 óta már nem számottevő magyarországi magyarok Nyugatra távozása és csökkent az erdélyiek, valamint a vajdaságiak kitelepedése is, viszont gyarapodott a hazatelepülők száma. Pontos adatok még nincsenek, annál is inkább, mert a hazatérések jelentős hányada részleges: szép számmal akadtak, akik úgy tértek vissza, hogy a nyugati állampolgárságot fenntartva, külföldi lakhelyüket sem adták fel egészen.

A magyar kolóniák életének és tevékenységének rövid és tömör ábrázolása csak vázlatos és hézagos lehet. Nem térhet ki - terjedelmi okok miatt és kellő kutatások hiánya folytán - a Nyugaton élő magyarok minden teljesítményére és eredményére. Mellőznie kell azt a mindennapos küzdelmet és munkát, amelyet egyenként, magánemberekként folytattak és végeztek, hogy az új és idegen környezetbe beleilleszkedjenek, gyökeret verjenek, hivatásukban és munkahelyükön helytálljanak, önmaguknak és a magyarságnak megbecsülést szerezzenek.

A szorgalom, a tisztességes munka és a polgári erények, ha meggyőzőek és általánosak, a nyugati magyar kolóniáknak és rajtuk keresztül az egész nemzetnek ugyanolyan dicsőségére szolgálnak, mint a politikai, társadalmi, tudományos, művelődési és gazdasági életben kivívott érdemek, sikerek. Arra sincs ezúttal mód, hogy a haza, a hazai és kisebbségi magyarok érdekében végzett és azok javát szem előtt tartó fáradozások aprólékos felsorolást és méltatást kapjanak. Szépfalusi István az ausztriai magyarokról szólva, de az egész nyugati magyar diaszpórára is kiterjedő érvénnyel mutatott rá a kisemberek, fizikai és szellemi dolgozók munkájának értékére, hozzáfűzve, hogy "a szellemi pályákon vezető pozíciót betöltő magyarokkal egyetemben és külön-külön a magyarság szerény, de fontos követői". Külföldön rajtuk keresztül is ítélik meg a magyar népet. "A magyarságnak ezek az 'egyszemélyes intézményei' a nyolcvanas években hivatlanul képviseltek... jó hírünket terjesztették a nagyvilágban. Az elmúlt évtizedben az egyesületekhez viszonyítva is talán eredményesebb munkát végeztek".<sup>3</sup>

A kolóniák tevékenységéről és eredményeiről szóló beszámolók nagyrészt nélkülözik a magyarság "egyszemélyes intézményei"-nek egyéni és közösségi teljesítményeit, de a szerző nem mulaszthatja el, hogy ezek értékére és jelentőségére, a névtelen magyarok érdemére fel ne hívja a figyelmet.

## *2. Magyarok Nyugat-Európában*

### *a) Ausztria*

A mintegy 60 ezerre tehető ausztriai magyarság három rétegből tevődik össze. A Burgenlandban őslakosoknak tekintett magyarokból, az osztrák tartományokban és főleg Bécsben régen letelepedettekből és utódaikból, valamint az 1945 utáni évtizedekben az országba érkezett menekültekből. Szám szerint ez utóbbiak vannak túlnyomó többségben. E három réteg szervezetileg is elkülönül egymástól. Ez az elkülönülés azonban soha nem vezetett súlyosabb konfliktusokhoz. Az 1945 és 1989/90 közötti időszakban azonban alkalmanként érezhetőek voltak az eltérő - olykor politikailag is színezett - érdekek. Az utóbbi években enyhültek az ellentétek és elkezdődött - főleg a burgenlandiak és a korábbi emigránsok között - az egymáshoz való közeledés.

Az ausztriai magyarok számát illetően ma is becslésekre vagyunk utalva, noha a tíz évenként rendezett népszámlálás pontos adatokkal szolgál, még ha az osztrák nemzetiségi nyilvántartás a köznyelv - Umgangssprache - alapján történik, vagyis aszerint, hogy a környezettel való mindennapos érintkezésben ki milyen nyelvet használ. A magyart mint köznyelvet igénybe vevő ausztriai lakosok száma az 1991-es előzetes népszámlálási adatok szerint 19,7 ezer volt. Ez az 1981-es adatokkal összehasonlítva egyharmados növekedést mutatott. Az 1981-es és 1991-es adatokat összevetve Burgenlandban 4 ezerről 5 ezerre, Bécsben 5 és fél ezerről 9 ezerre emelkedett a magyart mint köznyelvet használók száma. Alsó-Ausztriában 2,4, Felső-Ausztriában 1,2 ezer volt a számuk. Ezekről eltérő adatokat közölt, valószínűleg a népszámlálás végső adatait használva fel, az 1994. szeptemberi

innsbrucki konferencián Cserján Károly. Az ő számításai szerint: "33.459-en élünk, akik szűkebb környezetben a magyar nyelvet, illetve a magyar nyelvet is használjuk".<sup>4</sup> (A népszámlálások adatait - a magyarsághoz való tartozás, az ausztriai magyarok identitása és a belőlük való következtetések levonása szempontjából - a legbővebben és legtúzetesebben Szépfalusi István dolgozta fel, részben az ausztriai magyarokról szóló *Lássátok, halljátok egymást!* című könyvében, részben számos tanulmányban és cikkben.)

Az ausztriai magyarok száma a valóságban jóval nagyobb, mint amit a köznyelv alapján a hivatalos statisztika kimutat. Az osztrák nemzetiségi törvény szerint ugyanis - mint Deák Ernő mondta - "a népcsoporthoz tartozás önkéntes alapon történik, és senkit nem lehet arra kényszeríteni, hogy nemzetiségi hovatartozását megvallja. így a magyar egyesületek sem kötelezhetők taglétszámuk beismerésére, hiszen az egyes személyek sem kötelesek megmondani, hogy melyik egyesülethez tartoznak... az ausztriai magyarok döntő többsége nem hajlandó megvallani a magyarságát közösségként, csupán magánemberként... Röviden szólva tehát a létszámra vonatkozóan nem lehet megbízható adatokra támaszkodni".<sup>5</sup> Az ausztriai magyarok többségükben tehát egyénileg magyarok, de nem érzik magukat a magyar közösséghez tartozónak. Ennek következménye, hogy a feltehetően 60 ezer körüli számuk duplája a magyart mint köznyelvet önkéntesen bevallók számának.

Az ausztriai magyarok belső békéjéhez és együttműködéséhez vezető út fontos állomása volt a bécsi és alsó-ausztriai magyarok népcsoportként való elismerése. A *Bécsi Naplóban* megjelent közlemény szerint "A Minisztertanács 1992. június 30-i ülésén - a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tiltakozása és a burgenlandi tartományi kormányzóság negatív véleményezése ellenére - elhatározta a Magyar Nemzetiségi Tanács tagjainak felemelését a korábbi 8-ról 16 személyre. A Minisztertanács határozatát az Osztrák Nemzetgyűlés illetékes főbizottsága 1992. július 9-én jóváhagyta. Ennek értelmében ténylegessé vált az osztrák honosságú bécsi magyarok népcsoportkénti elismerése. A határozatot megelőzte a szövetségi kormánynak 1990. december 18-án a Nemzetgyűlésnek benyújtott jelentése az ausztriai népcsoportokról, amely kimondja, hogy a burgenlandi magyarok - akik közül a legtöbben a következő helységekből élnek: Alsóór (Untervart), Felsőór (Oberwart), Felső- és Középpulya (Ober- és Mittelpullendorf), Kismarton (Eisenstadt), Órisziget (Siget in der Wart) - mellett a Bécsben élő magyarok az ausztriai magyar népcsoport részének tekinthetők. A Kancellári Hivatal Alkotmányügyi Osztálya 1990. április 19-i keltezésű iratában igazolta, hogy az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége az 1976. évi nemzetiségi törvény 4. paragrafus 2. bek. értelmében reprezentatív szervezet, azaz jogosult tagokat jelölni a Magyar Nemzetiségi Tanácsba".<sup>6</sup>

Ezzel a döntéssel a bécsi és alsó-ausztriai magyaroknak - tehát az Ausztriában élő magyarok többségének - egy régi vágya és törekvése valósult meg és eredménnyel zárult az 1980-ban alakult *Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége* (a továbbiakban Központi Szövetség) sok esztendősz küzdelme a népcsoportként való elismerésre. A Központi Szövetség - noha a burgenlandi magyarok ellenezték az elismerést - kifejezésre juttatta, hogy változatlanul az együttműködés híve és mindent elkövet annak érdekében,

hogy zavartalan legyen a kapcsolata a burgenlandi magyarokkal. A bécsiek elismerése - a Központi Szövetség szerint - az egész ausztriai magyarság megerősödését és gyarapodását mozdította elő. A burgenlandiak és bécsiek együttműködése parancsoló szükség lett, hiszen a bécsi magyarok elismerésével nem új népcsoport társult a meglévő népcsoportokhoz, hanem a magyar népcsoportban a burgenlandiak kiegészültek a bécsiekkel és alsó-ausztriaiakkal, közös munkára szövetkezve az ausztriai magyar érdekek szolgálatában.

Az osztrák törvények szerint "Népcsoportot képeznek azok az ország területén meghonosodott csoportok, melyek tagjai osztrák állampolgárok, de nem német anyanyelvűek, és egyéni népi kultúrával rendelkeznek... A Népcsoport Tanácsa olyan gazdasági, kulturális, társadalmi érdekképviselői szervezet, amely tanácsadói szerepet lát el a Szövetségi Kormány mellett, és ellenőrzi, figyelemmel kíséri, hogy az adott tartományban betartják-e azokat a törvényeket, rendeleteket, amelyek a népcsoportokat megilletik. Ezen túl javaslattevő joga is van".<sup>7</sup>

Az osztrák kormányhatározat szerint a 16 tagú *Magyar Nemzetiségi* (vagy *Népcsoport*) *Tanács* fele-fele arányban a *Burgenlandi Magyar Kultúregyesület* (BMKE) és a Központi Szövetség képviselőiből áll. Ezeket négy évre nevezték ki. A Tanács 1993. február 16-án tartotta - Franz Vranitzky kancellár jelenlétében - alakuló ülését. Elnöke Balika Alfréd alsóöri banktisztviselő, helyettese Deák Ernő bécsi történész lett. Az ülésen Vranitzky kancellár beszédet tartott. Antall József miniszterelnök a magyar kormány nevében köszönetet mondott az osztrák kormánynak az új Magyar Nemzetiségi Tanács megalakulása alkalmából. A bécsi és alsó-ausztriai magyarok elismeréséért a Központi Szövetség - 1993. március 6-i gráci közgyűlési határozata alapján - március 29-én ünnepélyes formában és az osztrák politikai közélet több képviselője jelenlétében a Tudományügyi Minisztérium fogadótermében mondott köszönetet az osztrák kormánynak. Erről az aktusról tüntetően távolmaradt a burgenlandi magyarok szintén meghívott képviselője.<sup>8</sup>

A korábbi ellentétek, úgy látszik, még nem múltak el teljesen és noha a nyolcvanas évek második felétől történtek kísérletek a nézeteltérések és Összeütközések eloszlatására, ezek eredményei meglehetősen szerények maradtak. A kölcsönös idegenkedéshez nagy mértékben járult hozzá az a különbség, amely a burgenlandi őslakos magyarokat és az emigránsokat a magyar kormányzathoz való viszony megítélése tekintetében elválasztotta. A burgenlandiak a kádári "puha diktatúra" éveiben hajlottak a hivatalos Magyarországgal való kapcsolatra és együttműködésre. Ez látványos módon nyilvánult meg abban a találkozásban, amelyre a BMKE három vezető tisztségviselője, köztük Szeberényi Lajos alelnök, és Kádár János között - burgenlandi látogatása alatt - 1985. december 11-én Ruszton került sor. A bécsi emigráns magyarok, akiknek képviselői szerve a Központi Szövetség volt, ettől elhatárolták magukat. A Központi Szövetség által 1987 júniusára meghirdetett és a Burgenlandi Magyar Kultúregyesülettel közösen megrendezni kívánt felsőöri találkozó azért nem valósulhatott meg a tervezett formában, mert a bécsiek nem akarták meghívni a magyar nagykövetséget és az akkori Magyarok Világszövetségével együttműködő egyesületeket, a burgenlandiak pedig attól tartottak, hogy ennek tudomásulvételével

kockáztatják a Hazafias Népfronttal, a Magyarok Világszövetségével, általában a hivatalos Magyarországgal való kapcsolatok kínálta különféle előnyöket. Voltak, akik szerint a bécsiek lenéznek, ki akarják oktatni a burgenlandi magyarokat.<sup>9</sup> Az 1989/90-es magyarországi fordulat a régi nézeteltérések, előítéletek nagy részét időszerűtlenné tette, de a burgenlandiakban még mindig munkáltak a múltból maradt ellenérzések és ezért volt számukra oly nehéz az "emigránsokkal" való egyesülés elfogadása az új népcsoporti tanácsban.

A Magyar Nemzetiségi (Népcsoport) Tanács létrejöttét kiegészíthetné egy az összes - tehát valamennyi tartománybeli - magyarok érdekvédelmi szervezetének megteremtése. Ennek érdekében különösen Szépfalusi István munkálkodik, több cikkben és írásos javaslatban fejtve ki erre vonatkozó elgondolásait Többekkel együtt kívánatosnak tartaná, ha "kettős kötődésünk szoros tartozékaaként magyar nemzeti identitásunk megőrzése érdekében az ausztriai összmagyar érdekképviselő elve" a kormány részéről elfogadhatnák. Továbbá: az ausztriai magyarság csoportosulásain kívül álló nagy többség egyenjogú bevonását tartja szükségesnek a választások - és nem kinevezések - útján kialakítandó képviselői - és nem tanácsadói - népcsoportképviselőbe.<sup>10</sup>

Ami az ausztriai - Burgenlandon kívüli - magyar szervezeti életet illeti, fontos fejlemény volt a húsz egyesület és intézmény közreműködésével 1980. február 9-én Bécsben történt csúciszerv alapítás. Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége a magyarok összefogásán kívül fontos feladatának tekintette a különböző nemzetiségek közötti kapcsolatok kiépítését és a velük való együttműködést. Deák Ernő főtitkár kezdeményezésére alakult meg 1981-ben az *Ausztriai Népcsoportok Munkaközössége*. Ez később *Nemzetiségi Ügyek Bécsi Munkaközössége* néven folytatta működését.

A Központi Szövetség olyan egyesületeket és szervezeteket fogott össze, amelyek nem kívántak kapcsolatba kerülni a budapesti kormánnyal és az általa irányított intézményekkel. Azok az ausztriai - főleg bécsi - magyar egyesületek, amelyek ezt tették, 1983 júliusában ugyancsak megalapították a maguk - *Ausztriai Magyar Független Kultúregyesületek Csúciszerve* elnevezésű -tömörülését, élvezve a magyar kormány és a Magyarok Világszövetsége támogatását, egyúttal az örvidéki BMKE rokonszenvét is.<sup>11</sup> Szépfalusi István szerint a nyolcvanas évek második felében részleges változás következett be. "Amikor a magyar kormány megszüntette a nem rentábilis üzemek, szervezetek támogatását, válságtünetek jelentkeztek az eddigi támogatást élvező egyesületeknél. A csúciszerv 8 egyesülete közül 2-3 megszűnt, vagy legalábbis szüneteltette tevékenységét... A nyolcvanas évek végén a Magyar Nagykövetség több kísérletet tett arra, hogy valamennyi ausztriai magyar egyesülettel közvetlen kapcsolatba kerüljön. A követségi fogadások protokollja... és az ausztriai magyarság irányában megfogalmazott szövegek azonban mind az ancien régime stílusát tükrözték".<sup>12</sup>

A Központi Szövetség 1988. február 5-i közgyűlésén két fontos határozat született. Az egyik a burgenlandi magyarokkal való együttműködést pártfogolta és a bécsi magyaroknak szóló népcsoporti elismerést sürgette, a másik hétvégi magyar iskola elindítását jelentette be. Az előbbitől a Szövetség tagegyesületei azt várták, hogy nemzeti kisebbségi státust biztosít a Burgenlandon kívül élő magyaroknak. A burgenlandiak ezt már 1977 óta - amikor a

BMKE megkapta az "egyedüli képviseleti jogot" - élvezték. Ami az iskolát illeti, a Szövetség "Felhívás"-ban közölte, hogy fontos feladatának tekinti "az ifjúság megtartását a magyarságnak". Ezért úgy döntött, hogy ősztől Bécsben magyar hétvégi iskola működtetését tervezi, kérve a szülők megértését és hathatós támogatását. A közgyűlésen megerősítették P. Radnai Tibort elnöki és Deák Ernőt főtitkári tisztében.

A Központi Szövetség által indított *Bécsi Magyar Iskola* 1989 szeptemberében alakult. Hegedűs János tanár lett az igazgatója. A hétvégeken működött, minden második szombaton " 11-től 16 óráig. Hegedűs János és Ilona vezetésével arra törekedett, hogy a Bécsben és környékén élő fiataloknak magyar nyelvi tudást és alapműveltséget nyújtson.<sup>13</sup>

Az 1989/90-ben bekövetkezett magyarországi fordulatot, a kommunizmus bukását és a demokrácia győzelmét meglepedéssel fogadta az ausztriai magyarok túlnyomó többsége és csak kevesen sírták vissza azt az időt, amikor egyedül örvendhetek a Budapesttel való jó viszonyoknak és a magyarországi hivatalosság támogatásának. A szabad választások után, a Központi Szövetség 1990. április 10-én levelet írt a győztes Magyar Demokrata Fórum elnökségének. Megállapította, hogy: "A Magyarországon beálló belpolitikai változások párhuzamosan a külpolitikában is szükségessé teszik a változásokat, nevezetesen az egyes külképviseletek új alapokra helyezését. A Magyar Köztársaság 1989. október 23-án történt kikiáltását követően a bécsi nagykövetség -összetételére jellemzően - többszöri reklamáció után csak néhány héttel ezelőtt változtatta meg a 'Népköztársaság' megjelölést Bécs már csak exponált helyzeténél fogva is sürgős intézkedésekre sarkall mind a nagykövetség, mind pedig a magyar állam kulturális intézete, a Collegium Hungaricum tekintetében... Mint az ausztriai magyar egyesületek túlnyomó többségének képviselője, a Központi Szövetség úgy látja, hogy megérett a helyzet mind a nagykövetség, mind pedig a Collegium Hungaricum személyzetének minél előbbi kicserélésére".

Ez nagyrészt megtörtént, bár a múlt nyomait nem sikerült rövid időn belül eltüntetni. A kommunistákkal együttműködő szervezetek vezetői lehalkították hangjukat, de vonakodni látszottak a magyarországi rendszerváltozás következtetéseit levonni. Szépfalusi István egy hírlapi cikkében, a magyarországi szabad választások és az Antall-kormány hivatalba lépése után egy évvel, megállapította, hogy "az ausztriai intézményekben a régi rendszerrel együttműködött tisztségviselők legnagyobb részét funkcióban maradtak".<sup>14</sup>

Deák Ernő a burgenlandi vezetőkkel kapcsolatban kijelentette, hogy a történelmi változások ellenére is csak nehezen egyezkedtek ki a megváltozott viszonyokkal. Folytatták "az emigránsok"-nak nevezett magyarok kedvezőbb státusa elleni mesterkedéseiket és jöllehet a bécsiek elfogadtak tanácselnöknek egy burgenlandi magyart, az utolsó pillanatig ellenezték a bécsiek ^bevételét Végül, felismerve az osztrák kormány magatartásának módosulását, többen engedtek makacsságukból. A BMKE vezetősége többségi határozattal elfogadta az új Népcsoport Tanácsot, de Szeberényi Lajos elnök és fia tiltakozásként lemondott tanácsi tagságáról. A megváltozott Összetételű BMKE- vezetőség már megértőbbnek és együttműködőbbnek ígérkezett. Az örvidékiek véleményének hangot adó Galambos Ireneusz alsóöri plébános

szerint az ellentétek okai a távoli múltban gyökereznek. Megjegyezte, hogy "az anyaország szinte sohasem törődött az őslakos burgenlandi magyarsággal. 1921 után az irredentizmus miatt minden szál megszakadt aztán jött a kommunizmus, amely azt hirdette, hogy a kisebbségi politika Ausztria belügye. Nagyon magunkra maradtunk. Kevés az iskola, a folyóirat, nincs valódi értelmiségünk, az itteni kisebbség nem elég tudatos. Ezzel szemben az 1945, illetve 1946 után Ausztriába érkező s főként Bécsben letelepedő magyarok átlagosan jóval műveltebbek, tanultabbak, könnyebben beilleszkednek, és hathatósan tudják képviselni az érdekeiket. Lehet, hogy volt, aki rossz szemmel nézte ezt. Szerintem viszont éppen azért előnyös velük a jó kapcsolat, mert kiegészíthetjük egymást".<sup>15</sup>

Az 1989-ben elindult magyarországi politikai fordulatot követően a Központi Szövetség 1990. január 15-én Felhívást bocsájtott ki. Ebben üdvözölte a demokratikus kibontakozást és rokonszenvét nyilvánította "a független pártok és szervezetek iránt, amelyek a pluralizmus és európaiság jegyében felelősséggel felvállalták a magyar nép jövőjének alakítását". A külföldi magyaroknak az új helyzetből adódó feladatait illetően megállapította, hogy: "Közvetítőként - segítőleg természetesen - csak akkor tudnak kellő súllyal fellépni, ha életképes és önállóan cselekvő szervezetek hálózatával, az egyesületek által választott közös érdekképviseléssel, a célkitűzéseket és gyakorlati feladatokat egyeztető bizottsággal rendelkeznek. Végtelen hiba lenne éppen most, amikor amerikai-európai távlatokban válik lehetővé térségünk jövőjének alakítása, a szervezeti élet elsorvasztásával beolvadásra készíteni a nyugaton élő magyarok, magyar származásúak tíz-, sőt százezreit. A magyarországi és kisebbségi magyarok hathatós támogatásához egyenesen szükség van a nyugati magyarok összefogására".<sup>16</sup>

A Központi Szövetség szívélyes kapcsolatokra törekedett a demokratikus magyar szervezetekkel és az új kormány által támogatott intézményekkel. Ennek jegyében kötött együttműködési megállapodást 1990. december 20-án az Ausztriai Magyar Kulturális Intézettel, a *Collegium Hungaricum*-mal. Jó viszony alakult ki a bécsi nagykövetséggel, az ausztriai szervezetek vezetői szívesen fogadtak magyarországi hivatalos képviselőket és ők is mind gyakrabban fordultak meg budapesti hivatalokban.

1991 márciusában a Központi Szövetség ismét tisztújító közgyűlést tartott. Ezen Radnai Tibor elnök nyugdíjba vonulván lemondott. A közgyűlés új elnökké Deák Ernőt választotta meg. Utóda a főtitkári tisztségben Smuk András lett.

A Központi Szövetség a magyarországi rendszerváltozás folyamányaként tevékenységében fontos helyet biztosított az összmagyar gondoknak, felismervén annak szükségét, hogy törekvések és tervek egyeztetése történjék, a magyarországi és a határokon túli magyarság között új kapcsolatrendszer alakuljon ki és az ausztriai magyarok feladatai, lehetőségei, esélyei korszerű megfogalmazást nyerjenek. Ennek a jegyében került sor 1990 szeptemberében Kufsteinben az "Útkeresés a jövőbe", 1992-ben Kismartonban a "Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat", majd 1994 szeptemberében Innsbruckban a "Szórványmagyarság - szervezettsége és kapcsolatrendszere" című tanácskozássra, amelyen magyarországi és ausztriai kormányfőrák, a két ország



számos intézményének képviselői, valamint a problémákban jártas magyar és osztrák szakemberek vettek részt. A konferenciák anyaga nyomtatásban is megjelent és hozzáférhetővé vált mindazok számára, akiket a felvetett kérdések érdekelnek és bennük elmélyülni óhajtanak.

Az ausztriai magyarok feladatairól és tennivalóiról Deák Ernő részletesen beszélt abban az interjúban, amelyet a budapesti *Magyar Nemzet* készített vele 1992 novemberében. "Szervezettebb és következetesebb kisebbségi politikával kell tudatosítani az itteni magyarokban életmódjukat és sorsukat" - mondotta a 18 egyesületet és szervezetet tömörítő Központi Szövetség elnöke. "E tekintetben tudatbeli és érzelmi változásokra van szükség, ami az eddigi alapokon nyugvó és arra ráépülő ausztriai realitások elfogadását jelentené. Nem várhatjuk el sem a Magyar Köztársaságtól, sem itteni intézményeitől, hogy nyelvet és kultúrát teremtsenek, mindezt nekünk kell vállalni, mert az a közösség, amely teljes passzivitásra ítéli magát, az *csak* beolvadhat és elveszhet. Magyaroknak lenni Ausztriában nem egyszerűen vegetációt jelent, hanem feladatot és funkciót, amelyet az összmagyarság érdekében kell felvállalni, hangsúlyozom: nem egyénileg, hanem közösségileg. Azért jött létre a Központi Szövetség is a hetvenes években, hogy megakadályozza az ausztriai magyarság önkéntes asszimilációját. Erre a veszélyre pedig szisztematikusan kellene felhívni a figyelmet, és öngyilkoságnak tartom, ha egyik magyar szervezet a másik ellen létezik és működik".<sup>17</sup>

A Központi Szövetség 1993-as közgyűlésére március 6-án Grácban került sor 34 egyesületi megbízott és számos vendég - köztük Csoóri Sándor, a Magyarok Világszövetségének elnöke - részvételével. Deák Ernő elnöki beszámolójában történelmi fordulatként méltatta a Magyar Népcsoport Tanács megalakulását. Határozat született a Magyarok Világszövetségéhez való csatlakozásról és a Szövetség által kiadott *Bécsi Napló* című lap támogatásáról.<sup>18</sup>

1994 nyarán sok "átmeneti" szállás után végleges otthonhoz jutott a Központi Szövetség. Az ausztriai magyar népcsoport részeként történt elismerés eredményének volt betudható a saját székház megnyitása. Az invalidenstrassei épület tágas és célszerűen berendezett, nemcsak a bécsi egyesületek összejöveteleinek ad helyet, de mint egy hírlapi beszámoló megemlítette, egy majdani kultúrközpont szerepét is elláthatja. Az 1994. június 22-i ünnepélyes házavatón Deák Ernő hangsúlyozta, hogy a ház "a maga állandóságával nem csupán a nemzeti kultúra ápolására, az anyanyelv használatára ad lehetőséget, de jelképe a nagyváros forгатagában élő kisebbség önállóságának, önmegtartó erejének is. Annak a szándékának, amely az egyénben fogalmazódik meg, de egyenes úton vezet el a közösségi cselekvéshez, az együttes munkálkodáshoz, amely nem vár gyámkodást az anyanemzettől, annak sem otthoni, sem külhoni képviselőitől, létét nem a magyarhoni materiális támogatástól teszi függővé".<sup>19</sup>

Az 1995. március 18-án tartott közgyűlésen két kérdéstről folyt beható megbeszélés. Az egyik a helyi csoportok egy részének rossz anyagi helyzete, valamint az az igény volt, hogy ezeket a Központi Szövetségnek jobban kellene karolnia. Erről határozat is született. A másik fontos ügy egyes katolikus lelkesítések kritikus állapota volt. Halálozás és kiöregedés folytán a szükségesnél kevesebb a pap, és az osztrák püspökök az általános paphiány

miatt hajlanak arra, hogy lelkészi állásokat betöltetlenül hagyjanak. A Központi Szövetség elhatározta, hogy orvoslás érdekében beadvánnyal fordul az osztrák püspöki karhoz.

Ausztriában 1992-ben hivatalos adatok szerint 80 magyar katolikus pap élt. Nagybbrók részük azonban nem lelkípásztori szolgálatban állt, hanem más - pl. tudományos - munkát végzett, vagy nyugdíjas volt. A főlelkészi tiszte 1985-től 1995. szeptember elején bekövetkezett haláláig Kerny Géza látta el; egyúttal a linzi egyházközsége is vezette. Van magyar lelkészség Bécsben (Hegyi Györggyel), Grácban (ahol 1995 februárjában történt haláláig 34 éven át Nyers János foglalkozott a város és Stájerország magyarjainak lelki gondozásával), Klagenfurtban, Alsóőrött és Salzburgban. Működik magyar lelkész Innsbruckban, Bregenzben, Mariazellben, Spittalban, Kismartonban is. Az Ausztriában tevékenykedő papok közül a legrégebbiekhez tartozik Gróh Béla, aki számos nyugat-ausztriai katolikus intézményben, például az innsbrucki Mindszenty Kollégiumban jelentős munkát végzett. A katolikus *Európai Segélyalapnál* magyar részről Valentiny Géza prelátus lát el irányító szerepet.

A római katolikus egyházat érintő tudományos kutatásban és felvilágosító munkában nagy jelentősége van a Bécsben 1962-ben alapított *Magyar Egyházzociológiai Intézetnek*. Az András Imre és Morei Gyula jezsuita szerzetesek által vezetett intézet tudományos módszerességgel kutatja a magyar katolikus egyház - hazai és külföldi - életét, rendszeresen jelentet meg magyar és német nyelven kiadványokat, valamint könyveket kutatási eredményeiről. A kommunizmus évtizedeiben a magyarországi katolikusok helyzetéről és az egyházpolitikai kérdésekről alapos és hiteles felméréseket, valamint elemzéseket készített, a magyar katolicizmust illetően naprakész és pontos információkkal látta el a nyugati érdeklődőket. A magyarországi fordulat után a hangsúly az egyház és az állam viszonyáról áthelyeződött a szabaddá vált katolikus egyház belső életére és működésére. Ennek jegyében irodája nyílt Budapesten és tevékenységének javát a magyar fővárosban fejt ki.

A protestáns gyülekezetek között a jelentősebbek a *Bécsi Magyar Református Gyülekezet* és a *Felsőőri Református Egyházközség*, valamint a Szépfalusi István által vezetett *Magyar Evangélikus Lelkigondozó Szolgálat* és az *Őriszigeti Evangélikus Egyházközség*.

Az Ausztriában élő magyarok Összetétele némileg változott annak következményeként, hogy a nyolcvanas évek második felében megcsappant a befogadott magyarországi menekültek száma. Míg 1979 és 1983 között a menedékjogért folyamodó magyarországi magyaroknak - évenként változóan - még 26-69 százaléka kapta meg a menekültként való elismerést, ez az arány 1984-től kezdve állandóan süllyedt, 1987-ben csak 0.7 százalék volt. Ausztria 1988. május 10-től - a magyarországi közállapotok javulása következtében - már nem fogadott be magyarországi menekülteket. Ezzel szemben nőtt a Romániából és Jugoszláviából menekült magyarok száma. A Romániából jött és menedékjogot kért személyek esetében - kisebb-nagyobb hibaszázalékkal - 1985 és 1988 között 23 és 90 százalék között mozgott a magyarok aránya.<sup>20</sup> Ez új - erdélyi és vajdasági - menekültek az egyesületekben is jelentkeztek és új színnel gazdagították azok összetételét.

Egyébként az egyesületek számát a magyarországi fordulat nem módosította szembeszökően. Egy-kettő beszüntette működését. Viszont új alakulás az *Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete* (1987), a *Kaláris Néptánc - Csoport* és a *Sziget Népzene Együttes* (1987), a *Kolokán Együttes* (1988), a *Bécsi Hargita Székely Néptánc Együttes* (1989), a *Nemzetközi Erdély Bizottság* (1989).<sup>21</sup>

Az *"Europá" - Club* - amely 1964 áprilisában alakult - a nyolcvanas évek közepéig a legjelentősebb bécsi magyar egyesületté vált. Rendszeres előadóestjei, eszmecserei, ankétjai és ünnepségei Bécs és Ausztria határain kívül is figyelmet keltettek. Ezekről nemcsak a Bécsi Napló adott rendszeresen hírt, de az 1982 és 1989 között Smuk András által szerkesztett egyesületi közlöny, a *Hírmondó* is. Ez egyfelől beszámolt az egyesületi élet eseményeiről, másfelől közölte a nagyobb és szélesebb körű érdeklődésre számot tartó előadások szövegét

Az *"Europa" - Club* arra törekedett, hogy avatott előadókat, egy-egy tárgykör és téma szakértőit hívja meg és az írók, vagy más művészek köréből is azokat, akik tehetségről és elhivatottságról tettek tanúságot. Tagjai és estjeinek vendégei az évek során a nyugati magyar szellemi élet sok neves alakjával találkozhattak. A nyolcvanas évek közepétől mind többen léptek a bécsi közönség elé Magyarországról vagy a szomszédos országokból érkezve. Az 1986-os év utolsó harmadában a többi között Benda Kálmánt, Gömöri Györgyöt, Juhász Lászlót, Kende Pétert, Schermann Rudolfot, Birinyi József előadóművészt láthatták és hallhatták a megjelentek. Az 1987-es előadók közül említést érdemel Szamosi József, Martos Péter, Hajnal László Gábor, Szabó Ferenc, Gönczöl János, Zsil-le Zoltán, László Gyula, Varga József, Kocsis Gábor, Varga László.

1987. február 26-án megvált a vezetéstől Darányi Ferenc, akinek több mint tíz esztendő elnöksége alatt a Club a legjelentősebb nyugati magyar egyesületek közé emelkedett. "Nevéhez fűződik a klub fejlődése, magas színvonala, műsor politikája - mondotta egy méltatója -. Elnöksége alatt megvédte a klubot sok támadástól. Összekovácsolta a bécsi magyar társadalom egy részét. Méltóságteljesen vezette az üléseket, mindig szakszerű bevezetővel szolgált".<sup>22</sup> A közgyűlés Darányi helyébe Valentiny Géza pápai prelátest választotta elnökké. A titkári tisztség Smuk Andrásnak jutott Az új elnök közölte: "Sem célkitűzéseinkben, sem elveinkben, sem munkakedvünkben nem változott semmi. A magyar kultúrát, mint az európai kultúra részesét továbbra is ápoljuk, terjesztjük és neveljük. Fáradásunk nívós előadókat keresni és megnyerni. Továbbra is kiemelkedő rendezvényekkel akarjuk tagjainkat megtartani, sőt azok számát növelni".<sup>23</sup>

A Club működési helyet változtatott. Mivel az Anna-gassei bérletet a tulajdonos felmondta, a Pazmaneum épületében kapott új otthont. 1987 óta ott rendezi előadóestjeit és ünnepségeit

A kommunista uralmak megdőlte után a Club előtt is megnyíltak Kelet felé a határok és ennek eredményeként új programmal gazdagodott tevékenységi köre. Megindultak a honismereti, történelmi, néprajzi és tájtörténeti tanulmányutak. Ezek célja az volt, hogy a fiatalok megismerhessék a történelmi Magyarország tájait és nevezetességeit, az idősebbek pedig feleleveníthessék halványuló emlékeiket. A Club tagjai 1990-től kezdődően háromszor jártak a hajdani Felvidéken, meglátogatták a prágai magyarokat, 1992 szeptemberében Pécsre,

Szigetvárra és Mohácsra látogattak, 1993 tavaszán a Muravidékkel ismerkedtek, szeptemberben egy hetet töltöttek Székelyföldön, 1994. május végén június elején ismét Erdélyben és a Partiumban jártak, ezúttal 47 résztvevővel és Gyulafehérvárt, Nagyenyedet, Tordát, Torockót, Kolozsvárt, Kalotaszeg magyar falvait és Nagyváradot érintve. 1994 szeptemberében Kecskemétre és Szegedre, majd 1995 tavaszán Kárpátaljára vezetett a bécsi kirándulók útja. 1992 novemberében és 1993 novemberében az "Európa"- Club "Történet-e rendszerváltás Magyarországon?" címmel a hazai politikai változások természetéről és jelentőségéről rendezett ankétot. Az elsőn Csoóri Sándor, Juhász László és e könyv szerzője, a másodikon Fekete György, akkori művelődési államtitkár, Deák Ernő és újból e könyv szerzője vitatta meg a magyarországi politikai fejleményeket. Az ankét mindkét részének nagyszámú és vitatkozó kedvű hallgatósága volt.

1994. április 16-án ünnepélyes külsőségek között ülte meg a Club harmincadik évfordulóját. Az ünnepség védnökségét Erhard Busek alkancellár vállalta. A két ünnepi beszédet Csoóri Sándor és Valentiny Géza tartotta, a Musica Antiqua Hungarica zenekar pedig 11-16. századi udvari és városi zenét adott elő.

A Club estjein elhangzott előadások egy része nyomtatásban is hozzáférhetővé vált. Székely Szabó Zoltán szerkesztésében évkönyv sorozat indult a szövegek megörökítésére. Az 1993-as válogatott előadások "Kárpát medencei gondok" címmel, az 1994-es előadások 1995 elején "Magyarok térben és időben" címmel láttak napvilágot. És még ugyanannak az évnek a végén elkészült az 1995-ös előadások gyűjteménye is "Önismeretünk nyomában" címmel. Említésre méltó egy másik vállalkozás is, amely arra irányul, hogy a szomszédos országokban ledöntött magyar szobrok ismét helyükre kerüljenek. A bécsiek és kisebbségi magyarok közös munkájából született meg Bethlen Gábor szobra, amelyet a beregszászi magyar gimnázium kertjében állítottak fel és adtak át a nagyközönségnek 1995. október 28-án. A "Ledöntött szobrainkat újra kell állítani" jelszó ígéretes tervvé lett.

Az "Európa"- Club harminc éves működését áttekintő interjújában arra a kérdésre, hogy mi az ausztriai magyarság jövője, megőrzi-e magyar mivoltát vagy beolvadás lesz a sorsa, Smuk András ezt válaszolta: "Vannak kedvező és kedvezőtlen tényezők. Az osztrák kormánnyal például kitűnő a viszonyunk, a bécsi magyarság helyzete mégsem kielégítő. Nincsenek óvodáink, egyetlen kétnyelvű óvoda sincsen Bécsben, sem iskola, egyetlen magyar könyvesbolt sincs. Külön gondot jelent a belső megosztottság. Bécsben működik egy erdélyi egyesület, és egy vajdasági. Egymást szinte ignorálják. Az erdélyi meghívottak előadásaira nem jönnek el a vajdaságiak és fordítva. Trianon árka, hogy még ma is alig ismerik egymást, egymás szellemi életének személyiségeit. Szomorú, hogy szükségét sem látják ennek a megismerésnek. Ez a szívek Trianonja, elvesztettük és nem is keressük egymást. Trianon árnyéka rávetül Bécsre. Ebben az árnyékban néhány megszállott az ausztriai magyar öntudat kiépítéséért küzd. Hiszen ahhoz, hogy vállalják ezt a sajátos ausztriai magyarságukat, el kell fogadnunk, hogy az itt élő magyarságnak immár kettős identitása van, ide is, oda is kötődik. Legfőbb gondunk, hogy a hazakötő szálak el ne szakadjanak".<sup>24</sup>

A Magyar Távirati Iroda Sajtóadatbankja által 1995-ben kiadott "Magyar szervezetek a világban" című gyűjtemény és adattár Ausztriában 28 kulturális és sport egyesületet, kört, klubot, 9 római katolikus egyházközséget, 4 cserkészcsapatot, 6 táncsoportot, 4 protestáns gyülekezetet, 2-2 énekkart, magyar otthon, csúcsszervezetet, tudományos intézetet, színtársulatot, 1-1 könyvtárat és zenekart, összesen tehát 63 szervezetet tart nyilván. A tényleges szám valamivel magasabb, mert elképzelhető, hogy adatok hiányában némelyek nem szerepelnek a budapesti kimutatásban. E szervezetek között a legnagyobbak és legtevékenyebbek - a már említetteken kívül - a két gráci egyesület: az 1888 óta működő *Grazi Magyar Egyesület* és a *Christiana Hungária -Keresztény Magyarok Egyesülete*, amelyben főleg az 1945 és 1956 utáni menekültek működnek és amely rendszeresen megünnepli március 15-ét, október 23-át, valamint a Hősök napját. Elnöke 1993 óta Mayer Rudolf. Működésében fontos szerepet játszik Ugri Mihály. Jelentős tevékenységgel büszkélkedhetik a *Burgenlandi Magyar Kultúregyesület*, a *Bécsi Magyar Munkásegyesület*, a Bodeni tó környékén élő magyarokat tömörítő *Vorarlbergi Magyarok Egyesülete* (elnöke Naphegyi Tibor), valamint az innsbrucki *Magyar Egyetemisták és Akadémikusok Szövetsége*. Az ausztriai magyar egyesületek alapszabályaik szerint kulturális és társadalmi tevékenységet fejtenek ki. Politikával nem foglalkoznak, mert az osztrák közfelfogás szerint, aki politizálni akar, tegye azt politikai pártokban.

Az előbbieken már többször említett Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (BMKE) erőfeszítéseinek eredményeként 1992 szeptemberében Felsőőrött kétnyelvű - magyar és horvát gimnázium nyílt. Bizonyos tantárgyakat kötelezően magyar illetve horvát nyelven adnak elő. A magyar tagozaton 21 tanuló kezdte meg tanulmányait. Az Egyesület - amely 1968-ban alakult Felsőőrött - a burgenlandi magyar képviselőket is ellátja. Az 1986 márciusában meghalt Moór János addigi elnök utódként röviddel utána Szeberényi Lajos lett az elnöke. Szeberényi 1993 májusában - mivel nem kívánt részt venni az új Ausztriai Népcsoport Tanács tevékenységében - lemondott. Helyébe Tölly Ilonát választották meg elnöknek. Szeberényi 1995. szeptember elején meghalt. A róla szóló emlékezésekben különös hangsúlyt kaptak fáradozásai a burgenlandi magyarok érdekeiért, intézményeik kiépítéséért, köztük a felsőőri kétnyelvű gimnázium megteremtéséért.

A BMKE alapítása óta rendszeres tájékoztató közlönyt ad ki *Őrség* címmel, amelyet 1971 óta Galambos (Ireneusz) Ferenc szerkeszt. figyelemmel kísérve mindazt, ami az őrségi magyarok életében fontos és feljegyzésre érdemes. Ugyanakkor a hagyományok megőrzését és az ismeretek gyarapodását is igyekszik előmozdítani.

A kulturális életben - az egyházakon kívül - jelentős szerep jut az Alsóőrött alapított, gazdag állománnyal rendelkező *Őrségi Magyar Könyvtárnak* és a Galambos Ferenc által vezetett 1988 óta működő *Őrvidéki Magyar Intézetnek*. Az utóbbi 1994-ben hetedszer rendezte meg a Magyar Nyelv Hetét. A helyzet mégsem kielégítő, sőt némely tekintetben aggasztó. Galambos találoán tapintott rá a fő hiányokra és bajokra. "A magyarországi fordulat óta - mondotta - az őrvidéki magyarság helyzete is megváltozott. Rengeteg gyermekirodalmat kaptunk, és bízunk abban, hogy lesznek olvasói. Mert ennek a könyvtárnak

voltak kölcsönzői, és lennie kell magyarul olvasni tudó ifjúságnak. A mostani középnemzedék nem kér könyvet, az öregek nem látnak, meg meghaltak. Az általános iskolában magyarul tanulnak és 1992-ben több iskolában beindult az önkéntes magyar oktatás. A felsőöri kereskedelmi szakiskolában kötelező tantárgy a magyar nyelv. Beindult a magyar-német gimnázium. Sajnos, az óvodában nincsenek magyarul jól beszélő, képesített óvónők, nincsenek tanítók. Ezek után mit várhatunk a gimnazistáktól? Szünetben könnyen ráfordítják németre a szót... Ebben kell segítenie az anyaországnak. Anyagi támogatást nem kérünk, hiszen a burgenlandi magyarok összehasonlíthatatlanul gazdagabbak a többi, határon túl élő testvérüknél. Talán ez is a baj. Azonban elvárjuk a nagyobb erkölcsi támogatást. Az eddigieknél sokkal nagyobbat!"<sup>25</sup>

A burgenlandi - vagy várvidéki - magyarok köznyelv szerinti hivatalos lélekszáma csak 5000 körül van, a valóságban azonban - mint Galambos Ferenc is megállapította egy helyi felmérésre alapozva - e létszám 16 és fél ezerre tehető.<sup>26</sup> Megnyugtatóan hathatott rájuk, hogy Burgenland két legjelentősebb személyisége erős magyar családi kötelékekkel és háttérrel rendelkezett. Theodor Kery - vagyis Kéry Tódor - tartományi főnök, aki 1987-ben, 69 éves korában vonult vissza a közéletől, magyar anyanyelvű volt, az 1921-es elcsatolásakor lett osztrák, szüleivel magyarul beszélt, de német iskolába járt, tehát két kultúrában nőtt fel. Stefan László - vagyis László István - kismartoni római katolikus püspök ugyancsak két nyelvben és kultúrában nevelődött, a magyarban és a németben.

Ausztria legjelentősebb magyar sajtóorgánuma a *Bécsi Napló*. Erről azonban, akárcsak a *Szolgálat* illetve *Távlatok* című katolikus folyóiratról, valamint az *Opus Mystici Corporis* nevű katolikus kiadvállalatról a későbbiekben lesz szó.

Az osztrák fővárosban alakult 1981-ben és működött 1987-ig a Zsillé Zoltán által vezetett *Bibó Press* nevű sajtóügynökség, amely a magyarországi és szomszéd országok belső magyar ellenzéki kezdeményezésekről és tevékenységekről tájékoztatta a külföldi érdeklődőket. Bécsben jelent meg 1986-87-ben az *Új Dialóg - Neuer Dialóg* nevű, Kurucz Tibor által indított és szerkesztett magyar-német nyelvű "független kulturális magazin". Rövid ideig jelent meg. A többi között Hanák Tibortól, Monoszló Dezsőtől, Kocsis Gábortól, Deák Ernőtől, Martos Pétertől, Zsillé Zoltántól közölt írásokat. 1987-ben Varga József által Csurka Istvánnal készített interjúttal tett közzé. Az *Új Dialóggal* egyidőben, 1987-ben szűnt meg a *Magyar Gazdahíradó*, amelyet Fáber György szerkesztett és adott ki Bécsben több mint harminc évig.

Nagy veszteségként könyvelhető el, hogy a kilencvenes évek elejére megszűnt két értékes bécsi magyar könyvkereskedés. 1987-ben bezárt a Tost Erika által vezetett magyarországi érdekeltségű *Libro-Disco*, amelynek elődje az 1957-ben indult és 1975-ig működött *Novak Rudolf Könyvkereskedés* volt. Tost Erika később így emlékezett vissza a szomorú végre: "Pár éve még tízezer címünk volt, ahová elküldtük a prospektusainkat - ebből talán száz ha visszajött. Ennyit természetesnek is lehetett tekinteni, mert a friss emigránsokra az jellemző, hogy gyakran költöznek és ritkán adják meg az új címüket. 1985-ben karácsonykor 4500 ajánló árjegyzéket postáztunk, 600 darab jött vissza, ebből 500-ra 'meghalt' cédula volt ragasztva..."

Új olvasók nem jönnek, a második-harmadik nemzedék már nem vásárol magyar könyvet... Lélekben akkor adtam fel, fokozatosan leépítettem a boltot... De hadd mondjam ki: az én esetemből nem következik az, hogy soha többé nem lehet majd magyar könyvet árulni Bécsben, csak arról van szó, hogy nekem nem sikerült".<sup>27</sup> Nem sikerült tartós vállalkozást teremtenie Kovács Kálmán festőművésznek és grafikusnak sem. O a nyolcvanas évek közepén indított *Kosmos* néven magyar könyvkereskedést, *Galéria* néven könyvkiadót és létesített 1989-ben képzőművészeti kiállítótermet. Ez utóbbiban zajlott le az 1988 tavaszán Budapesten alakult *Fiatal Demokraták Szövetsége* kilenc tagjának a magyarországi sajtóban nagy vihart kavart 1989. február 17-18-i bécsi bemutatkozása. A fiatalok Kovács Kálmán meghívására érkeztek az osztrák fővárosba, útiköltségüket a bécsi magyarok adták össze. Szereplésüket érdeklődéssel és rokonszenvvel fogadták. A magyarországi fordulat bekövetkeztekor Bécsnek már nem volt magyar könyvkereskedése.

A név szerint már említett és a későbbiekben más összefüggésben még említendő ausztriai magyarok tevékenységén kívül talán érdemes néhány szót szólni Pálffy András segítőkészségéről. Ez példája volt annak, milyen módon mozdították elő nyugati magyarok nemes magyar célok valóra váltását. Pálffy András segítségével nyílt meg a Központi Szövetség bécsi irodája, kezdődött meg 1987 szeptemberében a Bécsi Magyar Iskola, valósult meg Kárpát-medencei magyar teológusok nyugati tanulmányainak pénzügyi támogatása, erdélyi magyarok segítése, a budapesti Köztemető 301-es parcellája kopjafáinak felállítása. Ez az egy példa a sok közül is érzékelteti, hogy az emigráció hogyan támogatott szükségesnek és hasznosnak felismert kezdeményezéseket, valamint közösségi érdekeket.

Áttekintve az ausztriai magyar közösségi életet és megismerve a másutt folyó tevékenységet, a megfigyelőnek feltűnhetik, hogy az ausztriai eredmények elmaradnak némely más európai, de főleg a tengerentúli magyar kolóniák eredményei mögött. A másik tünet, hogy egyre fogyott a tevékeny egyesületek száma és alábbhagyott az ott folyó munka. Ennek aligha lehet más magyarázata, mint az, hogy a nyugati országok közül Ausztria van legközelebb Magyarországhoz és főleg az ország keleti tartományaiban élő magyarok tevékenységének egy hányada áttevődött Magyarországra. Sokan oda is járnak színházi előadást nézni vagy hangversenyt hallgatni, irodalmi vagy tudományos műsoron hallgatóként részt venni, kulturális munkába bekapcsolódni. Nyugat-magyarországi városokban rendezett ünnepségeken és összejöveteleken gyakran lehet találkozni bécsi, gráci vagy burgenlandi magyarokkal. Az ausztriai magyarok közösségi élete tehát megoszlik szülőföldjük és külföldi lakóhelyük között. Ezért marad kevesebb idő a részvételre a diaszpóra működésében és ezért apad állandóan az ottani magyar találkozási lehetőségek látogatottsága. Nem szükséges tehát a hanyatló szervezeti élet adataiból messzemenő következtetéseket levonni és azokból az asszimiláció sikereire következtetni. Az ausztriai magyarok minden jel szerint megmaradnak magyarnak és kevés kivételtől eltekintve nem fordítanak hátat annak a népnek, amelyből származnak, csakhogy a lehetőségek folytán nemzeti, közösségi, kulturális igényeiket már nemcsak a befogadó országban, hanem szülőföldjükön, vagy szüleik szülőföldjén elégitik ki. 66

Az ausztriai magyar vezetőknek tehát nem kell elcsüggedniük és lemondóaknak lenniük, hiszen, ha társaik hűségesek maradnak magyarságukhoz, másodrendű kérdés, hogy ennek érdekében mely forrásokból merítenek.

#### *b) Belgium*

A mintegy tíz-tizenöt ezerre becsült belgiumi és a körülbelül három-négy ezerre tehető brüsszeli magyarok közösségi életének központja a belga fővárosban létesült *Magyar Ház*. Egy odalátogató budapesti író azt a benyomást nyerte, hogy "mintha múzeumba tévedtem volna, faburkolat, formatervezett kilincsek, színes üvegablakok, de semmi kétség, jó helyen járok. Az előadó magyarul beszél és épp Magyarország közös piaci esélyeit ismerteti".<sup>28</sup> A brüsszeli magyarok közléte legjelentősebb alakjainak egyike, Kállay Oszkár szemorvos szerint a papoknak nagy szerepük volt abban, hogy "megmaradtunk magyarnak", sok brüsszeli kezdeményezés és intézmény fűződik a nevükhöz. "A Magyar Házat, egy híres belga építész egykori lakását is ők vásárolták meg az ötvenes évek második felében. Egyébként az épületet múlt évben {1992-ben, B. Gy.) műemlékké nyilvánították. Itt a Duna tévét is tudják fogni, amely különösen az idősebbeknek nagy öröme, akik közül sokan mai napig sem értik meg tökéletesen a franciát vagy a flamandot. A Magyar Ház ugyan a magyar katolikusok tulajdona, de minden magyar megtalálja benne a maga helyét".<sup>29</sup>

A brüsszeli Magyar Ház otthont ad több egyesületnek és a cserkészeknek, 1990 óta van könyvtára, kirándulásokat és utazásokat szervez, valamint helyiségeiben tartják a vasárnapi katolikus misét és a református istentiszteletet. Megjelentet egy havi közlőnyt is, amelyet Kállay Oszkár szerkeszt és állít elő.

A belgiumi magyarok - akik minden esztendőben megemlékeznek az 1956-os magyar forradalomról - 1991 októberében rendezett ünnepségükön a körükben üdvözölhették a hivatalos látogatáson Brüsszelben tartózkodó Antall József miniszterelnököt, aki beszédet mondott az ünnepi esten. Ez volt az első eset, hogy magyar kormányfő részt vett a belgiumi magyarság ötvenhatos megemlékezésén.

A legjelentősebb belgiumi egyesület a főleg értelmiségi magyarokat összefogó *Corvina Kör*, amely 1978-ban kezdte el működését és a nyolcvanas évek közepéig végleges formát nyert kulturális tevékenysége. Alapítói - Kállay Oszkár, Ivánkay Judith, Hámosi Károly, Mechler László, Podhrad-szky Katalin - hosszú időn át biztosították nyugodt fejlődését és megerősödését. Elnöke Kállay Oszkár, titkára Ivánkay Judith. Önmagát tartja fenn, léte tehát nem függ rendszeres külső támogatástól. Ez függetlenségének biztosítéka is. Tagjai és rokonszenvezői adományaiból még a neki otthont nyújtó Magyar Ház tatarozásához is tetemes összeggel járult hozzá. Évenként 6-7 előadást rendez, különféle felfogású helyi, nyugat-európai és magyarországi előadókkal, mindig más és más irodalmi, történelmi és művészeti tárgykörben. Minden évben megünnepli március 15-ét, Szt. István napját, október 23-át. Társasági összejöveteleket (társasvacsorákat, vásárokat) is rendez, amelyek bevételéből tartja fenn önmagát.



Szellemi munkájában az előbb már említett alapítókön kívül Bárdos-Féltoronyi Miklós közgazdász, valamint Kotányi-Huszár Magda költő, műfordító, irodalmi szervező is részt vesz. Belgiumban számos magyar egyetemi tanár működik. Többen dolgoztak és dolgoznak (köztük O'sváth György és Czigány Imre) vezető állásban az Európai Közösség, illetve Unió brüsszeli központjában. A louvaini egyetem hajdani magyar diákjai közül némelyek (Lámfalussy Sándor, Szabó Dénes, Rezsőházy Rudolf) nemzetközi rangot és hírnevet vívtak ki maguknak. Az ENSZ titkársága vezető tagjaként fontos szerepet játszik Héderváry Klára, aki részt vett az 1956-os forradalom után létesített Ötös Bizottság híres jelentése összeállításában.

A Flandriában élő magyarokat a *Magyar-Flamand Baráti Kör* fogja össze. 1991 októbere óta működik, taglétszáma 80 körül van és elnöke Tamás Elemér. Flamandoknak magyar nyelvtanfolyamokat hirdet, magyar ünnepeket és összejöveteleket rendez, anyagilag támogatja a Magyarvalkó nevű kalotaszegi falut Erdélyben.

Az 1948-ban létesített louvaini (leuveni) *Magyar Kollégium - Collegium Hungaricum Lovaniense* - 1950-ben magyar jezsuiták vezetése alá került (*Mindszenty kollégiumnak* is nevezték); a diákokthoz 1957 után másfélszáz magyar lakója volt, de számuk a nyolcvanas és kilencvenes években is száz körül mozgott. 1985-ben Muzslay István jezsuita tanár került az élére igazgatóként. Írt alapította meg jóval korábban, 1962-ben a közép-európai kutatóintézetet, indította el annak francia nyelvű folyóiratát és rendezte be gazdag könyvtárát. Muzslay 1990 novemberétől magyarországi egyetemeken tart előadásokat. A Kollégium és a Katolikus Egyetem ma is fontos nevelője a Belgiumban élő vagy odakerült magyar fiataloknak.

Belgiumban a nyolcvanas évek második felében és a kilencvenes években változatlan formában jelent meg a *Kilátó* című "független kulturális közlöny", amelyet Grimbergenben Farkas Pál szerkeszt és Bódi Mária ad ki. A lap kettejük közös munkája; sokszorosított időszak kiadvány, amely az irodalmi, történelmi és művelődési ismeretterjesztésre törekszik. 1994 nyarán 30. számánál tartott. Politikával nem foglalkozik, vitákba nem bonyolódik, a nyugati politikai közélet ügyeibe nem szól bele. Sok benne a másodközlés, a hazai sajtóból vett szemelvények. Tudósít viszont időszerű belgiumi magyar eseményekről. 1980 és 1989 között rokonszenvvel kísérte a kádárizmus pozitív vonásait, támogatta a hazai kapcsolatokat és együttműködésre törekedett. Ezért többen idegenkedtek tőle. 1990 után Magyarország és a nyugati diaszpóra szóértésére törekszik, óvakodik a politikai állásfoglalástól és a korábnál még következetesebben korlátozza érdeklődését kulturális témákra és tárgykörökre.

### c) Dánia

Helyi becslések szerint Dániában mintegy kétezer magyar él. Ezeknek több mint a fele 1956 után érkezett a legkisebb skandináv országba. Ha valaki például Koppenhágában, ahol a többség lakik, aziránt érdeklődnék, hogy hányan vesznek részt a magyar közösség életében, azt a választ kapná, hogy az előadásokra, a témától függően ötven-száz ember jár, nagyobb összejövetelekre vagy ünnepekre százan-kétszázan mennek el. Tehát durván a magyarok tíz-tizenöt százaléka, ami más országokban is tapasztalható arány.

Az 1989-90-es fordulatot megelőző időben két jelentősebb társaság működött Dániában. Az egyik a Deli József által vezetett *Magyar Kultúrkör* volt, amelyben főleg ötvenhatosok és régebbi emigránsok tömörültek. Ez az egyesület előadásokat és március 15-i, illetve október 23-i ünnepi megemlékezéseket rendezett. A másik a - Mangold Gyula által irányított - *Dán - Magyar Filmklub* volt, amely szoros kapcsolatot tartott a Magyarok Világszövetségével, aminek révén magyar filmekhez jutott és ezért vetítései sok dániai magyart vonzottak. Az 1989-90-es változások a budapesti kapcsolatokat gyengítették, a budapesti kommunista hivatalokkal való jó viszony haszonnal többé nem járt, a Filmklub önálló működése időszerűtlenné vált és beolvadt a *Magyar - Dán Baráti Társaságba*.

1989-ben új egyesület létesült, a *Dániai Magyar/Nemzetközi Hamvas Béla Klub*, amely a jeles gondolkodó és esszéíró szellemében kívánt kulturális tevékenységet kifejtetni. Első elnöke Lázár Ervin János, 1986 óta Dániában élő tanár és képzőművész volt, őt - miután 1992 októberében lemondott - Kovács László Béla számítástudományi egyetemi docens követte. Egy interjúban az új elnök kifejtette, hogy Hamvas Béla követése "a világ teljesebb szemléletét, a történelem igazi távlatait s a semmit sem lenéző, de semmit sem szabványosító magatartást jelenti." <sup>30</sup>

Ennek jegyében a Klub havi összejöveteleket, előadásokat, kéthavonta képzőművészeti kiállítást, vacsorákat rendez. Működtet egy könyvtárt és olvasó kört. Tagokat és érdeklődőket azzal toboroz, hogy felül kíván emelkedni "a régi torzalkodásokon", értve alatta a Kultúrkör és a Filmklub közötti korábbi politikai ellentéteket.

A Hamvas Béla Klubnak saját lapja is van, az 1990 óta évenként kétszer megjelenő *Sziget*. A cím utalás a Hamvas Béla, Kerényi Károly, Németh László által kezdeményezett Sziget-körre és kötetsorozatra. A Lázár Ervin János által szerkesztett lap főleg filozófiai, irodalmi és képzőművészeti írásokat közöl és tájékoztat nyugati magyar eseményekről is. A szerkesztő úgy látja, hogy - mint írja - a Klub szempontjából nincs "visszatérés" és "előre" se igen, inkább "fölfelé" kellene törni, mert "hál<sup>1</sup> Istennek - arra mindig, és mindenhol nyitva az út, csak rajtunk múlik". <sup>31</sup>

E jelszó dicséretes törekvésre utal, ám megvalósítása nem lebecsülendő nehézségekbe ütközik. A Hamvas Béla Klub viszont újabb fába vágta fejszét. Létre akar hozni egy dán típusú magyarországi népfőiskolát és talán sikerül is neki, ha talál hozzá kellő hazai megértést és közreműködést.

Koppenhágán kívül találunk magyarokat a következő városokban: Aarhus, Esbjerg, Odense, Viborg, Aalborg, Horsens. Az aarhusi egyetem finnugor tanszékén magyart is tanítanak. A helyi rádió Storm Sarolta vezetésével dán nyelvű magyar adást közvetít, mégpedig kéthetente fél órát. A magyar tárgyú adást tizenhárom évvel ezelőtt kezdték.

Néhány magyar a dániai kulturális életben ismert személyiséggé vált és megbecsülést szerzett az ott letelepedett magyaroknak. Közéjük tartozik Eszterhás Péter színházi rendező és műfordító, Kontra Antal hegedűművész, Szabó Gergely, a dán televízió rendezője és Vető Tamás karmester. Mind a négyen az ötvenhatos forradalom után kerültek Dániába. Szabó Gergely fia, a Dániában született Miklós, sikeres fotóriporterként kísérte Margit királynőt magyarországi hivatalos látogatására.

#### d) Franciaország

A becslések általában ötvenezer franciaországi magyart tartanak nyilván, akik közül elhalálozások miatt mind kisebb azok száma, akik még a második világháború előtt kerültek Párizsba vagy az észak-franciaországi bányavidékre. A közösségi élet túlnyomó részben az 1945, majd 1956 utáni menekültekre korlátozódik.

A nyolcvanas évek közepén a franciaországi magyarokat egyetlen kérdés osztotta meg, az nevezetesen, hogy a Budapesttel, a hivatalos Magyarországgal való viszony milyen természetű és mértékű legyen. A Magyarok Világszövetségével és az Anyanyelvi Konferenciával kiépült kapcsolat sok ellentétet és vitát fakasztott, még ha ezt főleg nem is franciaországi, hanem más országok belső szervezetei és szervezetei éllesztették. A hivatalos magyarországi szervekkel ápolat kapcsolatokat ellenzők oldalán állt a *Magyar Harcosok Bajtársi Közössége* (MHBK) és a Sujánszky Jenő által vezetett *Szabadságharcos Szövetség*, az együttműködést - különféle megfontolásokból - támogatók pedig főleg *A Magyar Nyelv és Kultúra Franciaországi Baráti Körében* csoportosultak.

Az MHBK és a Szabadságharcos Szövetség nemcsak elvi okokból állt szemben a kommunista kormánnyal és az általa, vagy jóváhagyásával szervezett intézményekkel, hanem azért is, mert az előbbi nehezményezte, hogy róla Magyarországon csak az elutasítás és megvetés hangján lehetett nyilvánosan szólni, az utóbbi pedig az ötvenhatos forradalom eltiprásában közreműködő kommunistákat partnerként elfogadhatatlannak tartotta, bármennyire igyekeztek is ezek úgy viselkedni, mintha teljesen megváltoztak volna.

A főleg negyvenötös menekültekből álló MHBK franciaországi főcsoportvezetője, Szén József keserű szavakkal panaszkolt el, hogy "közvetlenül a háború után a magyarokat itt rendkívül nagy ellenszenv fogadta, amelynek éppen úgy voltak történelmi, mint politikai okai. Ezt a képet csak rontotta az új magyar kormányok által kiküldött diplomaták tevékenysége. Úgy képzeltek ők bennünket, a 'horthysta' emigrációt, mintha egytől-egyig zsidóvérben gázoltunk volna, s mi vertük volna le a '19-es kommünt. E politikusok közül többen a két háború között voltak emigránsok, s mindent megtettek, hogy lejárássák a Horthy-rendszert a franciák előtt. Egyszóval nem voltunk könnyű helyzetben, a sajtó is ellenünk dolgozott".<sup>32</sup> Nem meglepő, hogy a nyolcvanas években az MHBK idegenkedett a budapesti kapcsolatoktól, a többi között azért is, mert az együttműködők többségükben helyi ellenfelei és vetélytársai köréből rekrutálódtak. Igaz, nem volt nehéz budapesti kísértőknél ellenállni, hiszen azok nem törekedtek az MHBK megnyerésére. A Szabadságharcos Szövetség megnyerésére sem, legfeljebb némely tagja érdekelte őket.

A másik oldalon álló hosszú nevű szervezet, *Magyar Nyelv és Kultúra Franciaországi Baráti Köre* nemes céllal, a magyar nyelv és kultúra életben tartása érdekében alakult és a magyar műveltség ápolására törekedett. Sikeres terveinek sok jeles franciaországi magyar szellemi embert megnyernie és 1973-tól magas színvonalú előadásokat szervezett, avatott helyi, nyugat-európai és magyarországi szakemberekkel, valamint neves írókkal és művészekkel, olyanokkal is, akik nem tartoztak az úgynevezett "együttműködők" közé. Mégis a Kör magyarországi kapcsolatai és a Magyarok Világszövetségében

vállalt tagsága miatt annak gyanújába keveredett, hogy politikai célok is vezetik és segíti az emigráció megosztására irányuló kommunista tervek megvalósítását. Ebben bizonyára önmaga is hibás volt, nem tudván világossá tenni, hogy mik az igazi céljai és külső kapcsolataiban milyen taktikai megfontolások vezérlik. Kemény Mihály elnök e könyv szerzőjének 1985-ben írott levele szerint a Kör nem a rezsim, hanem a magyar nyelv és kultúra híve. "A Kör nem politizál és amíg én leszek az elnöke, nem is fog politizálni... - írta -. Utasítást a Kör nem kér és nem fogad el sem balról, sem jobbról... A Kör mindenkit meghallgat, aki valamilyen témával hozzá fordul, de egyenrangú partnerként tárgyal minden egyénnel és közösséggel Szuverenitásából engedményt nem tesz, ha erre egyszer valaki kényszeríteni akarná, akkor a vezetőség megszűntetné a Kört". A Magyar Nyelv és Kultúra Franciaországi Baráti Köre előadásokon kívül franciaországi magyar emlékek gyűjtésével és kiállítások rendezésével is foglalkozott, tevékenysége azonban alábbhagyott Kemény Mihály 1987. novemberi váratlan halála és a magyarországi fordulat után.

A magyar közösségi életnek más országokhoz hasonlóan Franciaországban is jelentős színtere volt az egyházi intézményrendszer. A franciaországi katolikus főlelkész Ruzsik Vilmos lazarista szerzetes, pápai prelátus, aki hosszú ideig a párizsi magyar missziót vezette, majd az észak-franciaországi magyarok lelkipásztora lett. Jelenleg a *Párizsi Katolikus Magyar Misszió* vezetője Molnár Ottó plébános. A fővároson kívül Lyonban, Strasbourgban, Metzben és Lilieben van katolikus magyar misszió. Egy interjúban Ruzsik Vilmos elmondta, hogy: "Az a mi munkánk [*mármint a magyar papoké, B. Gy.*], hogy tartjuk a magyarokban a lelket, szentségekkel látjuk el őket, és ápoljuk a magyar közösségeket. Természetesen gyakran együttműködünk a reformátusokkal is... a magyarok ott maradtak meg zömében magyaroknak, ahol lelkész volt. Akár református, akár katolikus. Máshol szétszóródtak, eltűntek, mint például Bordeaux környékén, ahol valamikor sok magyar élt, mert itt várták a további emigrálást, de végül is ottrekedtek. Vagy Rouen környékét említhetem meg, ahol nemrég még nyolcvan magyar családot tartottak nyilván; az aszódi büntetőintézet fiataljait vitték oda, akik aztán ott házasodtak meg. Ma már csak mutatóban találni néhányat közülük, mert pap hiányában többnyire szétszóródtak".<sup>33</sup>

A Párizsi Katolikus Magyar Misszió munkájának középpontjában természetesen a hitélet ápolása áll, de magyar művelődési feladatokat is végez. Előadásokat nemzeti ünnepeket és összejöveleteket rendez, tanfolyamokat szervez magyarul beszélő gyerekeknek, amelyeken írást, olvasást, népi táncot tanít.

A franciaországi magyar protestánsokat a *Református Egyház* fogja össze. Ennek Párizsban van a központja és hosszú időn keresztül - 1934-től több mint fél évszázadon át, 1986 májusában bekövetkezett haláláig - Kulifay Imre lelkész volt a vezetője. Jelenleg Drótos Árpád a párizsi magyar református lelkész. A gyülekezeti helyiség nemcsak vallási szertartások, de magyar találkozók és sokféle közösségi tevékenységek színhelye. A Párizstól délre fekvő Sens városka református gyülekezetének lelkésze Kutasi András, aki a Francia Református Egyház szolgálatában áll, de egy párizsi magyar gyülekezetet is gondoz. A két magyar gyülekezet között a Magyarországi Református Egyház (annak idején a kommunista hatóságokkal együttműködő) püspökeivel való kapcsolatok kérdésében súlyos ellentétek merültek fel, amelyek azonban a hazai rendszerváltás után elsimultak.

Jelentős a Franciaországban élő magyar írók, tudósok, művészek, gazdasági szakemberek munkája. Némelyek - főleg a művészeti életben szerepet játszó alkotók: Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző), Nicolas Schöffer (Miklós), Pierre Székely (Péter), Georges Ciffra (György) - országos hírért személyiségek lettek. Párizs neves emberei közé tartozik Michel Gyarmathy (Mihály), a híres Folies-Bergères revűszínház igazgatója. A sajtóban is több magyar ért el jelentős karriert. Például Fejtő Ferenc író, szerkesztő és publicista, vagy Schreiber Tamás, aki a Le Monde cikkírójaként és a Francia Rádió vezető szerkesztőjeként szerzett hírnevet. Érdemes hozzátenni, hogy a Szabad Európa Rádió párizsi irodája 1992 nyarán történt bezárásáig - Heller Jánossal és Sipos Gyulával - a franciaországi magyarság fontos eseményeiről és eredményeiről is tudósított. Az irodalomban, mármint a franciában, talán Christine Arnothy (Arnóthy Kriszta) regényíró volt a legsikeresebb. A gazdasági, pénzügyi és műszaki szakemberek, valamint vállalkozók is kiemelkedő teljesítményeket nyújtottak és eredményeket értek el. A politikai közéletben Nicolas Sárközy (Miklós) emelkedett a legmagasabbra, mint Neuilly polgármestere és Ballardur miniszterelnök kormányának tagja.

Az 1989/90-es fordulat folytán megszűnt, illetve átalakult a nyugati magyar irodalom három fontos orgánuma, az *Irodalmi Újság*, a *Magyar Füzetek* és a *Magyar Műhely*, valamint mindhárom kiadóvállalata. Erről azonban az irodalmat és könyvkiadást tárgyaló fejezetben lesz szó.

A magyar nyelvű sajtótermékek közül megmaradt azonban a *Küti Kilátó* című, Tompa László által 1978-ban indított, rendszertelenül megjelenő sokszorosított folyóirat, amely önmagát szöveggyűjteménynek nevezi, jelentősebb figyelmet és érdeklődést azonban nem kelt. Alapított viszont 1985-ben egy Szent Mártonról elnevezett díjat, amelyet eddig a többi között megkapott Határ Győző, Brády Zoltán, az erdélyi Panek Zoltán és 1994-ben Georgescu Mária kolozsvári énekesnő.

A magyarországi politikai fordulat Franciaországban is eleven érdeklődést váltott ki. Politikai iránytól és beállítottságtól függetlenül a magyar helyzet alakulása mindenütt fontos témává lett (Szabadságharcos Szövetségben, Demokrata Klubban, az MHBK péntek esti Összejövetelein) és a nemzeti ünnepek műsorain is érezhető volt a hazai események iránt megélt figyelem.

Ennek leglátványosabb jele Nagy Imre jelképes eltemetése volt Párizsban 1988 júniusában. Méray Tibor ötlete volt 1986-ban, hogy mivel nem tudni, hol vannak elföldelve a mártír miniszterelnök és társai, a kivégzésük harmincadik évfordulójára a francia főváros magyarjai állítsanak nekik jelképes síremléket. Az ötletet felkarolta a Fejtő Ferenc által irányított *Emberi Jogok Magyar Ligája*. A jelképes sír helyét a párizsi városi tanács és Jacques Chirac miniszterelnök bocsájtotta a Liga rendelkezésére. Az emlékmű tervezésére a budapesti ifj. Rajk László, kivitelezésére a Giromagnyban élő Nagy Ernő üzeme kapott megbízást. Az emlékmű elkészült, de - a magas előállítási költségek miatt - nem Rajk eredeti terve alapján, hanem annak egy szerényebb kivitelű formájában, amit viszont a tervező vonakodott a magáénak tekintem.

A gránitból és vasból alkotott emlékmű francia és magyar nyelven a következő feliratot viseli: "Legyen ez a föld jelképes sírhelye Nagy Imrének, Losonczy Gézának, Maléter Pálnak, Szilágyi Józsefnek, Gimess Miklósnak és az 1956-os magyar forradalom minden kivégzettjének, akiknek saját hazájukban nincs sírjuk". Az emlékműre került Nagy Imre arcát ábrázoló bronz-érme, amelyet Beck András készített. Az évfordulót megelőző nap, június 15-e estjén a helybeliek és a vendégek közös vacsoráján az utóbbiak képviselőjében Hegedűs B. András mondott pohárköszöntőt. Az emlékmű felavatási ünnepségét 1988. június 16-án rendezték a Pere Lachaise temetőben. Beszédet mondott a párizsiak részéről Méray Tibor, Fejtő Ferenc, Sujánszky Jenő, a szabadságharcos szövetség vezetője, a Budapestről érkezett Vásárhelyi Miklós, valamint egy francia és két olasz politikus. Jelen voltak az ünnepségen Nagy Erzsébet (a mártír miniszterelnök leánya), a kivégzettek hozzátartozói, továbbá sok magyar a világ minden tájáról, beleértve Magyarországot. Több neves személyiség - köztük Ronald Reagan amerikai elnök - üzenetet küldött, rokonszenvét nyilvánítva a magyar nép szabadságküzdelme iránt.

Az ünnepség utáni estén az Emberi Jogok Magyar Ligája az összesereglett magyarok részére emlékestet rendezett, amelyen a helybeliek közül a Liga volt elnöke, Kárász Artúr, valamint Kende Péter, a nyugat-európai emigránsok részéről a németországi Nagy Alajos, a budapesti vendégek közül Nagy Erzsébet, Halda Aliz és Lócsei Pál beszélt. Az Egyesült Államokból érkezett Szörényi Éva verset mondott. Felolvasták ezen kívül Rácz Sándor, Fónay Jenő, Kopácsi Sándor, valamint Reagan elnök üzenetét. A párizsi emlékműavatás után a Liga választmánya jegyzőkönyvi köszönetet mondott Nagy Ernőnek és feleségének Ilonkának, valamint üzemük francia dolgozóinak "azért az áldozatos munkáért, amellyel a Nagy Imrének és mártírtársainak emelt emlékművet rendkívül rövid idő alatt és rendkívüli nehézségek közepette megvalósították".<sup>34</sup>

1989. március 15-én négy párizsi egyesület - a *Corvinus Irodalmi Kör*, az Emberi Jogok Magyar Ligája, a Szabadságharcos Szövetség és a *Demokrata Klub* - a korábbiaknál nagyobb méretű szabadság ünnepélyt rendezett, amelyen Nagy Erzsébet mondott beszédet. A franciaországi magyarok nagy számban jelentek meg Nagy Imre és a kivégzett ötvenhatosok ünnepélyes budapesti temetésén 1989. június 16-án. (Sokan menekülésük óta első ízben jártak Magyarországon.) Egyikük - Méray Tibor - beszédet mondott Nagy Imre sírjánál, többen koszorúztak.

Az 1990-es szabad választások és a demokratikus kormány megalakulása lendületet adott a szervezeti és közösségi életnek. Megkezdődtek a rendszeres magyarországi utazások és kapcsolatteremtések, főleg azok részéről, akik a korábbi rendszer tisztségviselőivel és intézményeivel semmilyen érintkezést nem tartottak.

Az MHBK rendezésében 1990. június 6-án a párizsi Katolikus Misszióban az európai magyar emigránsok találkozájára került sor, amelyre magyarországi vendégek is hivatalosak voltak. Képviseltette magát - Joó Rudolf politológussal, későbbi államtitkárral - a Magyar Demokrata Fórum, - Kiss Gyula tárca nélküli miniszterrel - a Független Kisgazdapárt, valamint a Keresztény Demokrata Néppárt.

Az emigrációs szervezetek közül képviselve volt az MHBK Központja, a Szabadságharcos Világszövetség, az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége, valamint más országos szervezetek. A franciaországi résztvevők főleg az MHBK és a Szabadságharcos Szövetség vezető tagjai köréből kerültek ki. A találkozó - egy sajtójelentés szerint - állást foglalt a szabadon választott magyar kormány támogatása mellett. "Viszont azt elvárják - mondták -, hogy a kormány szabadítsa meg a nemzetet a kommunista diktatúra káros csökevényeitől és az azokért felelősöktől. Elvárják a kommunizmus ellen az elmúlt évtizedek alatt harcolók teljes rehabilitációját és azt is, hogy az új kormány lépjen fel az elszakított területek magyar őslakosságának nemzeti és emberi jogai érdekében".<sup>35</sup>

Pár évvel később a találkozó fő szervezője, az MHBK franciaországi vezetője, Szén József szavaiból már némi csalódás tükröződött. "Gesztus volt ez az emigráció részéről - mondta a találkozóra utalva -, valóban kéznújtás, hogy most már közösen tevékenykedjünk a magyar demokrácia érdekében". Viszont reményeik nem váltak valóra teljes mértékben. Szén azzal folytatta, hogy "főként gyakorlati okokból, s számos befolyásos kapcsolatunk miatt joggal várnánk el nagyobb együttműködési készséget a mai kormányzattól. Egy kicsit mellőzöttnek érezzük magunkat. A Magyarok Világszövetségével sem olyan a kapcsolat, mint lehetne. Igen rosszul esett például, amikor Csoóri Sándortól azt lehetett hallani: miért nem alakítottunk emigráns világszervezetet? Egyrészt alakítottunk, másrészt közülünk sem mindenki milliomos. Emlékeztetni szeretnék rá, hogy az MHBK tagjai mindent maguk fizetnek a családi kasszából: a levelezést, az utazást, a rendezvények költségeit, egy fillér állami támogatás nélkül. Pénzbe kerülnek a kiadványok is. A tagok jó része nyugdíjas; amije van, a fejében, a kapcsolataiban van. Erre lehetne, kellene egy kicsit többet építeni. Természetesen nem kívánjuk átvenni a külképviselet feladatait, de ha bevonnának minket a döntések előkészítésébe, talán tudnánk olyan segítséget adni New Yorkban, Münchenben, Melbourneben, Párizsban, amelyhez emigrációs tapasztalat szükséges. Ránk számíthat a kormány, hiszen most összefogásra van szükség. Csak adjanak lehetőséget, hogy segíthessünk".<sup>36</sup>

Párizsban a régi megosztottságot egy új követte. A szabad választások és a demokratikus koalíció kormányra lépése után az új hivatali garnitúra főleg a jobboldalinak nevezett emigráns keresztény-nemzeti irányzat képviselőivel és intézményeivel kereste a kapcsolatot, ami nem kelthetett meglepetést, hiszen egy másfajta kormányzati koalíció is biztosan a hozzá gondolatilag és érzelmileg közelebb álló nyugati magyar partnerek felé tájékozódott volna. Viszont a franciaországi magyarok keresztény-nemzeti beállítottságú képviselőinek előtérbe helyezése elidegenítette a baloldali, liberális, szociáldemokrata rokonszenvű egyéneket és csoportokat. A *Párizsi Magyar Intézet* például, Vígh Árpád igazgatásával, színvonalas és igényes kulturális munkát végzett, előadásokkal, szerzői estekkel, kiállításokkal, ünnepi összejövetelekkel, de ezekről tüntetően távolmaradt a párizsi magyar értelmiség liberális - szocialista szemléletű része, mert egyfelől a kormány hazai ellenzékével rokonszenvezett, másfelől kifogásolta a hivatalos magyar kulturális külképviselet párizsi szövetségeseit, akik viszont oly sok embert tudtak megmozgatni, hogy például 1993. március 13-án zsúfolásig megtöltötték a Magyar Intézet termeit és fényesen sikerült,

gazdag programmal büszkélkedő szabadságünnepélllyel tették emlékezetessé a napot. Félő, hogy fordított előjelekkel ez a megosztottság továbbra is megmarad, hasonlóan lehangoló tünetekkel.

A megújult és a demokratikus Magyarországot tükröző Magyar Intézet - nagy könyvtárával - kellemes színpoltként jelentkezett a párizsi magyar kultúrában. Magyar és francia estjeivel, ankétjaival, kiállításával, hangversenyeivel munkálkodik a magyar-francia szellemi közeledésen. Létrehozta nagyszámú franciaországi magyar egyesület közreműködésével a *Magyar Intézet Barátainak Szövetségét*, amelynek elnökségét Raymond Barre volt francia miniszterelnök vállalta. Ez a Szövetség rendezte 1994. június közepén a "Magyarország képe Franciaországban" című háromnapos sikeres kollokviumot, amelyen francia, valamint párizsi és magyarországi magyar írók és tudósok beszéltek a tárgykörbe eső kérdésekről. Egy második, hasonló - ezúttal a francia útikönyvekben és útirajzokban fellelhető Magyarország képről szóló - kollokviumra 1995. május második felében került sor.

1994 januárjában Csoóri Sándor - a Magyar Intézetben tartott francia költői estje után - ugyancsak a Magyar Intézetben és a Magyarok Világszövetsége elnökeként a párizsi magyarokkal találkozott. Előadásában kiemelte a határokon túl élő magyarok többnyelvűségének jelentőségét. Szerinte "ők így - éppen az információs társadalom korában - különlegesen fontos szerepet játszhatnak az etnikai közeledésben, a szellemi-kulturális hídépítésben". A budapesti Magyar Nemzet beszámolója szerint: "Az előadást követő élénk párbeszéd jószérivel egyetlen kérdésre összpontosult: miért nem szavazhatnak a nyugaton élő magyarok a közelgő választásokon". Súlyos bírálat érte a parlament nemleges döntését. "A főlsházalók ezt olykor szenvedélyesen kifogásolták, elsősorban arra hivatkozva, hogy a diktatúra leghűbb kiszolgálóit is megilleti e jog, míg őket nem. A beszélgetésből az tűnt ki, hogy ez ügyben a párbeszéd folytatódik. Csoóri megpróbál közbenjárni azért, hogy a nyugati magyarság szószólói helyet kapjanak a parlamentben s több más elgondolás mellett fölvetődött a kétkamarás törvényhozás lehetősége is. Bár a tartalmas dialógus olykor heves kifakadásokat is hozott, a párbeszéd során a hallgatóság egyetértéssel fogadta a reális és higgadt megjegyzéseket: ezek szerint a külföldön élő és politizáló magyarok, akár az otthoniak is, besorolhatók eltérő értékrendeket képviselő

- jobboldali, liberális vagy akár baloldali - kategóriába, de ezek az eltérések nem akadályozzák az együttműködést a magyarságért, a közös ügyért, amelyet ki-ki a maga ismeretségi körében, önzetlen szolgálatként lát el".<sup>37</sup>

Az 1994-es választások a párizsi Magyar Intézet élén is előidéztek vezetőcserét. Az új művelődési miniszter Vígh Árpád helyébe Kovács András Bálint filmesztétát nevezte ki igazgatónak.

A Magyarok Világszövetsége 1992-es közgyűlésén elfogadott tervek megvalósítása során 1994 nyarán megalakult Párizsban a *Franciaországi Magyar Szövetségek Országos Tanácsa*, amely a franciaországi magyarok képviselőit óhajtja ellátni mind a Világszövetségben, mind azon kívül. A 9 tagú Tanács elnöke Léh Tibor (a Katolikus Misszió tanácsának elnöke), alelnöke Sujánszky Jenő (az európai és franciaországi Szabadságharcos Szövetség elnöke) és főtitkára Németh István (a Szabadságharcos Szövetség főtitkára) lett.



A párizsi magyaroknak az 1994-es országgyűlési választások utáni első október 23-i emlékülése amelyet a Katolikus Misszióban rendeztek, Sujánszky Jenő tartotta az ünnepi beszédet. Szerinte 1957 és 1989 között az 1956-os szabadságharcra történő nyugati emlékezés sokkal nagyobb keretek között zajlott le, mint utána. Úgy látszott, erre nem volt többé szükség. Magyarország szabad, független és parlamentáris demokráciában élő állam lett. Az öröm mellett azonban csalódottságot is érzünk - mondotta. "Azt hittük - folytatta Sujánszky -, hogy Magyarország törvényhozói közé a szabadságharcosok is bekerülnek. Ez nem így történt. A 45 éves elnyomás két generáció életét tette tönkre. Azt hittük, hogy a hazafiság élénken él a magyar nép lelkében és a gyógyulás megindul, de tévedtünk! Azt reméltük, mi, akik nem mondtunk le állampolgárságunkról, hogy legalább szavazati jogunk lesz és azzal részt vehetünk a Magyar Köztársaság életében. De amíg a 'népbírók'<sup>1</sup> szabadon szavazhattak és teljes jogú állampolgárként élvezhették a szabadság minden jogát, mi azt nem tehetjük meg. Sajnáljuk, hogy a hivatalos Magyarország eltávolodott 1956 eszméitől, míg mi hűségesen kitarítottunk mellettük, mint ahogy ezt tettük 1957 óta",<sup>38</sup> Az emlékezés után 12 szervezet, illetve intézmény, valamint a párizsi magyar nagykövetség megkoszorúzta Mindszenty bíborosnak a Misszió kápolnájában lévő emléktábláját.

A budapesti jobbközép-kormányzattal rokonszenvező és vele együttműködő párizsi magyarokat csalódással töltötte el az 1994-es választások eredménye. Az MSZP-SZDSZ koalíció képviselőit tartózkodással fogadták. Ennek jele volt, hogy az 1995. március 15-i ünnepséget már nem a követséggel együtt, hanem egymaguk rendezték. Ünnepi szónoknak Duray Miklóst hívták meg.

A legismertebb és legtevékenyebb párizsi magyar szervezetek közé sorolható a már említett *Szabadságharcos Szövetség*, az *MHBK*, az *Emberi Jogok Magyar Ligája*, a *Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet*, a Kende Péter szellemi irányítása alatt működött és színvonalas előadásokkal kitűnt *Demokrata Klub*, a *Corvinus - Francia Egyesület a Magyar Kultúráért és Művészetért*, továbbá a *Magyar Nők Klubja*, a *Magyar Kisebbségeket és Emberi Jogokat Védő Egyesület*, a *Martinovics szabadkőműves páholy*. Az említett egyesületek közül a legrégebb a Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet, amely 1996-ban ünnepli megalakulásának 150. évfordulóját. A magyar nyelv és kultúra megőrzése érdekében rendszeres előadásteket, hangversenyeket, kiállításokat és természetesen nemzeti ünnepségeket rendez. Az Egylet jelenlegi elnöke Szentpéteri Gabriella zongoraművésznő, egyébként az első nő, aki az egyesület élére került.

Nancyban működik a *Lotharingiai Magyar - Francia Kör*, Tourcoingben az *Észak-Franciaországi Francia - Magyar Kulturális és Folklor Egyesület*, Halluinben az *Észak-franciaországi Magyarok és Barátaik Klubja*. Párizsban is van képvisellete a *Máltai Lovagrendnek* és a *Vitézi Rendnek*.

Egyesületi közlönyt ad ki a Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet (*Franciaországi Magyar Hírmondó*) és a Lotharingiai Magyar - Francia Kör (*Tájékoztató - Bulletin d'Information*). A Párizs melletti Puteauxban *Európai Magyar Tudósítások* címmel a "szabadelvű európai magyarság lapja" jelenik meg.

#### e) *Hollandia*

A Nyugaton élő magyarokról készült és közkézen forgó kimutatások a Benelux-államokat nem egyenként, hanem együttesen kezelik és becslések alapján 25.000 magyart tüntetnek fel. Hollandiára ebből 10.000 esnék és ha szóba kerül, a hollandiai magyarok is ennyire taksálják lélekszámukat. Ez az utóbbi évtizedben nem igen változott. A halálozások és az asszimiláció folytán elveszett magyarokat némileg pótolták a születések és máshonnan történt átköltözések, így lényeges módosulások nem voltak észlelhetők.

A hollandiai magyar kolóniát soha nem jellemezték éles konfliktusok és messze hangzó politikai viták, sem ami a belső kapcsolatokat, sem ami a hivatalos Magyarországhoz való viszonyt illette. Persze, az ő körükben is akadtak súrlódások régiek és ötvenhatosok, a magyarországi enyhülést bizakodással fogadók és annak hitelt nem adók, hazai intézményekkel kapcsolatokat ápolók és azokat teljesen elítélők között. Ebből azonban nagyobb belső megosztottság nem keletkezett. Az emigráns politikában is a tartózkodás jellemezte a hollandiai magyarokat. Amilyen tenni vágyók és kezdeményezők voltak a diaszpóra vallási és kulturális életében, olyan visszafogottak a politikában. Az emigráns képviselőkben és testületekben alig találunk hollandiai magyart.

Belső szervezeti életük azonban a nyolcvanas és kilencvenes években is megállapodott és szilárd volt. A magyarországi politikai fordulat sem idézett elő lényeges változást, legfeljebb némi átalakulást, a nyelv, a kultúra, a hagyomány, az egyetemes magyar érdekek szolgálata - immár a demokratikus Magyarországgal együttműködve - kapott a korábnál is erősebb hangsúlyt.

A már Hollandiában született magyarok, tehát a fiatalok egy képviselője, a harmincas évei elején járó Marác László amszterdami egyetemi docens szerint: "A 89-es változások után az emigráció korábbi ellenzéki magatartásának már nem volt értelme. A szervezetek átalakultak, új szerepet, új feladatot vállalva folytatják a munkát. Most a közvetítés az egyik feladat. A másik, hogy a kisebbségi gondok képviselőiben - amely miatt Magyarországot, a magyar hivatalos politikát elfogultsággal vádolhatják - a nyugati emigrációs szervezetek könnyebben felléphetnek. Ők az adott ország lojális állampolgárai, és kérhetik saját képviselőjüket vagy kormányukat, hogy tegyenek valamit. Ez is olyan közvetítés, lobbyszó, amely az emigrációs szervezetek feladata"<sup>39</sup>.

A Hollandia határain túl legismertebb helyi magyar szervezet a *Hollandiai Mikes Kelemen Kör*. Erről jellege, szerepe és kisugárzása miatt egy más fejezetben lesz szó.

Hagyományosan fontos feladatot teljesítenek az egyházi közösségek, nemcsak a hit, a vallásos érzület ébrentartása és vallásos igények kielégítése, de a magyarok összetartása és a magyar műveltség megőrzése tekintetében. Tüski István református lelkész hollandiai egyházi és kulturális működése az ország határain túl is elismerést váltott ki. A katolikus egyházközösségek és protestáns gyülekezetek mindent elkövettek, hogy a lelki gondozáson kívül nevelési, szociális és művelődési munkában is élen járjanak.

Hertogenboschban működik Kondor Tibor vezetésével a *Magyar Római Katolikus Lelkészség* és a *Hollandiai Magyar Katolikus Egyházközségi Tanács*. Utrechttben van a *Hollandiai Magyar Protestáns Keresztény Lelkigondozói Szolgálat*. A katolikus papok és a protestáns lelkészek e két központból látják el híveik lelki gondozását. A protestánsok egyházi időszaki lapja a *Jöjjetek*.

Az egyesületek közül említést érdemel az Amszterdamban a húszas évek végén alapított *Hungária Klub*, a fővárosban, Hágában működik a *Szabad Magyarországiért Szervezet* és a *Holland Magyar Promotion*, Rotterdamban székel a *Magyar Kulturális Alapítvány*, Groningenben a *Holland-Magyar Alapítvány*, Bergenben a *Kölcsey Ferenc Magyar Egyesület Albnaar és Környéke*, Lrmburg-ban a *Magyar Rákóczi Klub*, Franekerben a *Fríz Erdélyi Bizottság*. Van magyar klub Vinkeveenben, Haarlemben és Edeben, van egy országos cserkészcsapat, Maastrichtban a *Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet*, *Hollandiai Magyar Asszonyok Egyesülete*, a *Pax Romána* mozgalomnak hollandiai csoportja és Amszterdamban a *Közép-Európai Magyarok Európai Emberi Jogi Bizottsága*.

Mindezeket a szervezeteket és intézményeket összefogja a *Hollandiai Magyar Egyesületek Szövetsége*, amely a közös képviseletet látja el és némileg a tevékenység összehangolására is törekszik. Nincs Hollandiában egy országos tájékoztató vagy közlöny, amely a sokféle ágazó munkáról hírt adna. A központi szövetség által kiadott félévi körlevél ezt nem pótolja teljesen, mert csak szűk kört ér el. Egy szélesebb körben terjesztett tájékoztató főleg azért hiányzik, mert a Nyugat-Európában olvasott újságok csak kevés helyet tudnak biztosítani a hollandiai magyar eseményeknek és így sok minden említés nélkül marad, ami feljegyzésre méltó lenne. Eredményeik és teljesítményeik között a legjelentősebbek egyike, hogy sikerült az ország földrajzi központjában, Vianenben magyar házat létesíteniök. A *Vianeni Magyar Otthon* a közösségi élet számos eseményének és más megnyilvánulásának ad helyet.

A magyarok beilleszkedése a holland társadalomba sikeresnek mondható. Sok dicséretet és elismerést vívtak ki. Különösen alkalmazkodóképességük váltott ki jó hatást és általános elégedettséget. Egy megfigyelő szerint: "A legtöbben valóban igen gyorsan elsajátították a holland nyelvet és fontos kapcsolatokra tettek szert. Az asszimiláció azonban csak a második, harmadik generációnál jelentkezik és ami azt illeti, tökéletesen, félő, hogy a magyarság kárára".<sup>40</sup>

Magyar szempontból érdekes és biztató kezdeményezés az 1993-ban alakult és a másod-harmad generációs ifjúság összefogására törekvő hollandiai magyar fiatalok klubja, amelynek az alakulás évében már negyven-ötven tagja volt. A már idézett Marác László interjújában elmondta, hogy ezek a fiatalok "rendkívül tevékenyek, magyar esteket rendeznek. Beindult a magyar táncház is. Utrechttben van a központja, a legtöbb rendezvény holland nyelven folyik, ugyanis a másodgenerációs magyarok többsége már nem ismeri nyelvünket, és szüleiknél jobban beleilleszkednek a holland társadalomba. Ők olyan hálózatot akarnak kialakítani, amelynek célja, hogy egymást segítsék a gazdasági életben és egyéb téren".<sup>41</sup>

A Hollandiában élő magyarok közül többen fontos szerephez jutottak a politikában, irodalomban, tudományos intézményekben és a gazdasági életben. Az állami hierarchiában a legmagasabb rangot eddig Gábor Dzsingisz érte el, földművelésügyi államtitkár volt, jelenleg parlamenti képviselő.

A tudományos életben Kibédi Varga Áron szerzett rangot mint a Holland Királyi Akadémia tagja. Számos magyart találunk az egyetemi tanárok és oktatók között. Hogy csak azokról essék szó, akik a magyar közösségi életben is részt vettek vagy vesznek, Sivirsky Antal, Várdy Péter, Beöthy Erzsébet, Véber Gyula, Piri Zoltán, Sándor Anna említhető. A művészek közül talán Chatell Krisztina táncos, koreográfus, színházigazgató, Rektenvald Zsóka festő, Bittenbider János szobrász nevezhető meg. A református egyházi és az értelmiségi szervező munkában Tóth Miklós mindmáig a legtevékenyebb és legeredményesebb magyar, több jelentős kezdeményezés és teljesítmény fűződik a nevéhez.

#### *j) Nagy-Britannia*

Bármely statisztikát nézzük, a nagy-britanniai magyarokat mindegyik 25.000-re becsüli, tehát ez a szám megbízhatónak tűnik. A legtöbben Londonban élnek, de vannak magyar lakosok majd minden nagyobb városban és településhelyen is. Mind a régi emigránsok, mind az 1956 után érkezettek élénk érdeklődéssel kísérték a nyolcvanas évek közepétől felgyorsult keletközép-európai és magyar eseményeket.

Mivel Nagy-Britanniában az Irodalmi Újság elköltözése és a Népszava megszűnése óta más országokban is rendszeresen olvasott lap nem jelent meg, a világban szétszórt magyarok csak a londoni írók és újságírók másutt közölt cikkeiből értesülhettek a szigetország menekült magyarjainak eseményeiről és sorsáról.

"Az angliai emigráció - írta Pátkai Róbert, az Angliai Evangélikus Egyháztanács püspöki jogú elnöke - nemcsak az anyaország sorsának volt vagy lett aggódó figyelője, a hazai érdekek és sérelmek (külföldi) szócsöve - különböző szinten és nem mindig egyforma hangerővel -, de gondjává vált az elszakított területek magyarságának sorsa is. '56 óta lassan, itt közöttünk is, szinte a tudat alatt erjedt az a felismerés, hogy egy nép akkor válik önmagával azonos közösséggé, tehát akkor beszélhetünk egy nép századokon keresztül megőrzött identitásáról, ha van történelmi tudata, azaz kollektív emlékezete".<sup>42</sup> A magyarok Angliában is - akárcsak a világ más részein - attól kezdve, hogy a Magyarországon belüli politikai változások motorjai már a hazai demokratikus csoportok és ellenzéki körök lettek, tevékenységük középpontjába az etnikai tudat és azonosság ápolását, tehát a diaszpóra kulturális tevékenységet helyezték.

A hazai reformerőkről nyert ismeretek gazdagodásához és terjedéséhez hozzájárult Krassó György angliai letelepedése és sajtótevékenysége. A budapesti ellenzéki megmozdulásokban résztvevő Krassó György, Londonban élő Miklós bátyjának 1986. januári halála után az angol fővárosban menedékjogot kért és kapott, megindította a *Magyar Október Sajtószolgálat* nevű vállalkozását és a magyarországi politikai fejlemények hátteréről, valamint az ellenzéki megmozdulásokról tájékoztatta a nyugati sajtót, beleértve a BBC és a Szabad Európa Rádió magyar adását. 1986 októberében az 1956-os események Magyarországon és külföldön élő résztvevőit a forradalom

kiváltó okairól és értelméről faggatta. Az anket anyagát a müncheni SZER sorozatban sugározta Magyarországra és a Kárpát-medence magyarjainak. Amikor a kommunista uralom végnapjaihoz közeledett, Krassó 1989-ben Londonból visszatért Magyarországra, megalapította a Magyar Október Pártot és 1991 februárjában bekövetkezett haláláig különféle ellenzéki akciók kezdeményezésében és végrehajtásában vett részt.

Az angliai magyarok közösségi életében a hazai demokratikus átalakulás a gyakorlatban annyiban éreztette hatását, hogy helyreállt a normális és békés viszony Magyarország hivatalos külképviselésével, megszorodtak a magyarok hazlátogatásai, elkezdődött különböző területeken és szinteken a kapcsolatok kiépítése, néhány angliai magyar szerepet vállalt a magyar diplomáciában, gazdasági és pénzügyi intézményrendszerben. Sajnálatos módon megszűntette működését a *Szepsi Csombor Kör*. Ennek tevékenységét azóta sem pótolta senki. A Körről még szó lesz az értelmiségi szervezeteket áttekintő fejezetben.

A szervezeti és egyesületi életben jelentős esemény volt a *Magyarok Angliai Országos Szövetsége* (MAOSZ) megalakulása. Erre 1992. július 11-én Londonban került sor. Célja a magyar egyházi, kulturális és társadalmi egyesületek összefogása, közös képviselési szerv létrehozása volt, a másutt is működő hasonló csúcsszervezetekkel összehasonlítva azzal a különbséggel, hogy egyéni tagjai is lehetnek. "Alaptétel volt az a világos megkötés - olvasható egy hivatalos beszámolóban -, hogy az új összefogó szövetség, a máma működő angliai egyesületek eddigi szervezeti, strukturális és anyagi jogait nem érinti".<sup>43</sup> A MAOSZ egyfelől összefogó, összehangoló és képviselési szerv volt, másfelől a befogadó országon kívüli érdekek védelmére, a hazával való kapcsolattartásra törekedett. Az alakulásban 14 szervezet vett részt. Később továbbiak csatlakoztak. "A MAOSZ-ba belépett angliai magyar szervezetek között vannak - mint a már idézett beszámolóból megtudható volt - vallási egyesületek, kultúrkörök, vidéki városokban élő magyarok helyi segélyegyesületei".<sup>44</sup> Tagjai voltak ezen kívül olyan csoportok, mint az angliai szabadságharcosok, az *Erdélyért Szövetség*, vagy a volt csendőrök bajtársi közössége. A közgyűlésen elhangzott előadásában Pátkai Róbert kifejtette: "Az a tény, hogy a nemzet életében sorsdöntő fordulat következett be, Magyarországon megbukott a kommunista rendszer, és a diktatúrát demokratikus államberendezkedés váltotta fel, új helyzetet teremtett a világ összmagyarsága számára. Míg évtizedeken át az otthon nem létező politikai ellenzék helyettesítése volt az emigráció kötelessége, most egy szabadon választott, független országgyűlés által megbízott kormány áll hazánk élén. Ezzel ellenzéki szerepünk megszűnt".<sup>45</sup>

Pátkai feltehetően csak a pillanatnyi helyzetre gondolhatott, amikor nyugati magyarok ellenzéki szerepének megszűnését említette, hiszen egy szabad és demokratikus Magyarország esetében is elképzelhető, hogy Nyugaton élők a budapesti kormány ellenzékévé válhatnak. Megszűnt viszont az a fajta szembenállás és konfliktus, amely a hazai kommunista diktatúra és a demokrácia nyugati hívei között létezett az 1990-es választásokat megelőző évtizedekben és a *magyar-magyar* viszonyt jellemezte.

A MAOSZ elnökévé Pátkai Róbertet választották meg. Ő 1957-től kezdve jelentős szerepet játszott nemcsak az angliai - benne a magyar - evangélikus egyház életében, de a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségében is, mint annak titkára, majd ügyvezető elnöke. 1989 júniusától 1991 decemberéig a Magyarok Világszövetsége nyugati társelnöke volt. A MAOSZ alelnöke Adler (Sándorné) Edit, titkára Ormándy László lett. A csatlakozott szervezetek együttes taglétszáma 2000 körül mozgott. Egy évvel később megjelent a csúcsszervezet nyomtatott közlönye *Hírek a Magyarok Angliai Országos Szövetsége életéből* címmel. Ennek vezércikkében Pátkai Róbert ezt írta: "Meggyőződésem, hogy a világban szétszórt magyarságot nem lehet megtartani anélkül, hogy ne legyen egy olyan szellemi hazája, amelyre felnézhet, amelyhez vonzódhat. De, és erre talán figyelünk kell, ez a haza sohasem válik ideális hazává. Belőle annyi a miénk, amennyiért felelősséget érzünk és vállalunk. Ezt pedig nem lehet a tér és az idő kategórián kívül megélni. Másképpen és tételesen: nekünk Angliában élő magyaroknak a magyar összefogást magunkon kell itt kezdenünk".<sup>46</sup>

A MAOSZ nemcsak a tagszervezetekkel való kapcsolat tartással és képviselőitükkel foglalkozott, de maga is kezdeményezett akciókat és rendezett összejöveteleket. A többi között irodalmi és szerzői esteket Határ Győzőnek 1993 novemberében, majd 1994 novemberében a költő-író nyolcvanadik születésnapja megünneplésére, 1994 márciusában Gömöri Györgynek júliusban Rosner Árpádnak és szeptemberben Kutasi Kovács Lajosnak volt szerzői estje. 1993 szeptemberében gyűjtést indított a szatmárnémeti magyar református kollégium javára, amelynek eredménye - az 1994. szeptember végi zárójelentés szerint - több mint 3.700 font volt. Ezt megelőzően is folyt gyűjtés az 1990-ben alakult *Transylvania Direct* nevű segélyszervezet részéről Erdély magyar és román lakosságának megsegítésére. E szervezet kórházaknak nyújtott segítséget, 1991-92-ben Székelyudvarhelyen brit-román vegyesvállalatot hozott létre, erdélyi városokban nyomdát alapított, 1993 áprilisában négy iskolabuszt adott át egy kalotaszenttamási iskolának és a marosvásárhelyi körzetnek.

Nagy érdeklődés kísérte Mészáros Lázár altábornagy, az 1848-49-es kormány hadügyminisztere emléktáblájának leleplezését. Erre 1993 májusában került sor az északnyugat-angliai Titley községben, ahol Mészáros el volt temetve, mielőtt 1991 márciusában hamvait Baja város templomának kriptájában helyezték örök nyugalomra.

A MAOSZ más szervezetekkel rendezte a március 15-i és október 23-i ünnepeket. Az 1993-as októberi megemlékezésnek - amelynek társszervezője a *Szabadságharcos Szövetség* volt - különös fényt kölcsönzött Tőkés László és Entz Géza államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatala vezetője ünnepi beszéde. Mindketten az Egyetemen is tartottak előadást, akárcsak Jeszenszky Géza külügyminiszter decemberben.

Az 1994. május 21-i közgyűlésen a MAOSZ azt a határozatot hozta, hogy mivel a Magyarok Világszövetsége kívánatosnak tartja a magyar szervezetek Országos Tanácsainak megszervezését és mivel a MAOSZ hasonló szerepet tölt be Nagy-Britanniában, önmagát *Országos Tanácsnak*, tekinti és annak szerepét kívánja ellátni. A Magyarok Világszövetségével zavartalan volt a kapcsolat és az angliai szervezetek elégedettnek látszottak a Világszövetség által vállalt feladattal.

A MAOSZ közlönye 1994-ben címet változtatott és az alkalmiról áttért az évi négyszeri megjelenésre. Új címe *Angliai Magyar Tükör* lett Pátkai Róberttel mint főszerkesztővel és Kutasi Kovács Lajossal mint szerkesztővel. Az utóbbi 1995 novemberében meghalt. Több ismert angliai író és újságíró munkatársi közreműködést vállalt. A lap nemcsak híreket és beszámolókat ad a magyar kolónia fontos eseményeiről, de rövid irodalmi és kulturális cikkeket is közöl. Kutasi Kovács Lajos az emigráns szerepről elmélkedve úgy vélte, hogy ha a nyugati magyarok által "megteremtett és áldozatosan fenntartott intézményekre, egyházközségekre, kulturális és társadalmi szervezetekre, egyesületekre, iskolákra, cserkészetre, újságokra gondolunk, aligha mondhatjuk ki, hogy az 'emigráció kora' lezárult. Könnyelműség lenne, ha az emigráció nem élne az általa megteremtett és adott lehetőségekkel, és ugyancsak tragikus, ha intézményeit elsorvadni hagyná vagy éppen felszámolná! Az emigrációnak nem felszámolnia kell önmagát, hanem sorait rendezve újjászerveződnie".<sup>47</sup>

Nagy-Britanniában a szervezetek és intézmények elsorvadásáról aligha lehet beszélni. Egy-két kivételtől eltekintve megmaradtak és eleven működést fejtenek ki a kommunista uralom kelet- és közép-európai eltűnése után is. Változatlanul jelentős az egyházak tevékenysége és magyarságmegtartó munkája. A katolikusok élén főlelkészként Tüttő György tb. pápai prelátus áll. Ő Ispánky Béla pápai kamarás 1985 májusában bekövetkezett halála után vette át az angliai magyarok lelki gondozását. A református gyülekezetet 1985 után - a több évtizedes szolgálata során nagy érdemeket szerzett Varga Sándor utódként - Kádár Ferenc és Hermán M. János vezette, majd 1994. júliusi beiktatása óta Szemők Géza a lelkész. Az *Angliai Magyar Evangélikus Egyház* elnöke Pátkai Róbert.

Az *Angliai Római Katolikusok Magyar Egyesülete* 1994. július 3-án ünnepelte a Mindszenty Otthonban fennállásának negyvenedik évfordulóját, amelyen a Tüttő György főlelkész által celebrált mise után Orosz Mária idézte fel az alapítást és a négy évtizedes munkát. Régi egyesület az 1951 óta működő *British - Hungarian Fellowship* (Brit - Magyar Társaság) is, amelynek 1986-tól 1996. áprilisban bekövetkezett haláláig George F. Cushing, a londoni egyetem magyar nyelv és irodalom professzora volt az elnöke. A főleg értelmiségiek összefogására törekvő társaság színvonalas magyar és angol előadásaival tűnt ki. Társelnöke 1991-ben bekövetkezett haláláig gróf Teleki Mihály hajdani földművelésügyi miniszter volt. Ugyancsak az angolok és magyarok egymáshoz való közeledése szellemében működik a londoni *British - Hungarian Society* (Brit - Magyar Egyesület). Ez a két angol-magyar társaság évek óta sürgeti egy londoni Magyar Intézet létrehozását. A tervhez megnyerte a magyar nagykövetség támogatását. Tevékeny a *Londoni Magyar Kultúrkör* is, amely 1958-ban alakult. Első elnöke Rosner Árpád adószakértő és költő volt, estjein gyakran szerepeltetett írókat, előadóművészeket, zenészeket; filmbemutatókat is rendezett. Elnöke évek óta Gáspár Gyula.

A Manchester közelében fekvő Rochdaleben működik a *Kossuth Magyar Egyesület* (Szélesi József és Tóth Jenő irányításával), Bradfordban van a *Magyar Kulturális és Társadalmi Központ*, amelynek új elnöke 1995-ben Kovács István lett.

Middlesboroughban Kürti Miklós irányítja az *Oxford Magyar Klubot*, ugyancsak Middlesboroughban működik a *Teesside-i Magyar Kör*, amely 1965-ben alakult. Elnöke volt Watt Eszter, majd Sólyom Zoltán, ennek 1994-es halála után Bodó Sámuel került a Kör élére. *VanMagyar Egyesület* Kingston-ban (elnöke Ormándy László), Wolverhamptonban (üv. elnöke János György) és Purleyben; Folkestoneban a *Kenti Magyarok Egyesülete*, Worthingben a *Sussexi Magyarok Egyesülete*; Lutonban az *Angol-Magyar Baráti Kör*, Bristolban a *Bristoli és Nyugati Magyar Baráti Kör*, Londonban az *Angliai Magyar Zsidók Egyesülete* és az *Erdélyért Szövetség* (Váralljai-Csocsán Jenő vezetésével) érdemel említést. Van angliai csoportja a *Magyar Szabadságharcos Világszövetségnek* (elnöke Szakály János) és a *Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösségnek*. Londonban működik Baracsi József irányításával a *Magyar Népi Táncsoport*, valamint évek óta Palocsai Ildikó vezetésével *Magyar Gyermekcsoport* (szülők részvételével), amely óvodát és iskolát is fenntart. 1994-ben Gáspár Gyula parancsnokságával *Kossuth Lajos Cserkészcsapat* alakult. E szervezetek többsége tagja a Magyarok Angliai Országos Szövetségének.

Nagy-Britanniában továbbra is eleven a magyar irodalmi, tudományos és művészeti élet. Noha az írók közül 1984-ben Cs. Szabó László és Szabó Zoltán, 1987-ben Mikes György, 1991-ben Siklós István, 1995-ben Kutasi Kovács Lajos, a tudósok közül a két híres közgazdász, Balogh Tamás 1985-ben és Káldor Miklós 1986-ban, a művészek közül Buday György 1990-ben meghalt, cseppet sem vesztett jelentőségéből az angliai magyarok szellemi teljesítménye, hiszen dolgozik még - a többi között - az írók közül Határ Győző, Szász Béla, Schöpflin Gyula, Czigány Lóránt, Sárközi Mátyás, Vizin-czey István, Gömöri György és az Andorrába áttelepedett (de tiszteletbeli londoninak tekinthető) Csokits János, a magyar tudományos életben is szerepet vállaló Péter László történész, Váralljai-Csocsán Jenő szociológus Schöpflin György politológus, Kürti Miklós fizikus, Bauer Péter Tamás közgazdász, Gábor André közgazdász és Gelsey Vilmos közgazdász, bankár, a művészek közül Vásárhelyi Gyula grafikus, bélyegtervező, és Vásáry Tamás zongoraművész. Sok angliai jeles és neves magyar található Fekete Márton (azaz Sárközi Mátyás) *Prominent Hungarians* című lexikonában, amelynek 1985-ös kiadása még Londonban látott napvilágot és csak a legfrissebb, az 1991-es, ötödik kiadás készült Budapesten.

Egyetemes magyar érdekek védelmét és célok előmozdítását a Nagy-Britanniában élő magyarok is fő feladataik közé sorolják. Ennek adott kifejezést Pátkai Róbert, a MAOSZ elnöke, amikor Horn Gyula miniszterelnök londoni látogatása alkalmából 1995. november 1-jén a nagykövetségen tartott fogadáson kijelentette, hogy a magyar felelős kormány teendője "az alapszerződések és a magyar érdekvédelem dolgában való helytállás, a mi dolgunk és felelősségünk pedig az, hogy hangsúlyosan bátorítsuk a kormányzatot az általános magyar érdekvédelem kérdésében, másfelől pedig az, hogy hangot adjunk szolidaritásunk kinyilvánításának elsősorban a Romániában, Szlovákiában és Vajdaságban élő magyar nemzeti közösségek érdekében".<sup>48</sup>



### g) Németország

Miután az egyesülés óta eltelt öt esztendő után is egymástól eléggé elszigetelten élnek az ország nyugati és (Berlint beleértve) keleti felében lakó magyarok, talán helyénvaló a nyugati és a keleti magyar kolóniát egymástól elkülönítve tárgyalni. A nyugati tartományokkal kezdjük és utánuk kerítünk sort az 1990 előtt a Német Demokratikus Köztársaságban, 1990 után az öt (Berlinnel együtt hat) új tartományban élő magyarokra.

A hajdani Német Szövetségi Köztársaságban letelepedett magyarok számát a különféle kimutatások és statisztikák készítői 50 ezerre becsülték, de akadtak becslések, amelyek 60-70 ezer magyart tüntettek fel. Az 50 ezer látszik a valóságot legjobban megközelítőnek.

A nyolcvanas évek elején megsaporodtak a menedékkérések a Szövetségi Köztársaságban, igen sok magyar kívánt ott letelepedni, új életet kezdeni és egzisztenciát teremteni. Ezeknek azonban csak egy része kapta meg a menedékjogot, a többiek vagy kivándoroltak tengerentúlra vagy ún. idegen-útlevelemel maradtak Németországban, ami kényelmetlenségeket okozott *ugyan*, de mégis biztosította az ott tartózkodást. A nyolcvanas évek végétől azonban szinte lehetetlenné vált a menedékjog megszerzése, nemcsak a szabad választások után, de már a Németh Miklós-kormány idejében is. A hatóságok véleménye szerint nem voltak olyan súlyos okok, hogy bárki életét és szabadságát mentendő kényszerüljön Németországba menekülni.

A németországi magyarok a Kádár-rendszer végső szakaszában viszonylagos békében éltek egymással, hiszen a kommunizmussal, a szovjet megszállással és a hazai politikai gyakorlattal való szembenállás egységbe kovácsolta őket. A hazai hivatalokkal és hivatalos intézményekkel való érintkezésre is csak egy törpe kisebbség hajlott, amit a kapcsolatoktól idegenkedő emigráns szervezeti vezetők és a széles körben elterjedt *Nemzetőr* című lap élesen elítélt. Ebben azonban ez utóbbiak nem mutatkoztak következeteseknek. Hogy csak a németországiaknál maradjunk, a müncheni Ferenczy Józsefnek a legmagasabb budapesti kormánykörökig, sőt Grósz Károly pártfőtitkárig terjedő kapcsolatai, és mások összeköttetései felett nagyvonalúan elnéztek, némelyek - például a Bergisch-Gladbach-i Meleghy Gyula gyáros - szerepvállalása a Magyarok Világszövetségében viszont évekig támadások célpontja volt. E szelektív megítélés természetesen kétes színben tüntette fel a szigorú politikai elvek hirdetőit, akik az emigráció tanítómestereiként lépve fel, igényt tartottak arra, hogy ők döntsék el, emigráns magyarok mit vehessenek tudomásul, és mivel forduljanak szembe.

Mindez azonban, a németországi magyarok előnyére, élesebb és tartósabb konfliktusokhoz nem vezetett, mert egyfelől a régi emigráció hangadói kiöregedtek, és az újak megértőbbek, türelmesebbek, a közügyek iránt - kár lenne tagadni - érzéketlenebbek és közönyösebbek voltak.

A hazalátogatás vagy haza nem látogatás alternatívája sem vetődött fel végletes formában. Noha számosan ragaszkodtak ahhoz az elvhez, hogy az ország felszabadulása előtt nem lépik át hazájuk határát, mind többen használták fel a kínálókozó lehetőséget, hogy különösebb veszedelmek nélkül láthassák újból szülőföldjüket és látogathassák meg rokonaikat, barátait hajdani életük elhagyni kényszerült tájait.

Ebben a nők és a fiatalok jártak az élen. És ha egy következetes és makacs emigránsnak a felesége, a fia, a lánya elkezdett Magyarországra járni, és esetleg kellemes emlékekkel tért vissza, kínos és nehéz volt a közélet porondjain a hazalátogatás ellen szót emelni. Erős meggyőződés és szilárd akarat sokakat mindvégig visszatartott ettől, de az emigráns közvélemény alakításnak bizony alig sikerült az embereket hazalátogatási kedvüktől eltéríteni.

Az 1989/90-es magyarországi fordulat, amely egybeesett Kelet-Németország összeomlásával és a német egység létrejöttével, felszabadítóan hatott a németországi magyarokra. Önnön küzdelmeik igazolását is látták a függetlenség, az önállóság, a demokrácia diadalában. Ezekben a hónapokban dicsőség volt Németországban magyarnak lenni, nemcsak a hazai magyarok önfelszabadító műve, és a magyar nemzetiségnek például a romániai eseményekben játszott szerepe miatt, hanem azért is, mert a legmagasabb helyekig elevenen maradt meg az emlékezetben a magyar közreműködés a német kommunizmus bukásában és Németország egységének megszületésében. A magyar egység is helyreállt amennyiben a budapesti diplomácia és az emigráció nem nézettl többé farkasszemet egymással. A bonni külképviselet éléről 1991. szeptember végén eltávozott - a német politikai és gazdasági körökben egyébként megbecsült - Horváth István nagykövet és helyébe a szabad választásokból kikerült új *kormány* megbízottjai, Csenger-Zalán Attila, majd 1992-ben Erdődy Gábor nagykövetek léptek. Ismét főkonzulátust kapott München és Stuttgartban is nyílt főkonzulátus. Münchenben a főkonzul először Gresznáryk Pál, majd Udvardy Jenő, Stuttgartban Regős Sándor lett Berlinben a nagykövetség kirendeltsége és Drezdában konzulátus működik. A helybeli magyarok, emigránsok és nem emigránsok, szívesen látott vendégek és különösen a müncheni főkonzulátus törekszik arra, hogy hazai kormányférfiak és más politikusok megismerésére alkalom kínálkozzék. Évenként többször kerül sor előadásokra és időszerű tájékoztatókra.

A németországi magyarok nemcsak szociális segítőmunkára vállalkoztak és adományokkal támogattak nemes célokat, de arra is ügyeltek, hogy milyen kép alakul ki a német társadalomban az új Magyarországról és a magyar népről. Sajnos, a szabad választásokat követő első négy évben egyes német hírközlő intézmények többször is okot szolgáltatottak arra, hogy felszólamlások történjenek téves adatok és egyoldalú, elfogult, tárgyilagosságot nélkülöző ábrázolások ellen. Különösen a Spiegel, a Süddeutsche Zeitung és a ZDF televízióállomás jeleskedett abban, hogy a magyar viszonyokról, kormánykoalícióról és pártharcokról ferdítésekkel teli - gyakran magyarországi forrásokra és informátorokra visszavezethető - helyzetmagyarázatok jelentek meg. A magyarok - köztük Barla-Szabó László, Hellenbart Gyula, Bezerédj Zoltán, Harsay György, Rédey Gábor - szükség esetén felemelték ez ellen szavukat.

A Felső-Bajorországban élő Barla-Szabó László 1990 júniusától kezdve javaslatokat fogalmazott meg és terjesztett elő budapesti illetékeseknél "a szuverén Magyar Köztársaság pozitív képének németországi kialakítását és gondozását célzó tevékenység szükségéről". Hazai tapasztalatai lehangolóak voltak. Megértésre talált ugyan, de cselekvésre nem vagy eléggé vontatottan került sor.

Benyomásait összegezve egy írásában kifejtette, hogy: "A központilag koordinált nemzetközi tájékoztatásnak csak úgy van értelme és létjogosultsága, ha a tervezett intézmény keretében, hazájuk érdekeinek felelősen elkötelezett, rátermett és fegyelmezett munkatársak dolgoznak majd. Fontoskodóknak, dilettánsoknak, kerékkötőknek, hitegetőknek, felelőtlenül fecsegőknek, üres karrieristáknak itt nem lehet helyük!"<sup>49</sup>

Németország továbbra is fontos központja a nyugati magyarok életének. Az ott működő intézmények közül a *Szabad Európa Rádióról*, a *Deutschlandfunk-ról* és a *Deutsche Wellérei* a rádiók, az *Új Látóhatárról* és a *Nemzetörről* az irodalmi sajtó, a *Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalomról*, valamint az *Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferenciáról* az értelmiségi körök, az *Életünk* című lapról és a *Mérleg* című folyóiratról a vallásos intézmények tevékenységét tárgyaló fejezetekben lesz szó.

A tudományos intézetek sorában elsőnek a *Münchener Magyar Intézetet* érdemes említem. Nemcsak azért, mert emigráns kezdeményezésre született és immár 33 éves múltja tekinthet vissza, hanem azért is, mert kiadványai révén a legismertebb és legtekintélyesebb. Élén 1979-től megszakítás nélkül Horst Glassl müncheni történész, egyetemi tanár áll, közvetlen munkatársa K. Lengyel Zsolt. Az Intézet - amely gazdag szakkönyvtárral és iratgyűjteményével a Münchenben kelet-közép-európai történelmet tanuló diákok, valamint Magyarország iránt érdeklődő közönség rendelkezésére áll, több irányú tevékenységet végez.

1) Kiadja az *Ungarn Jahrbuch* című német nyelvű évkönyvet, amelynek kötetei némi késsedelemmel jelennek meg, de 1995-ben elérte az 1994-ig terjedő 22. kötetet. Szerkesztői Adriányi Gábor bonni egyháztörténész, a már említett Horst Glassl és Ekkehard Völkl, aki a Regensburgi Egyetem történelem tanára.<sup>50</sup> Szerzői német és magyar egyetemi tanárok, docensek, főleg történészek, írók, szociológusok, irodalomtörténészek és egyéb szakemberek. Vegyesen magyarok és németek, 1990 óta szép számban Magyarországon és Romániában élő tudósok. A szerkesztés gyakorlati feladatait K. Lengyel Zsolt látja el.

2) Kiadja a *Studia Hungarica* című, ugyancsak német nyelvű könyvsorozatot, évenként egy-két kötetet jelentetve meg. 1995-ben eljutott a 44. számú kiadványáig. A sorozatot Horst Glassl, Ekkehard Völkl és Edgár Hösch müncheni történész egyetemi tanárok szerkesztik. A kiadást K. Lengyel Zsolt gondozza. A könyvsorozat kizárólag magyar vagy magyar vonatkozású témákat tárgyaló művekből áll.

3) Kezeli a *Magyar Emigráns Sajtó Archivumot*, amelyben 1945-től kezdődően napjainkig Nyugaton megjelent csaknem valamennyi magyar sajtótermék fellelhető, az egyesületi közlönyöktől az irodalmi folyóiratokig és rendszeres évkönyvekig.

4) Gyűjt és megőrzi politikai, tudományos és irodalmi hagyatékokat. Jelenleg Mészáros Lázár negyvennyolcas hadügyminiszter, Baranyai-Lőrincz Gusztáv, Hamvas Béla, Hennyey Gusztáv, Hevesy Pál, Ölvedi János, Bogyay Tamás és Dénes Tibor hagyatékát őrzi az Intézet.

5) Vállal tudományos együttműködést, olyan feladatok és munkák elvégzését, amelyek érdeklődésébe és tevékenységi körébe esnek.<sup>51</sup>

A Münchener Magyar Intézet - mint K. Lengyel Zsolt egy előadásában kifejtette - "továbbra is eltökélten különös. Nem ideiglenesen az. Ebben a minőségben magyar-nem magyar keretben szeretne két irányba kötődni. Ha pedig korábban se képesítése, se eszköztára nem hatalmazhatta fel arra, hogy a kádárizmus megdöntésén fáradozzék, úgy ma ugyanabból az okból nem lehet célja a budapesti kormányzat és ellenzékének felmagasztalása és lehurrogása. Tehát változatlanul nem óhajt világnézeti vagy pártpolitikai szinten működni, tudva tudván, hogy - a Nyugat-Európában bevett szokás szerint - egy magafajta intézetnek politikai tényezőktől megbízást csak akkor illik elfogadnia, ha azzal szakszerűen sáfárkodik. A tudomány módszereihez már csak azért is ragaszkodik, mert meggyőződése, hogy jól végzett munkájából mindegyik belhoni fél hasznot húzhat".<sup>52</sup>

Amikor 1989-ben híre terjedt, hogy a magyar kormány Stuttgartban magyar intézetet kíván nyitni, a németországi magyarok közül többen attól tartottak, hogy az emigráns létesítménynek tekintett Münchener Magyar Intézetnek kíván versenytársat teremteni. Ez nem következett be, mert a két intézmény nem azonos feladatokat lát el. Míg a müncheni szigorúan tudományos célokat követ és a kutatómunka serkentésére, támogatására alakult, a stuttgarti célja a magyar szellem és művelődés értékeinek németországi megismertetése, terjesztése, népszerűsítése. Ezt hivatalos neve - *Magyar Kulturális és Tájékoztatási Központ* - is világosan kifejezésre juttatja.

Az Intézet 1990 májusában nyílt meg Baden-Württemberg kormányának elnöke, Lothar Spáth és a magyar művelődési miniszter, Andrásfalvy Bertalan, valamint további német és magyar személyiségek beszédeivel. Lothar Spáth a francia köztársaság elnökét, Francois Mitterrand-t idézte: "A kultúra az a beton, amely a népek egymás közti kapcsolatának alapozásában nélkülözhetetlen".<sup>53</sup>

A magyar kormány Kalász Márton költőt és író-t nevezte ki az Intézet igazgatójává. Ő valóban a mitterrandi idézet szellemében munkálkodott, kultúrával alapozva meg a magyarok és németek közötti kapcsolatokat. Két irányban is. Stuttgartban és környékén nagyszámú kitelepített magyarországi német él. Kalász bekapcsolta őket az Intézet működésébe, nemcsak igényt tartva állandó és tevételes részvételükre a rendszeres programban, de helyet adva az ő saját, külön megbeszéléseiknek is. Ezzel hasznos és sikeres közvetítőket kapott a szélesebb német társadalom felé irányuló munkában. Az Intézet - Kalász irányításával és munkatársa, Simon László közreműködésével - gyakran rendezett előadóesteket, ünnepi megemlékezéseket irodalmi és zenei műsorokat, ankétokat és konferenciákat. Sikerült nemcsak neve szerint, de valóságosan is magyar központot létrehozni, amely Stuttgart és környéke magyarságának is fontos találkozási helyévé vált és egy hiányzó Magyar Ház szerepét ellátta. Kalász Márton 1994 őszén helyét átadni kényszerült a művelődési miniszter által kinevezett új igazgatónak, Kishegyi Viktóriának. Az Intézet feladatköre eltolódott a kulturális hírverés és alkalmi szervezői tevékenység felé.

Van viszont tényleges Magyar Háza Berlinnek, de nem az ott élő magyarok, hanem a hivatalos Magyarország révén. A hajdani Kelet-Berlin központjában lévő régi "Magyar Kultúra Háza" a hazai változások után valódi *Haus Ungarn-ná*, *Magyar Házzá* vált, amennyiben a politikailag demokratikussá lett Magyarországot igyekszik képviselni a régi és új főváros

társadalmában, de ugyanakkor a berlini magyarságnak is központja lett, legalábbis kulturális tekintetben. Az 1990-ben kinevezett új igazgató, Kurucz Gyula író vezetésével a Ház külsejében is megújult, szebbé és mutatósabbá vált, ráadásul nem a magyar kormány költségvetése terhére, hanem Kurucz által szerzett német pénzből. Gazdag könyvtárával, igényes irodalmi műsoraival, előadóstekkel és ankétokkal, kiállításokkal, hangversenyekkel a legjobb és leglátogatottabb külföldi kulturális intézetek egyike lett. A berlini magyarok is gyakori vendégei közé tartoztak és szerepe a helyi magyar kolónia életében folyamatosan nőtt. Az 1994-es választások után hivatalba lépett kormány Kurucz utódjaként 1995 júniusában Dalos György író állította a Magyar Ház élére.

A német egyetemeken több helyütt folyik a magyar nyelv, irodalom, történelem oktatása, hungarológiai kutatások bátorítása és támogatása. Így - a többi között - a müncheni, a göttingeni, a hamburgi finn-ugor intézetben, valamint az utóbbival karöltve működő hungarológiai központban. E tekintetben érdemes megemlíteni néhány magyar kutató és tanár - Gulya János, Futaky István, Keszyűs Tibor, Fazekas Tibor - nevét.

Németországban működik a nyugati magyarok legjelentősebb oktatási intézménye, a *Burg Kastl-i Magyar Gimnázium*. 1984-től 1989-ig Ritter Márton volt az igazgatója. A nyolcvanas évek közepétől megnyugodni látszott az iskola körüli hangulat, lecsendesedtek a korábbi ellentétek, indulatok, viharok. A magyarországi biztató fejlődés is hozzájárult ahhoz, hogy a tanároknak, nevelőknek, szülőknél, diákoknál a különbözőségek és nézeteltérések elhalványultak, helyüket a közös reménykedés és várakozás foglalta el.

1989 őszén az iskola egy hajdani diákja, Szalay András lett az igazgató. Ő 1982-ben mint tanár tért vissza Kastlba és hét évvel később átvette az intézmény irányítását. Új igazgatóként így foglalta Össze benyomásait: "Az egykori szegényes exil gimnázium - az NSZK által képviselt közös Európa megvalósítására irányuló politikától is igazoltan - a szabadság és demokrácia szellemében egy minden vonalon teljesítőképességű és jól felszerelt művelődési központtá vált, de megőrizte magyar jellegét a keresztény európai népek közötti megértés jegyében. Ennek fő oszlopait négy európai nyelv (magyar, német, angol, francia) és a latin, továbbá az európai kultúrának az öntudata és ápolása, valamint az ehhez szükséges széleskörű tanulmányi és művelődési anyag képezi, elsajátítását pedig mindennapos szakelőadás és szakfelügyelet garantálja - reggeltől estig! Ma sokkal örömtelibb jövő elé nézhetünk megszilárdult öntudattal: hiszen iskolánk abban a pillanatban vált az egész világ számára hagyománnyá, amikor a magyar nép kiűtötte az első követ Európába szegényfalából, lebontotta a vasfüggönyt, amely eddig embereket, népeket és azok sorsát elválasztotta egymástól. Ezzel eddigi célunk, eddigi tevékenységünk, hogy az NSZK által biztosított kereteken belül szabadon és demokratikusan gondolkozó, toleráns európai-magyar ifjúságot neveljünk és képezzünk, legalizálódott. Örömmel vennénk, ha a jövőt illetően eljönne az az idő, amikor magyar honból érkező diákjainknak nem politikai okokból kellene a kastli Magyar Gimnáziumba járniuk, hanem vendégtanulókként, akik itt európai integráló levegőt szippanthatnak magukba és hazatérve lényegesen hozzájárulhatnak a magyarországi demokratikus fejlődés irányításához és megszilárdításához".<sup>54</sup>

Ez be is következett. Az ország felszabadulása után a gimnázium mind több magyarországi tanulót fogadott diákjai sorába. A tanítási rendben és az elért eredményekben folytatódtak a kedvező változások. Egy német lap "Kitörés az elszigeteltségből" kifejezéssel jelezte a változások értelmét és irányát. Ezt írta: "A tantervet hozzáigazították a bajor gimnáziumok tantervéhez, s a bajor tanerőkkel azonos kiképzéssel rendelkező tanárok jöttek a várba. Időközben már tanítanak itt német pedagógusok is, mivel a fizetéseket is rendezték. Röviden így lehetne kifejezni: a teljesítményekre büszkék lehetnek, az érettségi eredmények átlagon felüliek. A Kastiban érettségizett diákokat meg lehet találni német egyetemi professzorok, kutatóintézetek és nagyvállalatok vezetői között".<sup>55</sup>

Az iskola egyéb tekintetben is szép teljesítményeket mutatott fel. Kitűnő cserkészcsapattal rendelkezett, sportolói jó eredményekkel szerepeltek az ifjúsági és diákversenyeken, népi tánc- és énekkara - Zsongor Kálmán vezetésével - európai hírnévre tett szert és rendszeresen szerepelt nemcsak magyar és német ünnepeken, de különböző országok zenei és táncfesztiváljain is.

Az igazgató így írta le a kilencvenes évek elejének egy tanévnyitó ünnepségét és a tanrendi változásokat: "Az 1992/93-as tanévnyitás a Magyar Televízió kamerái előtt folyt le. Ünnepségünket a hagyományos 'Veni Sancte' istentisztelettel szeptember 14-én kezdtük, utána a 280 főt számláló diákság átvonult a refektóriumba, ahol szavalattal, zenével és ünnepi beszéddel színezve köszöntöttük egymást és az új tanévet. Különleges örömmel nyugtáztuk, hogy mind az 5., mind pedig a 6. osztályban 20-ra nőtt a tanulók létszáma. Az új tanulók az ötödikeseket kivéve mind felvételi vizsga alapján nyertek helyet gimnáziumunkban. Az idei tanévet az 'Europäisches Gymnasium' modell jegyében kezdtük meg, ami főleg a 6., 9. és 11. osztályban hozott tantervi és óraszámú változásokat. Így az angolt már hatodiktól kezdve tanítjuk, a kémia pedig a 9. osztálytól kötelező, míg a 11.-esek az orosz és spanyol nyelvet tanulhatják negyedik idegen nyelvként".<sup>56</sup>

A tanítás magyar és német nyelven történik. Némely órák magyarul, mások németül folynak. Az igazgatóság nagy súlyt helyez arra, hogy a németül nem tudó diákok - főleg az ötven-hatvan főnyi magyarországiak - minél előbb megtanuljanak németül. A magyar nyelv, irodalom és történelem érettségi tárgy. Az iskola internátusában lakó majd 300 diákot 25 tanár és 12 nevelő oktatja és neveli. A tanárok és nevelők magyarok és németek, részben civilek, részben papok és apácák. A gimnázium fenntartásával és belső felügyeletével a szülők képviselőit is magában foglaló iskolabizottság foglalkozik.

Az 1990 utáni változásokat jellemezve, Szalay András megállapította: "Hirtelen, egy csapásra nem voltunk már bástya, elszigetelt diaszpóra. Kerestük a hidat, s mi magunk kezdtünk azzá válni. Több évtized után egyszerre csak hivatalosan is felfedezhettük a magyar hazát, s annak számos képviselőjét. Ma ott tartunk, hogy magyarországi tanárok hospitálnak iskolánkban, s kezdjük megkapni azt, amit az emigráció sokszor hiányol: az elismerést. 'Mert hát maguk mit csináltak azalatt az idő alatt?' - Nos, Kastl nem fél ettől a kérdéstől".<sup>57</sup>

Egy magyarországi látogató tapasztalatai szerint ez az intézmény "joggal számíthat arra a minősítésre, hogy emigráns jellegének megszűntével az európaiság, az öntudatos, felvilágosult polgár gondolatiságára neveli a több mint tizenhat országból érkezett, s a magyarsághoz valamilyen formában kötődő ifjakat. Barátságok, érzelmek, rokonszenvek kötődnek a holnap tán a világ különböző országaiban vezető politikai, katonai, gazdasági pozíciókban tevékenykedő generációk tagjai között, s a kastli nevelés nyomán bizonyára sokan fogják megőrizni magyar eredetüket, Magyarország iránti elkötelezettségüket".<sup>58</sup>

A Magyar Gimnázium volt diákjai részben az egymás közötti kapcsolatok ápolására, részben az iskola támogatására létrehozták a kastli baráti kört - hivatalos francia neve: *Les Amis de Kastl* -, amely a nyolcvanas és kilencvenes években is működött, olykor hangot adván az intézményről kialakult felfogásának és elképzeléseinek.

Miközben több régi lap megszűnt, a németországi magyar sajtó 1986-ban két újjal gyarapodott. Két egyetemista, a müncheni Steinbach Tamás és a gráci Krizsán Árpád 1986 nyarán *Motolla* címmel indított "európai magyar ifjúsági lap"-ot, évi négyzszeri megjelenést harangozva be. Münchenben és Bécsben szerkesztették. Azzal a céllal alakult, hogy "önálló fórum keretében összefogja a szórvány, kisebbségi s magyarországi fiatalokat". Törekvéseiket tömören így foglalták össze: "Szeretnénk felhívni a magyar fiatalok figyelmét szerte a világon, hogy fordítsanak több időt a magyar nyelv, irodalom és történelem tanulására, elsajátítására és ápolására". Szerzői és olvasói főleg olyan fiatalok voltak, akik már Nyugaton születtek.

E nemes célok érdekében szervezték meg szerkesztőségüket és a lap munkatársi gárdáját, amely főleg németországi, ausztriai, svédországi és amerikai egyetemistákból állt. Két év alatt - mint egy 1988. májusi körlevélben olvasható - hét számot jelentettek meg, de anyagi nehézségek miatt a lap válságos állapotba került. Előfizetésekkel és támogatásokkal sikerült azonban egy időre életben tartani.

Nyugati problémákon és témákon kívül erősen foglalkoztatták a szerzőket a magyarországi fejlemények, különösen a fiatalok körében észlelhető mozgolódások. Rokonszenvenvel kísérték az ellenzéki klubok, szakkollégiumok, alternatív csoportok működését és a FIDESZ megalakulását. Foglalkoztak az erdélyi magyarokkal, a bős-nagymarosi vízlépcső ügyével, a katonai szolgálatmegtagadással és a kábítózás terjedésével is. A lap megrendezte 1987 áprilisában Münchenben a Muzsikás-együttes hangversenyét és Bécsben, a *Die Presse* szerkesztőségében egy újságírói szemináriurnot, támogatott magyarországi és kisebbségi gyűjtési akciókat. 1988-89-ben *Körvonalak* címmel kulturális melléklete jelent meg K. Lengyel Zsolt és Szász Judit Anna szerkesztésében. A *Motolla* 1990-ben anyagiak hiánya miatt megszűnt. Helyét - mint bejelentette - közös megállapodás alapján a budapesti *Magyar Narancs* akarta betölteni. Egy szerkesztőségi cikke szerint: "Többen a Magyar Narancs mai szerzői, szerkesztői közül a *Motollánál* sajtátítottuk el a világ sokszerűségére nyitott, egyben kritikus szemléletünket. Sok, ebből a szemléletből eredő ötlet végül a *Narancsban* valósult meg, ezért most a *Motolla* kényszerű megszűnésekor, ha közvetlen folytonosságról nem is, egyfajta folyamatosságról mindenképp beszélhetünk".<sup>59</sup>

A Motollánál rövidebb életű volt a *Nemzedékek* című Münchenben megjelenő "történelmi és művészeti szemle". Ezt az 1983 óta a bajor fővárosban élő Hajnal László Gábor író és újságíró alapította, adta ki és szerkesztette. Meghirdetett célja "a magyarságtudat ébrentartása" volt. Az első szám 1986 októberében jelent meg. Csak négy számra tellett az anyagi erejéből, -■ az utolsó 1988 elején látott napvilágot. Szerzői közé tartozott Szenté Imre (Kalevala-fordításának egy részletével), Szócs Géza, Zas Lóránt, Máté Imre, az erdélyi Szilágyi Sándor, a svédországi Polgáry Sándor, a németországi Gulyás Sándor és Nyitrai Gyula, valamint a Szabad Európa Rádiónál dolgozó Bischoff József, Bujtás Pál, Drábik János, Lovas István és Rajki László. Az anyagiak, vonzó munkatársi gárda és témaválasztás, valamint az olvasói érdeklődés hiánya miatt meg kellett szüntetnie megjelenését.

A Motolla és a *Nemzedékek* példája is mutatta, hogy a nyugati magyar társadalomban befejeződött a lapalapítások korszaka és csak nagy eltökéltséggel, a szükségletek alapos felméréssel, jó tematikai és személyi kiválasztással, erőteljes szervezőmunkával lehetett volna a siker reményében új lap indításába belefogni. Erre azonban, úgy látszik, már nem voltak meg a kellő személyi és tárgyi feltételek.

Nem emigráns alapítású volt, de Németországban jelent meg a hatvanas évek közepétől a kilencvenes évek közepéig a *Profil* című havi lap, amelynek működésében jelentős szerepet játszott egy hamburgi magyar író, Hellenbart Gyula. A magyar nyelvű képes folyóirat Németországot mutatta be magyarországi olvasóknak. A német nyelven írott cikkeket Hellenbart fordította és ő szerkesztette a német-magyar kapcsolatokat érintő németországi eseményekkel foglalkozó rovatot.

A német-magyar közeledést szolgálja a *Magyar Horizont* című képes lap, amely a hetvenes évek végétől jelenik meg, évente hatszor, Balázs Ferenc Pállal mint felelős kiadóval és szerkesztővel. Újabban részben Budapesten állítják elő.

Az *Új Látóhatárról, Mérlegről, Életünkről, Nemzetörről* - mint már utalás történt rá - másutt lesz szó. Történelmük azonban itt említés az utóbbinak Münchenben kiadott idegen nyelvű testvérnapjairól. Mindháromnak felelős kiadója Tollas Tibor és kéthavonként jelennek meg, közölve a *Nemzetör* fontosabb írásait az általános világhelyzetről, az európai egységről, az antikommunizmusról és egyéb kérdésekről. A német nyelvű *Donau Boté* szerkesztője Makra Zoltán. A francia nyelvű *Courrier de la Liberté-t* Radnóczy Antal szerkeszti. Az angol *The Guardian of Liberty-t* 1988-ban bekövetkezett haláláig Stankovich Victor jegyezte mint szerkesztő. Utóda Radnóczy Antal lett.

Német nyelven jelent meg Tübingenben az Erdélyi Világszövetség németországi akcióbizottsága által kiadott *Siebenbürgische Nachrichten* című lap, amely a német olvasóközönséget az erdélyi magyarok és általában a kisebbségek helyzetéről tájékoztatta, valamint segélyakciókban közreműködött. Szerkesztője, Rétfalvi Attila halála után, 1992 nyarán megszűnt.

A németországi magyar könyvkiadás központjának mindvégig Münchent lehetett tekinteni. Nyugaton sehol nem jelent meg annyi magyar könyv, mint a bajor fővárosban. Majd minden németországi kiadó ott indult és működött. Közülük a legjelentősebb a Molnár József által vezetett *Aurora* volt, amely



1963 és 1990 között mintegy hatvan könyvet - köztük számos jelentős irodalmi és történelmi művet - jelentetett meg. Rendszeres működését a kilencvenes évek elején befejezte. Megszűnt - már 1983-ban - a Máté Imre alapította *Etana Kiadó*. Öt évvel később megszűnt az Újváry Sándor által indított és irányított *Újváry - "Griff"- Kiadó*. Az alapító és tulajdonos 1988. áprilisi halála után nem adott ki többé Münchenben könyvet, özvegye azonban tovább vezette a kiadó ügyeit, Magyarországra is kiterjesztve érdeklődését és kapcsolatait. A *Herp - Kiadó* sincs többé. Azután, hogy Herp János 1978 szeptemberében meghalt, Buzády Tibor orvos vette meg kiadóját és nyomdáját. Több mint egy évtizeden át számos értékes könyvet jelentetett meg, de a kilencvenes évek kezdetén a Buzády- vezette kiadónak is vége lett. 1986 őszén Hajnal László Gábor folyóirata, a *Nemzedékek* mellé kiadót is szervezett. A *Nóvum Kiadó* - néhány könyv megjelentetése után - azonban 1988-ban a folyóirattal együtt befejezte működését. A müncheni magyar kiadók közül a kilencvenes évek közepére, fokozatosan csökkenő termékkel csak a *Nemzetőre* maradt meg. Hasonló a helyzet a nyomdákkal. Itt is Münchenben volt mindig a súlypont. Ma már csak a *Kerekes János* és *Mária* által megvásárolt és működtetett, továbbra is szép munkájával elismerést kiváltó hajdani Molnár Nyomda, valamint a *Nemzetőr*nek és kiadójának dolgozó, Makra Zoltán által vezetett *Danubia Nyomda* létezik. Az utóbbi 1995-ben megérte alapítása 35. évfordulóját.

A németországi magyar könyvforgalom erősen megcsappant. Az érdeklődők - miután zavartalanra és könnyűvé vált a magyarországi utazás - Budapesten vagy más magyarvárosokban szerzik be könyvszükségletüket. A könyvkereskedelem visszaesett. Katkó Sándor - *Musica Hungarica* nevű - müncheni könyvkereskedése, amely a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején még megrendezte a szokásos karácsonyi könyvvásárokat, lassan végéhez közeledik. Elmaradtak a nyugati magyar és német könyvek iránt érdeklődő hazai vásárlók, az üzlet fenntartása mind több gondot okoz. Boór János müncheni kis könyv- és sajtóterjesztő cége, a *Katolikus Magyar Sajtó Munkaközösség* (Katholisch - Ungarische Presse - Arbeitsgemeinschaft, KUPA) figyelmét a vallásos irodalomra és egyházi sajtóra irányítja.

Két németországi magyar nevéhez kulturális díjak alapítása fűződik. A Kölnben élő Bezerédj Zoltán író, újságíró nagynevű ősei emlékére 1993-ban létesített alapítványt, amelynek hozadékából évenként a kuratórium díjat adományoz - hazai és határokon túli - kiemelkedő művészi és tudományos teljesítmények jutalmazására. A *Bezerédj-díjat* 1993-ban Szakály Ferenc történész, 1994-ben Belitska-Scholtz Hedvig, a budapesti Széchényi Könyvtár színháztörténeti tárának vezetője és Mohácsi János, a kaposvári Csiky Gergely Színház rendezője, 1995-ben Kurucz Rózsa szekszárdi neveléstörténész kapta. A Stuttgartban élő Szirmai Endre orvos-professzor és író - miután korábban édesapja, Szirmai Károly regényíró és szerkesztő emlékére Jugoszláviában alapított irodalmi díjat - 1988-ban a hungarológiai kutatásokat ugyancsak díjjal kívánta elismerni és serkenteni. Az általa alapított, mind magyaroknak, mind nem-magyaroknak adományozott díj odaítéléséről a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságban alakult kuratórium dönt és a hamburgi hungarológiai intézetben kerül kiosztásra. Az eddigi *Szirmai Endre díjasok*: Jolanta Jastrzebska, Czigány Lóránt, Richárd Louis Aczel.

A szervezeti életről szólva a vallási közösségeket ezúttal is a többiek elé kell helyezni, hiszen mind az egyházak, mind a vallásos szellemű egyesületek kimagasló szerepet játszanak a mindinkább kulturálissá váló nyugati magyar

- vagy emigrációs - életben.

A Magyar Távirati Iroda Sajtóadatbankja által nyilvántartott adatok<sup>60</sup> szerint amelyek többé-kevésbé egyeznek a Külügyminisztérium és a Magyarok Világszövetség adataival - Németország nyugati felében 1 katolikus főlelkészség és 10 katolikus egyházközség, valamint 5 protestáns lelkészség működik. A valóságos szám ennél biztosan valamivel magasabb. A külföldi katolikus magyarok püspöke által 1992-ben kiadott címtár<sup>61</sup> a főlelkészségen kívül 11 egyházközséget és missziót sorol fel. Ezek illetékessége a következő városokra terjed ki: Aachen, Augsburg, Bamberg-Nürnberg, Essen, Frankfurt, Hamburg-Berlin, Köln, Mannheim-Freiburg, München, Stuttgart, Weingarten. Folyik magyar lelki gondozás állandó lelkésszel Burg Kastlban Hannoverben, Ingolstadtban, Münsterben, Paderbornban, Passauban, Regensburgban és Würzburgban.

A németországi magyaroknak körülbelül egy ötöde protestáns. A legtöbb helyen közös gyülekezet fogja össze a reformátusokat, evangélikusokat és más protestáns felekezetűeket. Nagyobb gyülekezetek a *Rajnamenti és Vesztfáliai Református és Evangélikus Gyülekezet* Kölnben (amelyet 1993-ban bekövetkezett haláláig Gulyás Kornél vezetett, jelenlegi lekipásztora Gábry Sándor), a *Württembergi Magyar Protestáns Gyülekezet* Stuttgartban (élén Gémes Istvánnal), a *nürnbergi* (Lázár D. Enikő lelkésszel), az *Ulm-környéki* (melyet Varga Pál vezet), az *Észak-Németországi Magyar Evangélikus - Református Gyülekezet* (lelkésze Menkéné Pintér Magdolna), valamint a *müncheni* (Lázár J. Csaba lelkész irányításával). E nevezettekén kívül más, kisebb gyülekezetek is működnek, akár saját lelkésszel, akár istentiszteletet végző vendéglelkésszel.

Különleges státust élvez a bajorországi hatáskörű *Müncheni Református Magyar nyelvű Gyülekezet*, amely 1994 novemberében menekült magyar gyülekezetből a bajorországi és északnyugat-németországi Református Egyház teljes jogú tagegyháza lett. Vezetője Lázár J. Csaba müncheni lelkész, aki Lázár D. Enikő nürnbergi és Jancsó Jeromos Kastl-i gimnáziumi lelkésszel és hitoktatóval együtt végzi a protestáns lelki gondozást. "Az új Egyházközség - olvasható Fáy Gedeon hírlapi beszámolójában - az 50 évig működött bajorországi magyar református gyülekezet helyébe lép, a magyar nyelv és liturgia fenntartásával. A német egyházba való integrálódás hosszas tárgyalások eredménye és a protestáns magyar hívők óhajának beteljesülése. A református és evangélikus magyarság Bajorországban évtizedeken át mostoha körülmények között gyakorolta hitéletét. Voltaképpen sehova sem tartozott és részben pénzügyileg is önfenntartó volt. Most otthonra talált. A német hittestvérek befogadtak bennünket, meghagyva és biztosítva egyházi és nyelvi hagyományaink teljes élvezetét".<sup>62</sup>

A baden-württembergi Bietigheimben működik a *Németországi Magyar Evangélikus Lelkigondozó Szolgálat*, amelynek Gémes István a vezetője. Németországi vezetője van, Varga Pál dietenheimi lelkész személyében a *Nyugat-Európai Magyar nyelvű Református Lelkigondozó Szolgálatnak*.

Németországban több protestáns magyar egyházi lap jelenik meg. Az *Útitársról* és a *Protestáns Híradóról* az egyházi sajtót bemutató részben lesz szó. Említést érdemel még a *Harang* című református közlöny, amelyet a müncheni egyházköztség ad ki.

Eleven közösségi élet főleg a müncheni *Magyar Katolikus Misszió* házában és a *Kölni Magyar (Mindszenty) Házban* folyik. Ez kétségtelenül összefügg azzal a körülménnyel, hogy e két városban él a legtöbb magyar. Mind az egyik, mind a másik ház katolikus intézmény, de helyet ad nem kizárólag egyházi vagy vallásos szervezeteknek, társaságoknak, csoportoknak is. Egyaránt a helyi magyaroknak kedvelt találkozó helye.

Ha nem is azonos intenzitású és lendületű mindenütt a munka, a müncheni katolikus misszió házában végzett tevékenység talán érzékeltetheti, hogy mi minden történik ott, ahol van megfelelő hely arra, hogy magyarok nagyobb számban és rendszeresen összejöhessenek. Egy müncheni Magyar Ház tervét nem sikerült megvalósítani. Ezért zajlik a közösségi élet nagyrészt a misszió otthonában.

Ez a kertes ház, amelyet a katolikus magyarok a müncheni érsekségtől 1973 tavaszán kaptak használatra - és amelyet 1978-tól München hajdani érsekére emlékeztetve *Döpfner Bíboros Ház-ra* kereszteltek - az 1984-től a plébánosi tisztet ellátó Cserháti Ferenc irányításával jelentős fejlődést tett. Tartalmilag, de külsőleg is, miután 1992-93-ban átépítették és kibővítették. Alagsori kápolnát is kapott, mivel elsősorban a mintegy 11.000-re tehető katolikus hívek otthona és plébániája. A kápolnát 1993. október 1-jén avatták fel. E házban folynak 1984-től az adventi és nagyböjti lelki napok, amelyeket legtöbbször külföldről érkezett tekintélyes és neves magyar papok vezettek. Itt szerveződött a Német Katolikus Nagygyűléseken, II. János Pál pápa látogatásán és más országos ünnepeken való magyar részvétel előkészítése, itt fogadták az érsekek és püspökök látogatását, itt búcsúztatták 1986 novemberében Valentiny Géza prelátest, "a Német Püspöki Kar delegátusát", azaz németországi magyar főlelkészt és üdvözölték utódát, Fejős Ottót. 1986 óta rendszeresen a magyar református gyülekezettel együtt rendezett ökumenikus imaórák. Itt történik a Münchenből induló magyar zarándoklatok, tanulmányutak és kirándulások szervezése. Itt talált otthont, alakult vagy indult el a *Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalom (KMÉM)* müncheni csoportja, a *Magyar Caritas Szolgálat*, a *Patrona Hungáriáé Énekkar*, a *Rózsafüzér Társulat*, a *Bibliakör*, a cserkészlet, a hétvégi iskola, a *Szeniorok Klubja*, a *Komámasszonyok* nevű női népi táncsoport, a *Katakomba Klub*, a *Regősök népi táncsoport*, a *Taizéi Ifjúsági Közösség*, a *Bébi-Mami Kör*, az *Ifjúsági zene- és énekegyüttes*, a könyvtár, a *Táncház*, a német nyelvtanfolyam és az asztali teniszezők csoportja. A Misszió házában ülésezik a katolikus *Egyháztanács* is.<sup>63</sup> A szórakozást és a kölcsönös kapcsolatok elmélyítését szolgálják a majálisok és szüreti mulatságok. A Ház nagytermében gyakran rendez előadásokat a KMÉM müncheni csoportja és alkalmanként a Szeniorok Klubja. A KMÉM havi estjeinek külföldre is kiterjedő híre van. Az évek folyamán a nyugati magyar szellemi élet majd minden ismert személyisége fellépett már az Oberföhringerstrassei katolikus magyar házban és 1989 óta a magyarországi, erdélyi, felvidéki és délvidéki magyar vallási, tudományos, irodalmi és politikai közéletnek is számos neves alakja kapott és fogadott el meghívást előadás tartására.

A Magyar Katolikus Misszió tevékenységéről és a házában folyó munkáról 1984-től kezdődően - Cserháti Ferenc kezdeményezésére és az ő szerkesztésében - havi *Értesítő* jelenik meg. Az immár tizenkettedik évfolyamánál tartó tájékoztató lap kötetének történelmi forrásértékük van. Részletesen és aprólékosan rögzítenek minden egyházi, kulturális és társadalmi eseményt kezdeményezést cselekményt amely a müncheni katolikus hívek össze-tartásáról, magyar és keresztény öntudatáról, közösségi érzékéről és felelősségéről tanúskodik. Egyúttal Cserháti Ferenc személyes művéről is, hiszen mindaz, ami e több mint egy évtizedes idő alatt történt, szorosan összefügg az ő működésével, bizonyosságot téve afelől, milyen eredményekre képes egy pap, ha lelkipásztori munkáján kívül a hívő és nem hívő magyarok közösségi érdekeit és igényeit is kielégíteni törekszik. Tehát többet tesz, mint amire hivatása kötelezné.

A katolikus hívek tevékeny részt vállaltak a müncheni segélyakciókból. 1993. november közepén a magyar misék színhelyéről, a belvárosi Damen-stift-templom főbejárata elől és az éppen a bajor fővárosban látogatóban lévő Konkoly István szombathelyi megyéspüspök áldásától kísérve indult Budapest felé a 250-ik segélyszállítmány, hazai és erdélyi rászoruló magyaroknak szóló adományokat tartalmazva.

Jelentős munkát végzett és végez a Magyar Caritas Szolgálat, amely ugyancsak a Misszió házában működik. Ennek bevételei 1989 és 1994 között évi 34 ezer és 57 ezer márka között mozogtak. A legeredményesebb év 1990 volt. Ezeket az összegeket a Szolgálat főleg szegény családok segélyezésére, karácsonyi segélyek kiosztására, erdélyi, vajdasági, szlovákiai rászorulóknak, valamint a cserkészmunka támogatására fordítja. A befolyt és kiadott pénzekről évenként nyilvános elszámolás történik.

Amikor 1995. március 12-én a müncheni Magyar Katolikus Misszió létrejöttének ötvenedik évfordulóját ünnepelte, a Münchenben tartózkodó Seregély István egri érsek, a Magyar Püspöki Kar elnöke méltán mondta főpapi miséjének szentbeszédében, hogy 1945 óta a misszió "a rászorulóknak erkölcsianyagi segítője, a mi keresztény-magyar kultúránknak, egyedülálló nyelvünknek őrzője és nem szűnt meg munkálkodni Isten és Haza szolgálatában. így járul hozzá Európa annyira kívánatos, sürgős újra evangélizálásához".<sup>64</sup>

A németországi magyar egyesületek, körök, társaságok, klubok száma 1985 és 1995 között ötven-hatvan körül mozgott, annak betudható ingadozás következtében, hogy voltak, amelyek megszűntek és voltak, amelyek ez időben alakultak. A magyarokat minden külön szempont nélkül tömörítő, magukat Magyar Egyesület-nek, Magyar Baráti Kör-nek, Magyar Társaságnak vagy hasonlóknak nevező csoportok majd minden nagyvárosban fellelhetők. Ilyen a *Berlini Magyar Egyesület*, a *Berlini Magyar Kolónia*, a bochumi *Magyar Egyesület*, a *Brémai Magyar Baráti Kör*, a *Düsseldorfi Magyarok Egyesülete*, a frankfurti "*Fonó*" *Magyar Kultúregyesület*, a *Frankfurti Magyarok Egyesülete*, a *Freiburgi Magyarok Baráti Köre*, a *Hamburgi Magyarok Egyesülete*, a *Hannoveri Magyar Egyesület* (Csíkváry István és Kulhavy Marianne vezetésével), a mann-heimi *Magyar Társaság*, a *Nürnbergi Magyar Kultúregyesület* (vezetője Rozmán Lajos), az esseni *Ruhr-vidéki Magyarok Kulturális Közössége*, az ulmi *Magyar Kultúregyesület* (elnöke Balogh Zoltán), a *Würzburgi Magyarok Köre*.

Ezek a magyar egyesületek és társaságok, valamennyien magyar összefogásra törekedve, egyedül vagy másokkal együtt rendezték és rendezik a március 15-i, augusztus 20-i és október 23-i ünnepeket, valamint fogadják a városba érkező neves magyar vendégeket, köztük a magyarországi politikai és szellemi közélet képviselőit. Ezek - különösen az 1990-es fordulatot megelőző években - olykor külföldről küldtek haza fontos politikai üzeneteket. A Hannoveri Magyar Egyesület az 1988. október 23-i ünnepségre Nagy Imre lányát, Nagy Erzsébetet hívta meg. Ő ünnepi beszédében kitért az ötvenhatos áldozatok tisztességes eltemetésének akkor időszerű kérdésére és a többi között kijelentette, hogy: "Apám földi maradványainak kiadását, ahogy eddig sem kértem, a továbbiakban sem kérem, amíg 56 és az ő emlékét, valamennyi harcostársával egyetemben, a hivatalos magyar állam nem illeti tisztelettel és kegyelettel".<sup>65</sup> Csoóri Sándor és Csurka István németországi magyar előadásaikban és rögtönzött beszédekben olyan nyilatkozatokat tettek, amelyekre nekik Magyarországon nem volt fórumuk és súlyos következményekkel kellett volna számolniuk, ha e beszédek vagy előadások akárcsak szűk körben, tehát korlátozott nyilvánosság előtt hangzottak is volna el.

A magyar szervezetek egy következő csoportjába lehet sorolni a befogadó országgal való kapcsolatot ápoló egyleteket, a magyar-német, német-magyar társaságokat és baráti köröket. Ilyenek alakultak Bergisch-Gladbachban, Berlinben, Brémában, Butzbachban, Dortmundban, Trierben, Karlsruheban, Kölnben (ahol három magyar-német kör indult), Hamburgban, Filderstadt-ban, Stuttgartban, Bonnban, Frankfurtban és Münchenben. Bonnban Gáspár György vezeti a *Német - Magyar Társaságot*, Frankfurtban Filippi István irányítja, Münchenben pedig Miksa bajor herceg az elnök és Sárközy György az alelnök. Az utóbbi társaság előadások, hangversenyek és kiállítások rendezésében működik közre és segítyeket nyújt. A Magyar írószövetségnek például nyomdai berendezést küldött kiadványai és hivatalos papírjai előállítására. A Filippi István által vezetett frankfurti *Magyar Német Társaság* gondozta 1993-ig évről-évre a frankfurti nemzetközi könyvvásáron a nyugati magyar könyvek bemutatóját és bérelte az erre a célra szolgáló fülkét.

A magyar egyletek közül több különféle célok megvalósítására és a magyarok egy bizonyos körének tömörítésére alakult. Ilyenek a müncheni *Széchenyi Kör*, a Hamburgi *Gárdonyi Kör*, a düsseldorfi *Semmelweis Társaság*, a *Magyar Egyetemi Kör* Aachenben. Vannak magukat Szövetségnek nevező társulások. Ezek közé tartozik a *Volt Politikai Foglyok Szövetsége* (Csaszókóczy Emil vezetésével) Hirschbergben, a *Magyarok Hazafias Szövetsége* Hamburgban, az *Erdélyi Világszövetség Németországi Csoportja* (vezetője Konthur Bertalan) Stuttgartban, a *Szabad Magyarok Szövetsége* Münchenben, *Magyar Szabadságharcos Világszövetség* európai elnöksége (az elnök Nagy Alajos). Az Erdélyi Világszövetség németországi csoportja rendszeresen szervez előadóesteket és vacsorákat, amelyekre főleg erdélyi írókat, művészeket és Erdélyt ismerő szakembereket hív meg. Rendezésében folyt le 1991. április 20-án Stuttgartban az a tanácskozás, amelyen a résztvevő nyugati és magyarországi erdélyi szervezetek képviselői Nyilatkozatban mondtak véleményt az erdélyi magyarság mind aggasztóbb helyzetéről. Szükségesnek tartották, hogy

1) "a magyar kormány forduljon az ENSZ-hez abból a célból, hogy a Magyarország határain kívül élő magyarok jogvédelmének biztosítására megszerezze a maga számára a védőhatalmi státuszt";

2) "minél előbb alakuljon meg a határokon kívül élő magyarság érdekképviselői szervezeteiből - az alapítók jogállását és önállóságát nem sértő - csúcsszervezet. A csúcsszervezet feladata a Magyarországon kívül élő több milliós magyar népcsoport érdekeinek képviselése lenne a különböző nemzetközi szervezetekben".<sup>66</sup>

Kulturális munka folyik a "*Komp*" Magyar Kapcsolatok Intézetében Giessen-ben, ugyanott az "*Isolda*" Művészeti és Kulturális Intézetben, a már említett Mindszenty Házban Kölnben, a *Rezeda Táncgyűttesben* Frankfurtban és a *Vadrózsa Táncgyűttesben* Hagenben.

Münchenben van egy *Erdélyi Akcióbizottság*, Schwalbachban és Dietzenbachban egy-egy *56-os Bizottság*. Van baráti köre a Stuttgarti Magyar Kulturális és Tájékoztató Központnak, Frankfurtban a *Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek*, Mariban a *Philharmonia Hungaricának*. Az ötvenhatos emigráns muzsikusból 1957-ben alakult *Philharmonia Hungarica* a mindinkább gyérülő pénzügyi támogatások miatt 1995-ben nehéz anyagi helyzetbe került. A Mariban működő és jelentős zenei teljesítményeivel méltán nagy elismerést és tekintélyt élvező együttesnek juttatott német állami támogatást erősen megkurtították. Jelenleg főleg az Észak-Rajna-Vesztfália tartomány és Mari városa anyagi segítségével tartja fenn magát, változatlan eltökéltséggel és színvonalon folytatva értékes művészi tevékenységét.

Münchenben rövid ideig működött, de színvonalas előadásokkal tűnt ki a fiatal értelmiségiek szellemi igényeinek kielégítésére alakult *Kör* elnevezésű társaság, amelyet K. Lengyel Zsolt és Szász Judit szervezett azzal a mottóval, hogy "az alkotás minősége fontosabb, mint a hovatarozása". A *Kör* 1984 és 1989 között számos előadást (nyugati és Kárpát-medencei előadókkal) és 1985 júniusában kétnapos értelmiségi konferenciát rendezett.

Szervezetekről lévén szó, érdemes megemlíteni, hogy Essenben, Heidelbergben, Kastlban, Kölnben, Mainzban, Münchenben alakult és működik, Kölley György irányításával a *Magyar Cserkészek Támogatói Egyesülete*.

Pártpolitikai célzatú társaságok alakítása iránt alig volt érdeklődés Németországban. 1989 előtt ennek egyébként is kevés értelme lett volna, hiszen a kommunista uralommal való szembenállást kár lett volna pártpolitikai céllal gyengíteni, miután voltak más természetű ügyek, amelyek tartósan vagy alkalmanként egyébként is megosztották a magyarokat. 1989-90-ben némely magyarországi politikai irányzatok igyekeztek maguknak híveket szerezni, de nem volt nagy sikerük, mégha egyikük-másikuk vonzott is nagyobb hallgatóságot. 1990-ben és közvetlenül utána főleg a Magyar Demokrata Fórum iránt mutatkozott bizalom és rokonszenv, de hívekre találtak a kereszténydemokraták és a kispártok is. Az akkori ellenzéki pártok közül legfeljebb a FIDESZ és az SZDSZ örvendhetett egyéni rokonszenvezőknek, de számuk becslések szerint eléggé csekély volt. Felismerhető és némileg szervezett csoport csak Csurka István körül támadt, mégpedig attól kezdve, hogy elszakadt az MDF-től és elindult a maga választotta külön úton. Münchenben Imre Iván mérnök buzgólkodott a *Magyar Út Kör* létrehozásán, de pártpolitikai csoportosulásban való részvételre még azok közül is csak keveseknek volt kedvük, akik egyébként rokonszenveztek Csurkával vagy hajlottak egynémely nézetét osztani.

Aktivitása, létszáma és anyagi megalapozottsága folytán a legerősebb németországi magyar egyesületnek a müncheni *Széchenyi Kör* tekinthető. A nyolcvanas évek közepéig kialakult arculata és tagsági köre, amely zavartalan működést biztosított neki. Ez nagyrészt Buzády Tibor orvos és Madas István mérnök szervező munkájának volt köszönhető, nem kis részben azonban annak az áldozatkészségnek, amellyel Buzády 'a Kör

mindannyiszor megmentette, valahányszor pénzügyi vagy más nehézségbe került. Sikeresnek bizonyult az a törekvés, amely a müncheni magyarok szélesebb körének megnyerésére irányul és annak érdeklődése kielégítését tartja szem előtt. Noha a rendszeres politikai és irodalmi előadóesteken a magas színvonalnak is helyet biztosított, a népszerű témákat és könnyed előadói stílust helyezte az előtérbe. Amellett a szórakozásra is gondolt, könnyűzenei műsorokkal, vidám estekkel és táncos társasági összejövetelekkel. Ez a program oly eredményes volt, hogy a kilencvenes évek elejéig létrejött a Körben egy összetartó, munkát készségesen vállaló és azt megbízhatóan végző belső mag (a többi között Máté Imre, Balogh Elemér, Kucséra János és Judit, Gerencsér Eta), valamint annyi egyesületi tag és érdeklődő, hogy a termék mindig vagy gyakran megtelnek, ha érdekes vagy szórakoztató összejövetelre kerül sor.

A Széchenyi Kör teljesítményei és eredményei közé tartozik, hogy 1988-tól, az első erdélyi menekültek érkezésétől kezdve szinte szünet nélkül gyűjtött pénzt, ruhát, gyógyszert, kórházi felszerelést, berendezési tárgyakat és eljuttatta ezeket Magyarországra, erdélyi és máshonnan érkezett menekülteknek, valamint olyan magyarországi helyekre, ahol szükség volt ilyesmire. Ezt a munkát Buzády Tibor és Madas István irányításával, a Kör tagjai és német segítőtársak végezték, együttműködve a Máltai Lovagok, a Szent Lázár Lovagrend, a Magyar Katolikus Misszió és a Caritas hasonló kezdeményezéseivel. Több mint négyszázra rúgott azoknak a teherszállítmányoknak a száma, amelyekkel az összegyűlt adományok rendeltetési helyükre jutottak. A Széchenyi Kör által rendezett 1995-ös müncheni március 15-i ünnepség vendége, Seregély István egri érsek a Magyar Püspöki Kar köszönő okiratával tüntette ki a segélyakció magyar és német résztvevőit.

Az imént említett segítőmunkával kapcsolatban kell megemlékezni a magyar Csilla von Boeselager tevékenységéről és teljesítményeiről. 1945-ben négy éves korában - Fényes Csilla leánykori nevén - szüleivel került Bajorországba, majd vándorolt ki Venezuelába, végzett tanulmányokat az Egyesült Államokban és - férjhez menvén Wolfhard von Boeselager német báróhoz - életét a rászorulóknak megsegítésére fordította. Már 1988-ban 37 segélyszállítmányt indított Magyarországra. 1988 decemberében életrehívta a *Magyar Máltai Caritas Szolgálatot*, majd röviddel utána Budapesten Kozma Imre plébánossal a *Magyar Máltai Szeretetszolgálatot*. 1989-ben 175 tehergépkocsi segélyszállítmányt küldött Németországból Budapestre. E szállítmányok értéke felülmúlta a húsz millió márkát. Történelmi szerephez jutott 1989 nyarának végén, amikor a Nyugat felé igyekvő keletnémet menekültek ellátásáról gondoskodott Kozma Imre és 150 önkéntes munkatársával együtt. Utána német közreműködéssel a horvátországi és boszniai menekültek megsegítését vállalta magára.<sup>67</sup> Németországi gyűjtőakciói révén összesen több százmillió márka értékű felszerelést és berendezést juttatott kelet - középeurópai - köztük magyar - kórházakba és szociális otthonokba. Súlyos betegség végzett vele. Korán, 53 éves korában halt meg 1994. februárjában.

Magyar egyesületek összefogására és tevékenységük Összehangolására a hatvanas évek eleje óta történtek kísérletek. Meleghy Gyulának Bergisch-Gladbachban sikerült főleg a Rajna-Ruhr-vidéken működő néhány egyesületet és kört a Magyarországgal való kapcsolatok kiépítése és a Magyarok Világszövetségével való együttműködés jegyében laza szervezetbe tömörítenie, de az egész csak marginális jelentőségre tett szert mert a magyaroknak csak szűk körére terjedt ki és a többségtől eléggé elszigetelődött. Viszont e szervezet, a *Németországi Magyar Munkaközösség* némileg megerősödött a nyolcvanas évek közepére, amikor a magyarországi állapotok javulása folytán gyengült a tőle való helyi idegenkedés. Az 1989/90-es fordulat után néhány akcióval hívta fel magára a figyelmet. A németországi magyarokat és egyesületeiket felszólította, hogy javasolják Tőkés Lászlónak a béke-Nobel-díjra való felterjesztését, gyűjtést indított a Marosvásárhelyen megtámadott és megsebesített Sütő András szemoperációja költségeinek fedezésére, az ideiglenes köztársasági elnökhöz azzal a kéréssel fordult, hogy a határokon kívül élő magyarság érdekében a velük foglalkozó titkárságot minisztériumi szintre emeljék.

Az iménti szervezetnél jóval nagyobb jelentőségre tettek szert az országos és tartományi csúcsszervezetek. A *Németországi Magyar Szervezetek Központi Szövetsége* 1961-ben német ajánlásra abból a megfontolásból született, hogy a magyar menekültek támogatására szánt összegek elosztásánál az illetékes bonni hivatalnak legyen kellő felhatalmazású magyar partnere. A Központi Szövetség és a tartományi képviselők fennmaradtak azután is, hogy a német kormánytámogatás megszűnt. Kiderült, hogy kínáltak számukra a pénzelosztáson túli feladatok is. Sok helyütt ők rendezték a nemzeti ünnepeken a megemlékezéseket,<sup>68</sup> küldötteik felszólaltak magyar érdekű ügyekben és képviselték a magyarságot ott, ahol arra szükség vagy lehetőség volt. Miután elültek a pénztámogatás körüli, időnként fellángolt viták, a tartós belső béke is megereméződött és nyugalmi állapot következett be az érdekeltek körében. Politikai nézeteltérések nem osztották meg a Szövetséget, mert 1990 előtt egységes volt a magyarországi hivatalos szervekkel és intézményekkel való együttműködés elutasításában, 1990 után pedig nem törődött tagjai politikai rokon- és ellenszenvével, annál kevésbé, mert azok túlnyomó többségükben a keresztény és nemzeti irányzat hívei voltak. Hogy az 1994-es kormányváltás után hogyan alakul a helyzet, arra vonatkozóan még korai jóslásokba bocsájtkozni.

Mindenesetre sokhelyütt idegenkedés volt észlelhető a választásokon kormányra került koalícióval szemben, annál is inkább, mert az előző keresztény-nemzeti kormányzat sem elégitett ki minden várakozást. A magyar egyesületekben mutatkozó felfogásra jellemző volt az a vélemény, amely a Bajorországi Tartományi Szövetség nevében Piffkó András által megfogalmazott és az 1991-es októberi ünnepség előtt kibocsájtott körlevélből volt kiolvasható. Eszerint: "Több mint negyven év után demokratikus választott kormánya van ugyan az országnak, de a legtöbb fontos helyen (pénzügy, gazdaság, közigazgatás) még a régi rendszer kegyeltjei és kiszolgálói is ott varrnak mindmáig és fékeznek, gáncsoskodnak ahol csak tudnak. Legszörnyűbb azonban a helyzet a tájékoztatási vonalon. A rádiót, a TV-t, az újságokat majdnem teljes egészében a 'régik gárda' tartja kezében".<sup>69</sup>



Az imént említett Bajorországi Tartományi Szövetség - Piffkóval mint ügyvezetővel - a legjelentősebb tartományi csúcsszervezetek közé tartozott. Ugyancsak igen tevékeny volt a Melczer Aladár által irányított Észak-Rajna-Vesztfália-i szervezet.

A németországi magyar menekültek helyzetében 1991-ben változás következett be. Miután megszűntek Magyarország esetében a politikai menekültként való elismerést indokoló állapotok, egy hivatalos tájékoztatás szerint: "a német hatóságok már csak egyszer hosszabbítják meg a 'menekült-útlevelek' érvényességi idejét, és azt is általában már csak egy évre. Ez alatt az idő alatt vagy a német állampolgárságot kell megkérvenyezni vagy ki kell váltani a magyar útlevelet. A német hatóságok a magyar útlevélbe természetesen beírják ugyanazt a tartózkodási engedélyt, amit eddig is megadtak".<sup>70</sup>

1991. április 13-án fontos találkozó színhelye volt Köln. A Magyar Házban tanácskozássra ültek össze svájci, franciaországi, angliai, svédországi és németországi magyar szervezetek képviselői, valamint a magyar kormány részéről Horváth Balázs tárca nélküli miniszter, továbbá a berni, párizsi és bonni magyar nagykövet. A genfi Kindernay István elpanaszolta, hogy "az otthoni kormány, a pártok és a társadalom az eddigiekben éppen nekünk nem adták meg az együttműködés lehetőségét s ma is inkább olyan nyugaton élő magyarokkal dolgoznak együtt, akik már a hetvenes évek óta kollaboráltak a Kádár - adminisztrációval". Kocsis Gábor, aki a Szabadságharcos Világszövetség európai elnökségének megbízásából szólalt fel, ezt sajnálatos, de logikus fejleménynek nevezte. "Most azonban - mondotta - nyilván elérkezett az idő azok számára is, akik tudtak várni". Horváth Balázs az emigránsok észrevételeihez hozzáfűzte, hogy "a kibontakozás egyik legnagyobb akadálya, hogy a vértelen forradalom után a Nyugat is bizonyos kontinuitástól teszi függővé bizalmát; a volt nomenklatúra még mindig kulcspozíciókban ülő tagjai így egyelőre nem mozgíthatók el, az ország közvéleménye ezt nem érti". A megbeszélésen szinte minden időszerű kérdés szóba került és számos javaslat hangzott el. Az értekezletről írott cikkében Kocsis Gábor író megjegyezte, hogy a) "az egy évvel ezelőtt szabadon választott magyar kormány mérlege kívülről nézve és a többi közép-európai országgal összehasonlítva szinte valószínűtlenül pozitív"; b) "Ez a kormány sokkal többet is elérhetett volna, ha konstruktív és nem destruktív ellenzékkel állt volna szemben, amely opponálásában olykor nemcsak a politikai, hanem az elemi emberi tisztesség határait is átlépte, és ha választói nyíltabban és következetesebben mögötte álltak volna"; c) a jelenlegi kormány "sok mindent nem csinált jól", de az ellenzék, ha ő kapott volna többséget, biztosan még rosszabbul működött volna. "A mi feladatunk tehát az - éljünk bár a határokon kívül vagy belül -, hogy elhárítsuk ennek a kormánynak az útjából legalább a fölösleges és mesterséges akadályokat".<sup>71</sup> Az akadályokat nem sikerült elhárítani, de ez nem a Nyugaton élő magyarokon múltott.

Az országos szövetség nevében 1995 elején Szutrély Péter közleményt adott ki, amelyben a médiahelyzettel kapcsolatban mondott véleményt, kifogásolván, hogy Magyarországon hadjárat kezdődött azok ellen, akik a nézeteiket szabadon és kritikusan juttatják kifejezésre. "Mi, akik életünkkel szavaztunk a szabadság, s annak elismert életkerete, a demokrácia mellett,

kifejezetten tiltakozunk az ilyen tendenciák ellen, s kérünk minden illetékest, hogy a kizorítási manipulációkat akadályozza meg" - olvasható a teljes sajtószabadságot sürgető németországi állásfoglalásban.<sup>72</sup>

A németországi egyesületek országos összefogása tekintetében csak lassan alakult ki az a helyzet, amely napjainkban fennáll. A német állami támogatás 1991-ben történt megszűnése után a Központi Szövetség egy időre megbénult. 1992-ben megindult valamelyes újjászervezési munka, de csak 1993 szeptemberében alakult meg a *Németországi Magyar Szervezetek Szövetsége* – nevű új csúcsszervezet. Ezekben az időkben irányító szerepet játszott Tihor Péter, Szutrély Péter solingeni orvos, majd dr. Klement Kornél, aki jelenleg is a csúcsszervezet elnöke. 1994 márciusában megalakult a Magyarok Világszövetsége által javasolt *Németországi Országos Tanács*, amelynek vezetője Balogh Zoltán grafikus, az Ulmi Magyar Kultúregyesület elnöke lett.

1995. szeptember 23-án közgyűlést tartott Frankfurtban a két csúcsszervezet. Mind a két ülésen a működés egységesítéséről tárgyaltak. Kiderült, hogy a két szervezetnek csaknem ugyanazok a tagjai, a célok, feladatok, tennivalók is majdnem azonosak. A Németországi Magyar Szervezetek Szövetsége felajánlotta, hogy magára vállalja az Országos Tanács szerepét is. Ehhez ennek közgyűlése nyomban hozzájárult. Megállapodtak, hogy az együttműködés formáját és tartalmát egy közös bizottság fogja kidolgozni. Végző döntés ennek munkája, valamint a Magyarok Világszövetsége jóváhagyása után történik.

A Németországban letelepedett magyarok hírét nemcsak az egyházak, szervezetek, lapok és folyóiratok, kulturális intézmények növelték, hanem az a sok tudós és művész, gazdasági és műszaki szakember, aki e nagy országban kiemelkedő teljesítményeket, jó eredményeket és szép sikereket ért el. Csak töredékes felsorolásuk is túlfeszítené e munka szűk kereteit. De ugyanúgy hozzájárultak mind a mai napig a magyarok megbecsüléséhez azok, akik szakmájukban, munkakörükben, hivatási pályafutásukban tisztességgel megálltak a helyüket.

Németországnak az egyesülés előtti nyugati fele - tehát a volt Nyugat-Németország - után vessünk rövid pillantást az ország keleti felére és Berlinre. A hajdani Német Demokratikus Köztársaságban a végén mintegy 12 ezer magyar élt, köztük körülbelül 10 ezer magyarországi munkavállaló, főleg fiatalok, akik államközi szerződés alapján 2-3 évre kaptak alkalmazást keletnémet üzemekben. A végleg letelepedett magyarok száma kétezer körül mozgott, részben olyan ifjúmunkások, akik megnősültek, családot alapítottak és az NDK-ban maradtak. Ezek tartózkodási engedéllyel rendelkeztek, amelynek érvényességi ideje megegyezett a magyar konzuli útlevelel érvényességi idejével. Kettős állampolgárságra nem lévén lehetőség, a magyarok 90 százaléka megtartotta magyar állampolgárságát. Az ideiglenesen itt-tartózkodók 1986 és 1989 között fokozatosan visszatértek Magyarországra, akik pedig nem mentek vissza, a fordulat és az egyesülés - 1990 októbere - után részben a nyugati tartományokba távoztak és ott vállaltak munkát, részben felvették a minden probléma nélkül lehetővé vált német állampolgárságot. Az egyesülés után kevesen tértek vissza Magyarországra, viszont a korábban hazatelepedettek közül többen, a házastárs német állampolgársága

jogán, ismét Németországba költöztek. Az egyesülés előtt a magyarok többsége Ludwigsfeldében, Greifswaldban, Eisenhüttenstadtban, Magdeburg-ban, Gerában, Lipcsében, Drezdában és Berlinben élt. A keleti tartományokban élő magyarok mai számáról egymásnak ellentmondó adatok olvashatók, valószínűnek tetszik viszont, hogy Berlinben 3.500 magyar lakik. Magyar szervezetek léteznek Berlinben, de a keleti tartományokban csak alkalmi magyar vagy magyar-német baráti körökről hallani.

Berlin három jelentős magyar egyesülettel rendelkezik. A német főváros legtevékenyebb intézménye viszont a Magyar Ház, amelyről az előbbieken már volt szó. Az egyik magyar egyesület a *Berlini Magyar Kolónia*, amelynek másfél százados múltja van, minthogy 1846 júniusában alakult. Tagjai a múlt században főleg kézművesek, kisiparosok, munkások voltak. Ez volt az első külföldi magyar egyesület. Érdemes idézni azokat az intelmeket, amelyeket a múlt századi vezetők a tagok figyelmébe ajánlottak. Ma is időszerűek. "1) Idegenben Te képviseled az egész nemzetet. Viselkedj ennek megfelelően, hozz megbecsülést a magyar névre! 2) Légy büszke magyarságodra! Viselkedj öntudatosan, de ne légy sohasem udvariatlan! 3) Támogasd honfitársaidat és minden magyar ügyet! Kerüld azonban a kalandokat! 4) Becsüld meg a vendéglátó nemzetet, járj nyitott szemmel az idegenben, hogy a tanultakat otthon hasznosíthasd! De ne bírárd meggondolatlanul sem a hazai, sem a külföldi állapotokat! 5) Ne feledd el, hogy csak egy hazád van! Másutt mindenütt csak vendég lehetsz. Gondoskodj róla, hogy gyermekeid hazájuk nyelvét megtanulják!"<sup>72</sup>

A berlini Magyar Kolónia története híven követte Magyarország történetét és sorsa, helyzete függött a mindenkori politikai közállapotoktól. A második világháború, majd a kommunista hatalomátvétel utáni évtizedekben szoros kapcsolatot tartott a budapesti kormánnyal és a Magyarok Világszövetségével. Amikor 1961-ben felhúzták a berlini falat, elvesztette a város keleti felében lakó tagjait. A Nyugat-Berlinben működő egyesület folytatta az együttműködést a Világszövetséggel. Ez nem lehetett meglepő, hiszen tagjai nem voltak háború utáni emigránsok és ezektől eltérően nem álltak szemben a kommunista rendszerrel, még ha olykor idegenkedtek is némely cselekményétől. Pénzzel és más adományokkal segítettek a hazaiaknak. A Magyar Kolóniának 1985-től Deák Ferenc volt az elnöke, 1988 és 1990 között Papp Tibor (egy korábbi elnök), 1990 és 1994 között Szabó János állt az egyesület élén. 1994 óta ismét Deák Ferenc az elnök. Van a Kolóniának egy táncsoportja, amelyet Schultz Éva vezet. Ő egyébként a magyar titkári teendőket is ellátja, miután van egy német titkár is. A kettős titkárságnak az a magyarázata, hogy a tagok többsége már magyarokkal rokonszenvező németekből áll és az érintkezési nyelv párhuzamosan a magyar és a német.

Berlin keleti felében alakult 1990. március végén a *Magyar Egyesület*, főleg a német fővárosban végleges lakóhelyre talált magyarokból, akik részben német, részben magyar állampolgárok. Mintegy hatvanan vannak, szoros kapcsolatban állnak a Magyar Házzal, ahol összejöveteleiket is tartják, annak támogatását élvezik. A Kolóniától nemcsak abban különbözik, hogy rövid múltra tekinthet vissza, hanem abban is, hogy tagjai kizárólag magyarok és az összejöveteleken magyarul beszélnek. 102

Összeköttetésben állnak - mint egy bemutatkozó cikkükben olvasható volt - egyrészt keleti tartományokban -Eisenhüttenstadtban, Eberswaldében, Potsdamban, Cottbusban, Sömmerdá-ban - lévő magyar szórványokkal, valamint hamburgi és ulmi magyarokkal. A Magyar Egyesület elnöke Gyöngyösi Albert.

A harmadik jelentős magyar közösség az *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem* berlini tagozata, amely Ballá Bálint egyetemi tanár irányítása alatt a hetvenes évek vége óta működik. Tagjai főleg, de nem kizárólag értelmiségiek. Kötetlen baráti összejöveteleken kívül évente többször találkoznak nagyobb számban, hogy irodalmi, tudományos és művészeti előadásokat hallgassanak, valamint időszerű kérdésekről eszmét cseréljenek. A meghívott előadók Nyugaton és a Kárpát-medencében élő írók, tudósok, művészek, különböző szakemberek. Ezeket az esteket felváltva rendezik Ballá Bálint lakásában és Pompéry Judit házában. Az 1990-es újraegyesülés előtt Nyugat-Berlinben a katolikus egyházon kívül az EPMSZ- tagozat volt az egyetlen társaság, amely semmiféle kapcsolatot nem tartott a budapesti hatóságokkal és amelyre semmilyen befolyásuk azoknak nem volt. 1990 után a város keleti részében lakó magyar értelmiségiek közül is mind többen kapcsolódtak be a csoport működésébe.

A Magyar Kolónia és a Magyar Egyesület közös erővel és a katolikus egyházközséggel társulva indította el a *Berlini Híradó* című nyomtatott lapot, amelynek első száma 1995 elején jelent meg.

Az előbbieken említett katolikus egyházközséget Szent Erzsébetről nevezték el. Hivatalosan 1990 januárjában jött létre. Ezt megelőzően Nagy Iván foglalkozott a magyar katolikusok összefogásával és ő kapott megbízást 1989 októberében a berlini püspökségtől a magyar egyházközség megszervezésére. A magyar katolikusok papja Rasztovác Pál, aki Hamburgban lakik és más észak-német városokban élő híveken kívül a berliniek lelki gondozását is ellátja.

#### *h) Svájc*

Statisztikai adatokra alapozott kimutatások szerint Svájcban a hetvenes években 15 ezer menekült magyar élt. Számuk a nyolcvanas években 10 ezerre csökkent. Ennek magyarázata az, hogy addig sokan szereztek állampolgárságot, viszont a statisztikák csak menekült státussal, valamint a tartós letelepedési engedéllyel rendelkezőket vették figyelembe. A magyarok valóságos száma - beleértve az állampolgárságot szeretteket is - 20 ezer körül mozog. Ezek nagy része Zürichben, valamint környékén él. Szép számú magyar kolónia található Bázelen, Genfben, Bernben, Luganóban, Lausanneban, Luzernben és St. Gallenben. Zürich városban és kantonban mintegy 7 ezer, Bazel, Bern és Genf városban és kantonban körülbelül 2-2 ezer a magyarok száma. Többségük, mintegy 70% az ország német részében, 25% a francia és 5% az olasz vidéken telepedett le.

A kommunista uralom időszakában, még a nyolcvanas évek második felében is, a svájci magyarokat a hazai hivatalos személyektől és intézményektől való idegenkedés jellemezte. Csak elvétve akadt olyan, aki érintkezésbe lépett a magyarországi hivatalokkal vagy általuk támogatott szervezetekkel. Ehhez bizonyára hozzájárulhatott az is, hogy a svájci hatóságok soha

nem nézték jó szemmel az ilyen kapcsolatokat, nemcsak a menekült státusban lévők, de még az állampolgárok esetében sem. A hazalátogatások is lassabban és vontatottabban indultak meg, mint másutt.

A rendszerváltozás után a svájci magyarok készségesen és lelkesen keresték a kapcsolatot óhazájukkal, tudásukat és munkájukat ajánlva fel a felszabadult országnak, nagylelkű adományokkal segítve az anyagiak hiánya miatt nehezen mozduló új kezdeményezéseket. Politikai érzelmeiket tekintve a többség Svájcban is a nemzeti és keresztény irányzattal rokonszenvezett, tehát megelégedéssel fogadta az 1990-es választások eredményét, az Antall József vezetésével hivatalba lépő kormányt és a mögötte álló pártkoalíciót.

Csernyik György zürichi könyvtáros egy budapesti interjúban így jellemezte a bekövetkezett változást: "Istennek hála, ma már nem vagyunk emigránsok. Úgy fordult otthon a világ, hogy azt mondhatjuk magunkról: mi, svájci magyarok! A legtöbben Zürich kantonban élünk, egy felmérés szerint a négy hivatalos nyelv mellett az ötödik a magyar lenne, annyi magyar származású svájci állampolgár beszél a nyelvet. Száz évvel ezelőtt alakult meg első egyesületünk, s azóta is mindig a különböző társaságok pótolták a szülőföldet, az anyanyelvet, tartották életben kultúránkat, vállalták fel érdekvédelmünket. Különösen azokban az időszakokban volt nagy szerepük, amikor a politikai körülmények gátolták a természetes kapcsolattartást, amikor nem volt jó viszony a két ország között, nem utazhattunk szabadon, vagy ha utaztunk, akkor is attól tartottunk, hogy kellemetlenségeink lesznek... Az előző külügyi képvisellel szinte semmiféle érdemleges kapcsolatunk nem volt. Én ugyan nagy merészen húsz éve járok haza, de a többségre nem ez a jellemző. A rendszerváltozás óta egészen más a helyzet. Azelőtt elképzelhetetlen lett volna, hogy a magyar nagykövetség kulturális, szellemi missziót is vállaljon, keresse a közös kapcsolódási pontokat az itt élő magyarokkal".<sup>74</sup>

A svájci magyarok megelégedésével találkozott, hogy a kormány 1990-ben a közkezdveltségnek egyáltalán nem örvendő Hajdú János kommunista nagykövet után az MDF nemzetközi szóvivőjét, Odor László tanárt és műfordítót bízta meg a berni nagykövetség vezetésével. Odor hamar megtalálta a svájci magyarokhoz illő hangot, és sikerült jó viszonyt kialakítania a különféle irányzatokkal és csoportokkal. 1991 tavaszán a Külügyminisztérium nevében 26 magyar tudóst, tanárt, közgazdát, építészt, orvost, jogászt kért fel tanácsadói szerep ellátására. A legtöbben már korábban is sokat tettek magyar ügyek és érdekek előmozdítására, illetve a befogadó ország javára. Odor 1991 májusában Thun városában adta át a tanácsadói testület tagjainak megbízólevelüket. Közülük többen az emigráns szervezeti életben is részt vettek és kitűntek, például Alföldi László, Ghéczy Iván, Kovács Andor, Lu-ka László, Mehrle Tamás, Nagy László, Szathmári László, Vajay Szabolcs. Egy 1956 óta sokféle irányban és munkakörben tevékeny svájci emigráns vezető személyiség, Szöllősy Árpád jogász 1991-ben a Magyar Köztársaság bázeli tiszteletbeli konzulja lett.

A berni nagykövetség a magyar forradalom 35-ik évfordulóján magára vállalta az október 23-i ünnepség megrendezését. Horváth Balázs miniszter volt az ünnepi szónok. Október 24-én a nagykövetség épületében a svájci magyarok tevékenységét bemutató emlékkiállítás nyílt, a falakon svájci

magyar művészek művei voltak láthatók. A nagykövet mondta a megnyitó beszédet és a magyar kormány képviselője emléklapot nyújtott át többeknek, "akik az elmúlt évek alatt hazánkról meg nem feledkeztek, tettel és szóval szolgálták külföldön elszakítottágukban is".<sup>75</sup>

Odor László megbízatását svájci szolgálati ideje lejártával az 1994-ben hivatalba lépett új magyar kormány nem hosszabbította meg, így ő a svájci magyarok többségének sajnálatára visszatért Budapestre. Utódjaként Gresznáryk Pál volt müncheni főkonzul, majd követi rangban a bonni nagykövetség berlini kirendeltségének vezetője 1994. őszén vette át a berni nagykövetség munkájának irányítását.

A magyar szervezetek és intézmények közül az *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemtől*, a *Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Körről* és a *Dies Academicus Hungaricus Genevensisről* az értelmiségi társaságok között lesz szó.

A vallási élet a szóban forgó évtizedben katolikus és protestáns egyházközösségekben és gyülekezetekben folyt. A hitélet alakulása és szervezeti felépítése egy külön fejezet tárgyát alkotja. Ami a katolikusokat illeti, Svájcban egy főlelkészséggel és hat misszióval rendelkeznek. A főlelkész 1978-tól kezdve Mehrle Tamás domonkosrendi szerzetes, a fribourgi egyetem volt dogmatika tanára. A főlelkészség Fribourgban van. Magyar egyházközösségek Bázelen, Bernben, Lausanneban, Luzernben, St. Gallenben és Zürichben működnek. A legnagyobb a zürichi Magyar Szt. István Plébánia, ahol a nyolcvanas években Csobánczy József teljesített eredményes szolgálatot. Utóda Vizauer József lett. St. Gallenben több mint négy évtizede Vecsey Lajos egyházi író és történész, Bernben Cserhádi Ferenc Kálmán ferences a misszió vezetője. A bázeli misszió élén Poósz Lajos, a luzerni élén Dér János áll. A Lausanne-Genf-i egyházközösséget 33 éven át Rába Lukács pálos szerzetes vezette. 1995 őszén búcsúzott el híveitől, mivel Budapesten vállalt lelkipásztori szolgálatot. (1996 februárjában meghalt.)

A svájci magyar protestánsok lelki gondozását jó ideig a protestáns egyházi segélyszervezet, a *Hilfswerk der Evangelischen Kirchen in der Schweiz* (HEKS) biztosította anyagilag. 1980-tól kezdve azonban csak két félállású lelkész munkájának részbeni honorálását vállalta, míg a költségek nagyobb részét azok a kantonális egyházak fedezik, amelyeknek területén magyar protestánsok nagyobb számban élnek. Velük összhangban megalakult a *Svájci Magyar Protestáns Gyülekezetek Szövetsége*, hogy gondoskodjék a magyar nyelvű lelki gondozás lehetőségéről és folyamatosságáról. A két félállású lelkész 1980-ban Szathmári László (Bázelen) és Bán József (Zürichben) lett. Ők gondozzák a badeni, közép-svájci, schaffhauseni és st. galleni kisebb magyar gyülekezeteket is. Ugyanakkor Bern kanton református zsinati tanácsa hozzájárult egy berni ötven százalékos magyar lelkészi állás létesítéséhez, melynek javadalmazását egy időre - az utóbbi években csak csökkenő mértékben - vállalta. A berni magyar gyülekezet előbb Antal Bélát, majd az ő lemondása után, 1989-ben Péter Ivánt választotta lelkészévé. Van azonban magyar istentisztelet Genfben és Lausanneban is, miután részben nyugdíjas, részben nemzetközi egyházi intézményeknél dolgozó lelkészek, valamint Magyarországról érkezett teológusok vállalták az istentiszteletek megtartását. Bán József 1984-ben kivált a magyar szolgálatból, teljes svájci szolgálatba lépett át.

Utóda Joób Olivér lett, akit zürichi lelkészi állásába 1985 júniusában a Nagytemplomban 600 katolikus és protestáns hívő s a magyar származású zürichi rabbi Teichman Jakab jelenlétében iktatott be Bárczay Gyula esperes. Eltávozott addigi lelkészi szolgálatából Szathmári László is, mégpedig a bázeli egyházban bekövetkezett leépítések folyományaként. A bázeli lelkészi munka javarészét 1993 óta, csökkentett díjazással, Péter Iván berni lelkész végzi.

A Svájci Magyar Protestáns Gyülekezetek Szövetségének elnökévé 1980-ban Szöllősy Pált választották meg. Tizennégy évig látta el e tisztét nagyfokú tudással, ügyszeretettel és szorgalommal. 1994 végén lemondott. Áldozatos munkájáért tiszteletbeli elnökké választották. Az elnöki tisztelet az addigi alelnök, Kótai István vette át. A svájci magyar protestánsok az anyagi nehézségek ellenére is fenntartják gyülekezeteiket és összejönnek szokásos istentiszteleti helyeiken, ahol a svájci testvéregyházról kapnak templomot, kápolnát vagy más istentiszteleti helyiséget használatra.

A hívek közötti kommunikációt változatlanul *A Levél* című protestáns egyházi közlöny segíti elő, amennyiben nemcsak a svájci vallási eseményekről számol be rendszeresen, de tájékoztat a világ más részeiben működő protestáns gyülekezetek és intézmények működéséről is. Az 1956-ban alapított sokszorosított körlevélből az évtizedek folyamán nyomtatott és Svájcon kívül is figyelemre méltatott tájékoztató lap lett.

A svájci magyar intézmények közül az országba került magyar menekültek a legtöbbet a Zürichben élő Böröcz József által alapított szakszervezettől, a *Svájci Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetségétől* kaptak. Az a Svájcba való bejutásukban, elhelyezkedésükben, meggyökeresedésükben és munkavállalói érdekeik védelmében messzemenően segítette őket. Amikor a Szövetséget negyedszázados fennállása alkalmából az Új Látóhatárban Molnár József köszöntötte, tevékenységének méltatására ezt írta: "A huszonöt éves jubileumi ünnepség is megmutatta, hogy a svájciak és svájci magyarok egyaránt értékelni tudták ezt a példás tevékenységet, s minden remény megvan arra, hogy a Szövetség a növekvő nehézségek ellenére is folytatni tudja hasznos munkáját. Mint svájci magyar szakszervezet a svájci magyar munkavállalók érdekében, és mint magyar egyesület az egyetemes magyarság érdekében."<sup>76</sup>

E várakozásnak a szervezet mindenképpen megfelelt. Amikor 1989-ben harmincadik évfordulóját ünnepelte, Böröcz - akit az 1988-as közgyűlésen újabb négy évre elnökké választottak - az eredményekről szólva közölte: "A legnagyobb eredménynek tartom, hogy Szövetségünk Svájc, de talán Nyugat-Európa legnagyobb létszámú magyar szervezete. Ez a tény bizonyára igazolja, hogy a Szövetség célját elérte: a tagságnak biztosított érdekvédelem és juttatások a mindenkori elvárásokat és igényeket kielégítették. Nagy eredménynek tartom, hogy a tagság ezernyi ügyes-bajos dolgainak elintézése mellett erőnk és energiánk maradt a Magyar a Magyarért eszméje alatt elindított több éves menekültakciónkra. Egyedülálló eredménnyel járt: kereken 500 magyart sikerült az olasz és osztrák menekülttáborok reménytelenségéből megmenteni. Hogy ez mit jelent, csak az tudja, aki életében már valaha is megjárta vagy meglátogatott egy ilyen nyomortanyát". Folytatódott a Szövetség szociális tevékenysége is. "Az elmúlt esztendőök során - mondta Böröcz - többször is kellett szolidaritásunkat és anyagi támogatásunkat kinyilvánítani szülőföldünkön maradt, bajbajutott honfitársaink iránt is, mint például a magyarországi és erdélyi árvizek idején tettük.

Legújabbán pedig a Magyarországra menekült erdélyi magyar testvéreink részére jelentős ruha- és pénzsegélyt tudunk nyújtani. Egyenesen Erdélybe is sikerült támogatást küldeni. Nem egy alkalommal bekapcsolódtunk az egyházak által szervezett segélyakciókba, amelyek során templomok épültek fel vagy váltak újra használhatóvá".

A politikai változások időszerevé tették annak a kérdésnek felvetését hogy van-e továbbra is létjogosultsága svájci magyarok anyagi és egzisztenciális érdekvédelmének. Böröcz szerint "amíg a munkaadók és munkavállalók viszonya fennáll, addig a Szövetségünk által biztosított érdekvédelemre, segítségre, tanácsadásra is szükség lesz. És ez nemcsak a Magyarországról vagy Erdélyből idekerült menekültekre, hanem azokra is érvényes, akik kezdettől fogva Svájcban élnek, sőt az itt született 2. és 3. generációra is vonatkozik. A Szövetség által nyújtott előnyöket érdemes igénybe venni és amint a tapasztalat mutatja, sokan igénybe is veszik".<sup>77</sup>

A SKMMSZ egy 1989 nyári jelentésében részletesen felsorolta, hogy milyen adományokkal - gyógyszerrel, lábbelivel, élelemmel, pénzzel - támogatta az erdélyi menekülteket és az Erdélyben élő rászoruló magyarokat. Feladatának nevezte, hogy ausztriai táborokból erdélyi menekülteket segít Svájcba juttatni, vállalva a beutazási engedélyek, munkahelyek és lakások megszerzését, beleértve az ezzel kapcsolatos biztosítékok nyújtását. Mindez svájci magyarok hathatós segítségével történt. Böröcz által a berni magyar nagykövetség készített 1992. júniusi tájékoztató szerint a Kárpát-medencei kisebbségi magyaroknak nyújtott készpénztámogatás meghaladta a 300 ezer svájci frankot, 1990 és 1992 között 14 teherautóval több mint másfél millió frank értékű 170 tonna élelmiszer ment különböző helyekre. 1992-ben megindult a Horvátországból érkezett menekültek támogatása.

A szociális tevékenység szakadatlanul folyik. 1995 első hónapjaiban három teherautó élelmiszer ment Magyarországra, jóllehet mind nehezebbé válik az áruk beszerzése és a szállítási költségek előteremtése. Az adakozó kedv nem lankadt, de megromlott többek anyagi helyzete. Böröcz közbenjárására sikerült a svájci parasztszövetségénél kieszközölni, hogy 18 székely fiú kapjon hat hónapos meghívást a svájci mezőgazdaság tanulmányozására. Svájci magyarok adományaiából az erdélyi magyar templomokról szóló mű kiadására ezer frank jutott. Mindezt a SKMMSZ szoroson vett szakszervezeti kötelezettségein kívül teszi. Ezek viszont újabban fokozott törődést és munkát igényelnek, hiszen 1995 elején a szövetség tagjainak tíz százaléka munkanélküli volt. Naponta kell segíteni a különböző országokból érkezett magyar vendégmunkásokon is. Nem túlzás tehát annak megállapítása, hogy a SKMMSZ magyar szempontból rendkívül jelentős tevékenységet folytat.

Segélyező és támogató tevékenységről lévén szó, említést érdemel ebben az összefüggésben Kovács Andor munkássága. A bázeli magyar közösség egyik vezetőjeként és egyéb szervezeti elkötelezettségek folytán is számos ügyben végzett említésre méltó munkát. 1990-től fontos szerepet játszott magyarországi katolikus és protestáns középiskolák működésének újbóli megindításában, amennyiben megszervezte támogatásukat és az érdeükben folyó gyűjtési akciókat. Sokat tett a mezőgazdasági szakképzés fejlesztése érdekében. 1992-ben közreműködött abban, hogy 40 fiatal magyar paraszt négy hónapi és 15 agrárszakember másféléves továbbképzésben részesülhetett Svájcban.



Az iménti példákön kívül másokat is lehetne említeni/ (mint pl. Ghéczy Ivánt) annak érzékeltetésére, hogy a svájci magyarok mennyire szívükön viselik a náluk kedvezőtlenebb anyagi helyzetben lévő hazai és kisebbségi magyarok sorsát és készségesen segítenek, ahol annak szüksége mutatkozik. Szép számmal akadtak svájci polgárrá lett hajdani magyar menekültek, akik a kommunizmus bukása és a demokrácia diadala után hamarosan Magyarországra utaztak és a helyszínen mérték fel, hol és mivel lehetne segíteni. A hazai alapítványokban és új kezdeményezésekben gyakran találkozunk svájci magyarok nevével, akik szervezeti elkötelezettség nélkül is, mint magánszemélyek veszik ki részüket jó ügyek előmozdításából.

Ebben az összefüggésben kiemelendő Bogsch Árpád neve, aki a hatvanas években települt át az USA-ból Svájcba. Előzőleg a szerzői jogvédelemről írt átfogó művével szerzett magának hírnevet Amerikában és világszerte a szakkörökben, majd a svájci kormány kinevezte - és kinevezését minden évben megújította - a genfi Nemzetközi Szerzői Jogi Szervezet (OMPI) vezérigazgatójává. Szakmai tekintélyével nemcsak megbecsülést szerez a magyar névnek, de magánemberként sokat tesz a magyar kultúra, művészek, szerzők pártolására. Nincs mód rá, hogy a svájci magyarok által a Kárpát-medencei magyar iskolák, kulturális és szociális intézmények támogatására létrehozott alapítványokat, egyesületeket mind felsoroljuk, kettőt azonban példaként megemlítünk. Az egyik az 1988-ban Genfben alapított *Fasor Egyesület*, melynek létrehozásában Bogsch Árpád, Irányi Béla grindelwaldi orvos és Sulzerné Oravecz Edith, a zürichi Operaház v. tagja döntő szerepet játszott. Az Egyesület célja az államtól visszakapott, 1989-ben újraindult híres Fasori Evangélikus Gimnázium erkölcsi és anyagi támogatása. Előbbi céljának az Egyesület a Gimnázium tanárjaival, diákjaival, internátusával létesített szoros kapcsolattal, az iskolai eseményeken való részvétellel tesz eleget, az utóbbiról csak annyit, hogy 1993. végéig több mint 300 ezer svájci frank anyagi segítyben részesítette a Gimnáziumot s a gyűjtés tovább folyik.

Hasonló tevékenységet fejt ki a zürichi *Refomatio Hungarica Alapítvány*, melyet 1988 végén a budapesti Lónyay utcai illetve a Baár-Madas gimnázium néhány volt növendéke - köztük elsősorban Keresztes József, Kostyál Sándor, Kótai István, Nagy Csaba és Tárnok Gyöngyi - létesített. Az Alapítvány célja a budapesti református gimnázium támogatása. A Baár-Madas Gimnázium 1990-ben történt újraindítását követően az Alapítvány nemcsak jelentős pénz- és természetbeni adományokkal, de a gimnáziumnak svájci egyházi körök, gyülekezetek előtti népszerűsítésével is támogatta az iskolát. Ebben segítségére volt az ifj. Bibó Istvánnal - aki 1995 júniusában történt leváltásáig a gimnázium igazgatója volt - az Alapítvány és svájci egyházi képviselők részéről kiépült bizalmi, jó viszony. 1991-ben Kovács Andor és Szöllősy Pál kezdeményezésére az Alapítvány kiterjesztette tevékenységét a Pápai Református Kollégium újraindított gimnáziumának segélyezésére.

A magyar közösségi élei az egyházakon kívül egyesületekben folyik. Magyar Egyesület működik Badenben (az Aargaui), Bazelben, Genfben, Lausanneban (a Vaud Kantoni), Luganóban (a Ticinói), Luzernben, St. Gal-lenben és Zürichben.

A *Genfi Magyar Egyesület* eredetileg Klubként alakult meg 1982-ben és 1990-ben változtatta meg nevét Egyesület-re. Kindernay István elnökle alatt magyar emlékünnepeken kívül rendszeres előadások és könyvkiállítások illetve vásárok rendezésével keltett figyelmet Svájc határain kívül is. Noha tevékenysége főleg irodalmi és kulturális érdeklődésűnek indult, politikai kérdésekben is állást foglalt. 1986. április 16-án a bécsi *Die Presse* című napilapban - meglehetősen költséges - egész oldalas Felhívást tett közzé, amelyben a tervezett Bős-Nagymarosi Erőmű veszélyeire figyelmeztetett, felkeltve az osztrák közvélemény érdeklődését a fenyegető bajok iránt. Az 1987-es és 1988-as genfi nemzetközi könyv és sajtó kiállításon - az utóbbin a SMIKK-el együtt - több mint ötszáz magyar könyvet és harminc folyóiratot, lapot állított ki. A magyar bemutatót Kindernay István szervezte. Az 1956-os forradalom 30. évfordulóján, 1986. októberében az egyesület közreműködésével ötvenhatos emléktáblát helyeztek el a genfi magyarok a St. Boniface templom bejáratánál. 1989. májusában alakult meg az egyesület Baráti Köre, amely segélyakciókat szervezett és különösen az erdélyi magyarokat karolta fel. Részt vett az egyesület kulturális és kapcsolatteremtő tevékenységében is. 1990-ben Kindernay István visszavonult és megszűntek a könyvkiállítások is. Az új elnök Mercz László, majd utána Cseh Zsigmond lett.

Az egyesülettel szoros kapcsolatban született meg 1993-ban a *Genfi Magyar Könyvtár*, amelyet március 19-én nyitottak meg. Az alapító a Genfben élő Szabó Zoltán - hajdani katonatiszt, negyvenötös menekült, fényképész - volt, aki saját házában a maga könyveiből rendezte be a könyvtárat és bocsájtotta a magyar érdeklődők rendelkezésére. Szabó Zoltán gyűjteményéhez további adományok és budapesti küldemények járultak. A könyvtár anyaga állandóan gyarapodott. A gyűjtemény főleg magyar irodalmi, történelmi, földrajzi, társadalomtudományi művekből áll. Állaga 1994-ben elérte a mintegy 5000 kötetet. E könyvtárban tartja üléseit a Genfi Magyar Egyesület és itt jönnek össze más szervezetek tagjai is.<sup>78</sup>

Az 1994-es választások eredményének visszhangjára világított rá a Genfi Magyar Egyesület jelenlegi elnöke, Cseh Zsigmond. Egy interjúban ezt válaszolta arra a kérdésre, hogyan látják Svájcban az anyaország helyzetét: "Svájcban élő ember számára a népakarat megmásíthatatlan tény. Még abban az esetben is, ha a döntésekkel, a választással nem érthetünk egyet. Az 1994-es választási eredmények hatalmas illúzióvesztést jelentettek és jelentenek a kint élő magyarok számára. (Többen meghatározatlan ideig nem óhajtanak hazalátogatni.) Félreismertük és lebecsültük azokat a károkat, amelyeket a négy és fél évtizeden át a bolsevizmus okozott az emberi agyakban... Kapcsolatunk egyébként szerves és folyamatos az óhazával. Pontosan látjuk, mi történik otthon. Hideg zuhanyként ért a döntés, hogy kirekesztettek bennünket a választásokból. Alapvető alkotmányos jogunktól fosztottak meg ezáltal. Jól tudjuk, hogy a mi voksainkkal együtt sem módosult volna lényegesen a mostani eredmény, de 2 %-os eltérés bizonyára jelentkezett volna... Tudomásom szerint egyedüliek vagyunk a vüágon, akik a Vörös Hadsereg magyarországi kivonulását rendszeresen megünnepeljük - itt Genfben. Az az érzésem, hogy az anyaországon belül ez nem volt akkora jelentőségű, mint amilyenek a függetlenség hívei mind a mai napig érezték.

Nagy kár, hogy sok korábbi érték kiveszöben van otthon, s a fiatalok egy jó részének már semmit sem jelent a haza és a magyarság sorsa. Ez kiérződött egyébként az idei választásokból is". A genfi egyesületi elnök sérelmezte, hogy az Antall-kormány "nem támaszkodott az emigrációs magyarok szakértelmére, holott készségesen álltak volna rendelkezésre". Jóllehet Odor nagykövet tanácsadói bizottságot létesített, annak tagjai igazán nem tudták tudásukat és tapasztalatukat érvényesíteni. A velük szemben emelt kifogások - a hazától való távolság, foglalkoztatásuk költséges volta - Cseh Zsigmond szerint nem voltak megalapozottak. "Az általános segítőkészséget az egyes tagjainkat ért visszautasítások méltán lefékeztek és kiábrándították".<sup>79</sup>

Ez azonban semmiképpen sem vezetett a magyarországi események iránti érdektelenséghez és közönyhöz. A Genfben vagy környékére látogató hazai közeleti személyiségek meleg fogadtatásra és meghallgatásra találtak. Így például Orbán Viktor, a FIDESZ - Magyar Polgári Párt elnöke, aki 1995 szeptember közepén a Genfi Liberális Párt meghívására a városban járt és előadásán szép számmal vettek részt helyi magyarok is.

A Genfi Magyar Egyesület egyébként *Genfi Magyar Értesítő* címmel időszaki tájékoztatót ad ki, amelyben részletes beszámolók olvashatók a helyi magyar ünnepekről, összejövetelekről, előadásokról, kiállításokról és hangversenyekről.

A *Vaud Kantoni Magyar Egyesület* rendezte és rendezi a lausannei nemzeti ünnepeket, azonkívül rendszeres előadásokat, valamint filmelőadásokat hirdetett, amelyekre egész Vaud Kantonból érkeztek vendégek. 1986-ban újra a széles körökben ismert Sasvári Lászlót választották elnökké.

A *Ticinói Magyar Egyesület* a legrégebbiek egyike, 1956-ban alapították. Tagjai Luganóban (olykor Locarnóban) szoktak összejönni. Közéjük tartozott és tartozik két tessini (ticinói) magyar író, Saáry Éva és Vadnay Zsuzsa, továbbá Vass Dániel zeneművész és Lőrincz István ideg- és elmegyógyász. Mintegy száz tagja van. Ünnepeken kívül főleg irodalmi, történelmi és művészeti előadásokat rendezett és rendez. 1986-tól Kovács József volt az elnök. Utóda 1992 óta Lőrincz István.

A *Zürichi Magyar Egyesület* nevét a svájci határokon kívül élő magyarok főleg elnöke, a sokirányú tevékenységet folytató Bozsóki János és a nagy látogatottságú Zürichi Magyar Bál révén ismerik, jóllehet kulturális és szociális tevékenysége is figyelemreméltó. Bozsóki János számos kezdeményezés elindításában és végrehajtásában vett részt. Az Egyesület előadói pódiumán Svájcba látogató hazai és kisebbségi írók, tudósok és politikusok is szerepeltek. A svájci magyarok csúcsszervezetében és a közös svájci akciókban a tevékenyebbek közé tartozik.

1989 nyárutóján alakult a *Zürichi Kerekasztal Kör*. Német neve - "Freunde der demokratischen Entwicklung in Ungarn" - világosabban fejezi ki a Kör célját: a magyar demokratikus átalakulást előmozdító erők, szervezetek és személyek támogatása - a Zürichben és környékén élő demokratikus beállítottságú személyek által. A Magyarországon élő kisebbségek és a Magyarországon kívül élő magyar kisebbségek, valamint a Magyarországon élő menekültek támogatását is feladatának tartja. A Kör előadásokat rendezett politikusok (pl. Duray Miklós, Orbán Viktor, Deutsch Tamás, Szigethy Gábor) és írók, művészek (pl. Esterházy Péter, Cseh Tamás) részvételével Zürichben.

Alapító tagok voltak Abay György, Batthyány Bálint, Doroszlai Pál, Fazekas János, Gödrös Mátyás, Luif Miklós, Lukácsy Csaba, Nagy. Csaba, Petykó András, Schwanner István. Később mások is bekapcsolódtak a munkába, így Kenessey Csaba, Csernyik György. A Kör humanitárius segélyakciókból is kivette részét (használt ruha gyűjtése menekültek számára, ingyen konyhák fenntartása Budapesten).

A legtevékenyebb svájci magyar társulások közé tartozik a *Bázeli Magyar Egyesület*, amelynek elnöke 1960 és 1991 között Kovács Andor volt. Az ő lelkesedése, magyar ügyekben mutatott és sokoldalú érdeklődése, szervezői tehetsége és munkabírása rányomta bélyegét a bázeli magyar közösségi életre. Irányító szerepe 1991 után is megmaradt, az egyesület ügyei intézését azonban Szabó Ödön vette át. A Bázeli Magyar Egyesület közreműködött a *Bázeli Magyar Iskola* létrehozásában. Ezt komoly anyagi áldozatot hozva éveken át La Roche Judith vezette. A 25-35 gyerekkel működő iskola jelenlegi igazgatója Mahr Róbert. Az 1985-től létező hétfői iskola tanulóinak kitűnő népdal és népi tánc tudásuk van. 1982 óta működik a *Magyarok Segítő Köre*, amely beteglátogatással és segélyezéssel foglalkozik.

Az 1989/90-es magyarországi fordulat nem vetette vissza jelentősen a svájci magyar egyesületek tevékenységét. Miután az összefogás és a magyar azonosság erősítése mindenütt elismert és szívesen vállalt feladat, az említett egyesületeken kívül másutt is - Badenben, Bernben, Luzernben, St. Gallen-ben - a fentiekhez hasonló igyekezettel folyik a közösségi élet fenntartása.

A Magyar Egyesületekben gyakran rendeztek és rendeznek előadásokat, amelyek látogatottsága főleg akkor jelentős, ha neves magyarországi vagy kisebbségi előadók szerepelnek. Bernben sokan voltak kíváncsiak 1995 szeptemberében Orbán Viktor előadására a FIDESZ szerepéről. St. Gallen-ben és Luzernben élénk érdeklődés kísérte a svájci körúton lévő Tempfli József nagyváradi katolikus és Tökés László Királyhágón-túli református püspök 1995. októberi látogatását.

Megszűnt a működése a Nagy Klára által vezetett berni *Magyar Irodalmi Körnek*, amely hosszú éveken át szerzői és irodalmi estek rendezésével elégítette ki a svájci fővárosban és környékén lakó magyarok szellemi érdeklődését. Ez a munka akkor fejeződött be, amikor a kilencvenes évek elején Nagy Klára és György Magyarországra költözött. Jelentős kulturális tevékenységet fejt ki a berni *Figurás Táncsoport* és a zürichi *Kalász népitáncgyűttes*. Mind a kettő a magyar táncművelés hagyományainak ápolásával foglalkozik. Az utóbbi rendezte 1987 májusában az első svájci magyar táncházat.

A magyar kisebbségi népcsoportok sorsa iránti érdeklődés és felelősségvállalás jegyében létesült 1988-ban - a romániai magyarok melletti november 12-i sikeres strasbourg-i tüntetés után - az *SOS Erdély-Genfi Bizottság* nevű szervezet. Ezt a bizottságot a Genfben élő Benczédi Pál orvosi alapította és vezeti azóta. A Bizottság 1989-ben az erdélyi magyarok érdekében és helyzetüket a világ elé tárva nemzetközi levélakciót szervezett. Ennek eredményeként 165 ezer levél érkezett az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez. E kezdeményezés "nagyértékben hozzájárult ahhoz, hogy az ENSZ 1989-ben - elsősorban kisebbségi politikája miatt - elítélje Romániát, és különmegbízottat nevezett ki, hogy a helyzet orvoslására javaslatokat tegyen".

Négy évvel később, 1993 nyarán, a Bizottság úgy érezte, hogy "szükségessé vált egy új, ezúttal a délvidéki magyar kisebbség megmentését célzó levélakciót indítani". A szervezők ismét arra szólították fel a nyugati magyarokat, hogy maguk és a befogadó országokban toborzott rokonszenvezők levéllel forduljanak az ENSZ főtitkárához, kérve a világszervezettől a vajdasági és dél-baranyai magyarok emberi jogainak védelmét.<sup>80</sup> Közben - 1991 júniusában - a svájci magyar egyesületek közreműködésével Benczédi Pál és két genfi társa megrendezte a nem kormányzintú, a különböző kisebbségi és polgári jogokat védelmező szervezetek (ENSO) képviselőinek tanácskozását. A Genfben lefolyt megbeszélésen nyugat-európai kisebbségi szakértők, mint a bécsi Bárki Eva Maria, továbbá magyar kisebbségi képviselők - köztük Tőkés László püspök - megtárgyalták a Kárpát-medence nemzetiségi problémáinak rendezése és a kisebbségi jogok érvényesítése lehetőségeit.<sup>81</sup>

Nemzetiségi kérdésekkel és a kisebbségi magyarok helyzetével foglalkozik az *Erdélyi Világshövetség* berni székhelyű svájci tagozata is. Ezen a téren rendkívül aktív az 1988 szeptemberében Zürichben megalakult *Kisebbségvédelmi Társaság*, melynek sikerült "nem kormányzintú szervezetként" (NGO = Non-Governmental Organization) nemzetközi elismertetést szereznie és ilyen minőségben képviseltette magát a fentebb említett genfi szakértői megbeszéléseken. A Társaság elnöke Gyarmathy György, a zürichi Műgyetem tanára, titkára B. Szabó Péter, vezetőségének tagjai Bárki Eva Maria, Komlóssy József és Simek Péter.

Fontos feladatot tölt be Svájcban az 1991-ben újjáalakult *Helvetia-Hungaria Társaság*, mely az 1918-ban alapított "Svájc-Magyarország Társaság" jogutódja. A jogelőd célja a Svájc és Magyarország közti kapcsolatok ápolása, elmélyítése volt, a hatvanas évek végéig Genfben, Gombó István és Padányi-Gulyás Béla vezetésével fejtett ki tevékenységet, főként kulturális műsorok formájában, így magyar kultúrértékeknek Svájcban való megismertetése érdekében. A Társaság vezetőinek betegsége majd elhunytá után nem folytatta működését, de nem is oszlott fel. A magyarországi rendszerváltás nyomán főleg a Genfi Magyar Egyesület vezetői, zürichi magyar személyiségek és Odor László nagykövet kezdeményezték a Társaság újjászervezését, melyhez sikerült védnökként tekintélyes svájci politikusokat, mint Rudolf Friedrich volt minisztert és a svájci parlament felsőházának (Ständerat) két tagját megnyerniök. Az 1991-ben elfogadott új alapszabály rögzíti a Társaság új nevét, célját a Svájc és Magyarország közti baráti kapcsolatok szorosabbra fűzésében és a két nép kölcsönös ismeretének elmélyítésében, ennek érdekében kulturális megmozdulások, együttműködési és szolidaritási akciók szervezésében jelöli meg. A szervezők helyi csoportok megalakítását is elhatározták és támogatták a magyarországi testvérszervezet, a Hungaria-Helvetia Társaság létrehozását. Azóta a Társaság több magyar küldöttség - pedagógusok, önkormányzati tisztviselők, gazdasági szakemberek - svájci tanulmányútját szervezte meg. Genfi helyi csoportja Szabó Zoltán, Mercz László és Nádas Tamás vezetésével, zürichi csoportja Gyarmathy Cathrine elnökletével ismeretterjesztő előadásokkal, összejövetelekkel, személyes kapcsolatok fejlesztésével igyekszik hozzájárulni Magyarországra jobb megismeréséhez Svájcban.

Élénk tevékenységet fejt ki a *Magyar Mérnökök és Építészek Svájci Egyesülete*, mely az 56-os forradalom után Nyugaton megalakult, kanadai központú *Magyar Mérnökök és Építészek Világszövetsége* svájci csoportjaként működik immár évtizedek óta. Magas színvonalú, kivált műszaki tárgyú, amellet irodalmi és politikai előadóestekkel és 1984-ben a magyar mérnökök és építészek első világtalálkozójának megrendezésével hívta fel a figyelmet magára. A svájci csoport elnöke az átszervezés előtt Nagy Csaba volt, lemondása után Pálos György, Vadász Lajos és Zweifel-Thury Ludmilla mint háromtagú elnökség vette át az ügyek intézését és készítette elő az önálló egyesülettel alakulást, mely az 1993. januári közgyűlésen történt meg. Az egyesület elnöke Zweifel-Thury Ludmilla lett, alelnök Pálffy Sándor, vezetőségi tagok AndrásKay Ede és Buzay Károly, tanácsadók Gyarmathy György, Oplatka Gábor és Rybach László, mindhárman a zürichi műegyetem tanárai. Az említettekén kívül Hajas Zsuzsa, Hajnos Miklós, Hír Barnabás és Gabriella, Horváth Zoltán önzetlen munkájának volt tulajdonítható, hogy az egyesület eddig minden évben meg tudta valósítani igényes programját. Ehhez a - főleg természettudományi, műszaki és történelmi - előadásokon kívül (gyakran Magyarországról és a környező országokból meghívott előadókkal) évi szakmai kirándulás (mint a Győri Mérnöki Kamara és a bőszi erőmű meglátogatása) és egy budapesti műegyetemi hallgató diplomatervének jutalmazására kiírt pályázat is hozzátartozik.

A svájci magyar egyesületek csúcsszervezete a *Svájci Magyar Egyesületek Szövetsége (SMESZ)*. Alapításától (1957-től) kezdve a magyar közösségek tevékenységének összehangolására és magyar érdekek védelmére törekedett. 1986-tól rövid ideig lapot is kiadott *Svájci Magyarság* címmel. Ezt felelős kiadóként B. Szabó Péter és szerkesztőként Csernyik György jegyezte. A SMESZ elnöke 1975-től 1986-ig Czertler Antal volt. 1986 januárjában a vezetést egy Arató László üv. elnökből, B. Szabó Péterből és Czertler Antalból álló hármas bizottság vette át. 1988-ban Vadnay Zsuzsát választották meg elnökké. Őt 1990-ben Kiss Tibor, majd 1994-ben Benczédi Pál követte. A főtítkárr 1986 óta megszakítás nélkül Sasvári László, az alelnök Erkel Lajos.

1986 októberében a Szövetség és tagszervezetei megbízásából a zürichi és környékbeli magyar egyesületek rendezték meg az ötvenhatos magyar forradalom és szabadságharc 30. évfordulója központi ünnepélyét, amely igen jól sikerült és emlékezetes maradt. Az elkövetkező években a SMESZ több akciót indított a magyar kisebbségek érdekeinek védelmében. 1988 augusztusában a romániai falurombolás elleni tiltakozó felvonulást szervezett a berni román nagykövetség elé. A kilencvenes években nagyobb gyűjtéseket indított az erdélyi és a vajdasági magyar menekültek megsegítésére.

1994 októberében Bagi Lajos elnökletével Svájcban is megalakult a Magyarok Világszövetsége *Országos Tanácsa*, elősegítendő azokat a célokat, amelyeket a magyarok összefogása és közös munkája érdekében maga elé tűzött. Az 1995. július 10-én Lausanneban tartott ülésen a Tanács új elnökévé B. Szabó Pétert választották meg.

A *Zürichi Magyar Történelmi Egyesület* 1985-ben alakult Csihák György közgazdász-történész kezdeményezésére. Alapítói nemcsak svájciak, de más országokban is - a többi között Magyarországon - élő történészek voltak. Céljául azt tűzte ki, hogy segíti a magyar történelem, különösen a magyar őstörténet és nyelv kutatását.

Egy interjúban Csihák György elnök az egyesületi törekvésekről szólva kifejtette, hogy: "Lehetőséget szeretnénk adni a történész kutatóknak, hogy tudományos eredményeiket nyilvánosságra hozzák, minél szélesebb körben ismertté tegyék. Minden irányban nyitottak vagyunk a kezdetektől fogva, tehát nincs úgymond hivatalos álláspont, amit mindenkinek el kell fogadnia. Ez a hozzáállás a nyolcvanas évek közepén magyar történész körökben még nagyon újszerűnek hatott. Egyetlen kívánságunk, hogy az előadók kellő szakszerűséggel, adatokkal alátámasztva adják elő eredményeiket. Hogy az illető karosszerialakatos vagy a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az ebből a szempontból teljesen mindegy... Mi csupán azt szeretnénk, ha minden tudományág megkapná a lehetőséget, hogy saját eredményeit az őstörténet-kutatásban letegye az asztalra. A régészeknek, az antropológusoknak, a zenészeknek és a nyelvészeknek egyaránt kutatási eredményekkel kell segíteniük a történészeket. A tudomány mindig hipotézisből indul ki, nem szabad ötleteket, elképzeléseket lesöpörni az asztalról anélkül, hogy előtte megvizsgálánánk. Ezért mi azt szeretnénk, hogy a sumér-magyar vagy a japán-magyar rokonság ne csupán nevetség tárgya legyen, hanem végre vegye a fáradságot a történelemtudomány és vizsgálja meg, hogy megállja-e a helyét vagy sem".<sup>82</sup> Az Egyesület évenként őstörténeti találkozót rendezett: 1986-ban a spanyolországi Benidorm, 1987-ben Zürich, 1988-ban London, 1989-ben az ausztriai Felsőőr, 1990-ben a németországi Odenthal-Altenberg volt a találkozó színhelye. Zürichben akadt év, hogy minden hónapban sor került az Egyesület érdeklődési körébe eső téma megbeszélésére. A rendszerváltozás után Magyarországon is működik. 1991 óta volt évi találkozó St. Gallenben, Szentendrén, Kaposvárott és három-- szór (1994,1995,1996) Tapolcán. Csihák György szerint a társaság 1994-ben - négy világrész tizennégy országában - csaknem százhusz tagot számlált.

Az utóbbi években több kiadványa Magyarországon is megjelent. 1995 tavaszáig 11-re nőtt a magyarországi kiadású könyvei száma, köztük konferenciaanyagok is, például a tapolcai és a székelyudvarhelyi találkozó előadásai. Svájcban kívül immár Budapesten és magyar városokban is rendez előadóesteket a zürichi történelmi egyesület. Az anyagiaktól függő rendszerességgel jelennek meg továbbra is tanulmánykötetei.

Svájc magyarjainak kulturális életében jelentős szerepe van - noha nem magyar alapítású intézmény - a *Svájci Magyar Könyvtárnak*. Ennek alapja a hajdani Svájci-Magyar Társaság által létesített és a berni Landesbibliothek épületében működő magyar könyvtár volt, amely megmaradt azután is, hogy 1960-ban feloszlott a Társaság. 1976-ban *Baráti Kör* alakult a könyvtár fenntartására. Egymást követő nehézségek folytán bizonytalanná vált a könyvállomány sorsa. Segítségére sietett azonban a zürichi Zentralbibliothek (Központi Könyvtár), amely 1989 végén átvette a berni könyvtár magyar anyagát. A könyveket 1990-ben szállították át Zürichbe és 1991-ben megkezdődött a kölcsönzés. A Központi Könyvtár maga is rendelkezett gazdag hungarica- gyűjteménnyel, amelyet a magyar munkatársak évtizedeken át gyarapították. Így a könyvtárnak ma mintegy húszezer magyar tárgyú könyve van. Mint a nagy értékű anyag ismerője, Csernyik György írta: "a svájci-magyar kapcsolatok ápolásán túlmenően, az egyetemes magyar kultúra reprezentánsa lehet

az új svájci Magyar Könyvtár".<sup>83</sup> A könyvtárban a hungarica szakreferense Luif Miklós, a magyar munkatársak közé tartozott és tartozik Steinmann Judith, Ladányi Anikó és Csernyik György.

Az 1967 óta működő *Alapítvány a Magyar Kultúra Fejlesztésére Külföldön (Becsületadó Alapítvány)* 1985 után is kiosztotta az 1980-ban alapított *Nagy Imre-díjat*, amelyhez 5000 frank pénzüsszeg társul. Az Alapítvány intézőbizottsága a nyolcvanas évek közepén a következő tagokból állt: Alföldi László (közgazdász), Arató László (mérnök), Ghéczy Iván (közgazdász), Jaczkó Pál (jogász), Kovács Andor (közgazdász), Luka László (orvos), Merényi Aladár (pedagógus), Nagy László (történész). Az elnök Luka László volt. A Nagy Imre-díjjal olyan teljesítményeket kívántak jutalmazni, amelyek Nagy Imre és az 56-os forradalom emlékének ébren tartását szolgálták.

Nagy Imre-díjat kaptak 1980-ban az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Bibó István összegyűjtött munkáinak kiadásáért, 1982-ben a magyarországi kéziratos irodalom nyugati publikálói, 1986-ban a párizsi Magyar Füzetek, 1988-ban az Emberi Jogok Magyar Ligája a párizsi Nagy Imre-emlékmű költségeire, 1990-ben Gyarmathy Livia és Böszörményi Géza a *Recsk* című dokumentumfilmért. Nagyobb összegű ösztöndíjat kapott 1987 és 1990 között három magyarországi kutató. Különböző kiadványokra és tudományos célokra ugyancsak jelentős összegek jutottak mind magyarországi, mind nyugati magyar személyeknek, valamint intézményeknek. Támogatott az Alapítvány magyarországi iskolákat, kárpátaljai és kijevei magyar egyesületet is. A 45 alapító tag által befizetett 15 ezer svájci frankkal indult kulturális támogatási akció a kilencvenes évek elejéig csaknem száz adakozótól származó mintegy 80 ezer frankos összegre nőtt. A módszer az volt, hogy az Alapítvány először eldöntötte, mit kíván támogatni és csak utána gyűjtötte össze a szükséges pénzeket. Az Alapítvány kuratóriumának jelenleg Ghéczy Iván az elnöke. Tisztét 1994-ben vette át.

Úgy tetszett, hogy az Alapítvány mindezek után abbahagyhatja addigi tevékenységét, esetleg másfajta célokat támogat, vagy pedig befejezettnek tekinti működését. Az intézőbizottság 1994 szeptemberében így vélekedett helyzetéről és jövőjéről: "Az Alapítvány intéző bizottsága 1989-ben a szovjet rendszer magyarországi összeomlása után, azt gondolta, hogy Alapítványunknak nem kell már a fenti célok megvalósulásáért küzdenie. Azt hittük és reméltük, hogy a szabad magyar társadalom és kormánya saját maga végzi és végezteti az egyetemes magyar kultúra külföldön való megismertetését és terjesztését. Az elmúlt négy év folyamán sajnos ebbeli reményünk nem teljesedett be, sőt ellenkezőleg, az otthoni médiák és nyugati barátaink olyan képet festettek a magyar kultúráról, mintha nemzetünk több fényév távolságra lenne lemaradva a nyugati vűág kultúrájától és gondolkodási normáitól. Nem hisszük, hogy a jelenlegi kormányzat és médiák a következő években e téren pozitívan megváltoznának. Ezen tények hatására a Becsületadó Alapítvány intéző bizottsága ez év szeptember 17-i ülésén úgy döntött, hogy megkezdí a nyugaton és otthon is értékelt magyar szellemi és művészeti alkotók működésének ismertetését Nyugaton (először csak Svájcban), a TV és újságok bevonásával".<sup>M</sup> Az Intézőbizottság a baráti kör tagjai véleményétől és az anyagi erőforrásoktól függően dönti el, hogy új terveit megvalósítja-e.



Röviden hadd történjék említés egyéb svájci magyar csoportokról és intézményekről is. Bázelen működik a "*Családi Est*" *Segítő Kör*, Bernben egy *Akcióbizottság az Erdélyi Kisebbségek Megmentésére*, valamint cserkészcsapat. Genfben 1989 májusában egy magyar összejevetelen a jelenlévők egy csoportja megalakította a *Magyar Demokrata Fórum Baráti Körét*, támogatva a pártot a demokratikus kibontakozás elősegítésében. Ez a Kör később keveset hallatott magáról.

A svájci magyar lapokról szólva érdemes megjegyezni, hogy ebben az országban, amelyben példás módon és eredményesen működnek magyar szervezetek és intézmények, több értelmiségi mozgalom és kezdeményezés indult el, szép számmal élnek írók, tudósok, tanárok, különféle szakemberek, újságírók, érdeklődő és művelt olvasók, mégsem sikerült tartósan olyan lapot vagy folyóiratot megteremteni és életben tartani, amelynek európai kisugárzása lett volna vagy a tengeren túli magyarok figyelmét is felkeltette volna. A svájci magyar olvasóközönség tekintélyes hányada, ha nem többsége, főleg más országokban kiadott sajtótermékeket olvasott és olvasna talán ma is, ha azok - a jobbak és népszerűbbek - száma nem fogyatkozott volna meg.

Svájci alapítású és mindmáig megjelenő lap a Gilde Barna által 1958-ban elindított *Duna* nevű "svájci magyar tudósító". 1961 óta havonta jelenik meg és 1968 februárjában Zürichből átköltözött a nem messze fekvő Fahrwangen-be. Az újság rendkívül informatív, sok benne a hír és tudósítás, a svájci magyarok mindennapos életéről szóló beszámoló, aminek következtében teljesíti az ilyen jellegű lapok fő hivatását, az emberek közötti kommunikáció szolgálatát. A nyolcvanas évek második felében rendszeresen ismertette a magyarországi ellenzéki értelmiség eseményeit és kitért a kisebbségi magyarság problémáira is. Vezércikkei és politikai írásai szerzői között volt és van Stirling György, Magyar Zoltán, Nagyrévi-Neppel György, B. Szabó Péter. A magyarországi rendszerváltozás óta figyelme - igen dicséretes módon - főleg a svájci magyar kolónia életére terjed ki. Nagyon hasznos a könyvészeti tájékoztatója, amennyiben nemcsak Gilde Barna *Duna* *könyvkiadója* által megjelentetett műveket ismerteti és ajánlja, hanem mások kiadványait is, segítve eligazodni a magyar könyvkiadás termésében. A *Duna* tudósító egy idő óta évente nyolcszor lát napvilágot.

Megszűnt viszont a Vezényi Pál által Zürichben 1981-ben indított *Magyar Hirdető című* 8-12 oldalas havi lap, amely főleg a helyi érdeklődés kielégítésére törekedett. Sokszor került vita középpontjába, nagyrészt, mert kiadó-szerkesztője olykor élesen és sértő hangon bírálta svájci közállapotokat, magyarokat és velük kapcsolatos magatartásokat. Szép számmal akadtak, akiknek ez nem tetszett. Magyarázatot keresve erre a jelenségre, Vezényi így vélekedett: "... És akkor, amikor már minden szunnyadozni kezd, megjelenik egy ilyen 'Magyar Hirdető'! Világos, hogy kényelmetlen a jelenléte... Az orvosság és a gyógykezelés" sem kellemes, illetve kényelmes mindig a betegek, azonban mégis hasznára válik".<sup>85</sup> Az olvasók egy részének szemében azonban a szubjektív, indulatos kritikáknak nem volt hasznuk, legfeljebb az emigrációval szembenálló némely hazai köröknek okozott örömet. Sokan úgy ítélték meg, hogy árt a Svájcban letelepedett és polgárjogot nyert magyaroknak, ha konfliktusba keverednek a többségi lakossággal, vagy az ország hivatalaival és intézményeivel. A magyarországi rendszerváltozás után a *Magyar Hirdető* nem jelent meg többé, Vezényi Pál pedig a budapesti sajtóban folytatta újságírói pályáját.

A svájci magyarok az e könyvben tárgyalt időszakban is jelentősen hozzájárultak a befogadó ország gyarapodásához. Elismerést és tekintélyt vívtak ki a tudományokban, művészetekben, sajtóban, műszaki és gazdasági életben. Azok közül, akik a magyar közösségben is tevékenykedtek: Vajay Szabolcs, Gosztonyi Péter, Molnár Miklós, Révész László mint történész, Haynal András mint pszichológus, Nagy László mint hús évén át a genfi Nemzetközi Cserkésziroda vezetője, Czettler Antal mint a Svájci Parasztszövetség jogtanácsosa, Hieronymi Ottó mint közgazdász, Ankerl Géza mint szociológus, Zsindely Endre mint egyháztörténész, Oplatka András mint a Neue Zürcher Zeitung külpolitikai szerkesztője, Haldimann Éva mint e lap irodalomkritikusa szerzett megbecsülést. Az 1992-ben meghalt Veress Sándor zeneszerző és zenepedagógus a svájci zenei élet ismert és tekintélyes alakjai közé emelkedett. A Zürichben működő *Kodály Zeneiskolát* Erkel Eszter zongoraművész és zenepedagógus alapította, és vezeti azóta is. A zürichi Műegyetemnek több magyar tanára volt és van. A jelenlegiek közül Gyarmathy György, Oplatka Gábor, Kováry Kálmán és Rybach László vesz rendszeresen részt a magyar egyesületi életben. Más svájci egyetemeken, főiskolákon is tanítottak és tanítanak magyar vagy magyar származású professzorok, mint Sz.: Kováts Ervin a lausannei műegyetemen és Pálffy Sándor az Aargau kantonbeli Windisch neves műszaki főiskoláján.

A svájci magyar kolónia életében nem elhanyagolható szerepet játszanak azok a magyar vagy magyar származású katolikus, protestáns és zsidó lelkészek, akik svájci egyházi szolgálatban állnak, de tekintélyüket, kapcsolatukat gyümölcsöztetik a magyarság javára. Első helyen az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemnek hét évén át volt elnöke, Bárczay Gyula érdemel említést, aki a Bázeli-vidéki Therwilben volt református lelkész, tizennégy évig esperes, Svájc neves teológusai közé tartozik és - nyugdíjaztatása után is - tagja a lelkészi vizsgabizottságnak. Pósfay György evangélikus lelkész a genfi Lutheránus Világszövetség osztályvezetőjeként ment nyugdíjba, ma is aktív tagja a genfi magyar protestáns gyülekezetnek és istentiszteleti szolgálattal is kísérik. Ugyanezt megtette Kupa László Cologny-i református lelkész is, aki azonban 1995-ben visszaköltözött Magyarországra. Gödri Zsolt a Svájci Magyar nyelvű Protestáns Gyülekezetek Szövetségének alelnöke volt, 1985 óta azonban a Zürich kantonbeli Fallanden lelkésze. Az ő kezdeményezésére fogadta Fallanden testvérközségévé Székelyudvarhelyt és juttat rendszeres, igen jelentős anyagi segítséget a székely városnak, főleg kórházának. Egyáltalán, a svájci szolgálatban álló magyar lelkészek, a zürichi Horváth Bertalan, a roggwili (Bern kanton) Liprhay Lotár, vagy a magyar szolgálatból a hívek sajnálatára kivált, népszerű Csobánczy József katolikus, illetve Bán József református pap, és a többiek is mind támogatják, segítik valamilyen módon magyar testvéreiket. Zürich városának nagy tekintélyű tiszteletbeli főabbija, a tállyai születésű Teichman Jakab, magyar összejöveteleknek is szívesen látott vendége volt. 1995 januárjában, a nyolcvanadik születésnapja alkalmából rendezett ünnepségen Bíró Gyula, a protestáns gyülekezet elnöke köszöntötte a zürichi zsinagógában. St. Gallen tudós rabbija, Schmelczer Imre, a helyi Közgazdasági Egyetem vallásfilozófia tanára, szintén magyar származású.

### *i) Svédország*

A svédországi magyarok számáról eléggé ellentmondóak az adatok. Dávid Zoltán becslései alapján készített magyarországi kimutatások szerint 15 és 16 ezer körül mozgott a létszámuk. A nehézséget a becslésekben főleg az a kérdés okozza, hogy ki tekinthető magyarnak. Akik a magyar közösségi életben részt vesznek, annak tartják magukat magyarul beszélnek, szüleik, nagyszüleik, dédnagyszüleik voltak magyarok, vagy ősük között akadtak magyarok? Polgáry Sándor a nyolcvanas évek közepén csaknem 25 ezerre becsülte az első és másodgenerációs magyarokat.<sup>85</sup> Jakabffy Ernő szerint 1988-ban 20 ezer lehetett a számuk. Ha arra gondolunk, hogy a nyolcvanas évek második felében évenként többszáz - főleg erdélyi - magyar érkezett az országba és tekintetbe vesszük az elhalálozásokat, valamint elköltözéseket, a magyarsághoz való tartozást lazán ítélve meg, mintegy 25 ezer svédországi magyarról és magyar származású svéd polgárról beszélhetünk. A Svédországi Magyarok Országos Szövetségének 1986-ban tizenhat tagegyesülete volt, összesen több mint háromezer taggal. A magyar szervezetek száma - a vallásiakkal együtt - jóval nagyobb, tehát megközelítően négy-négy és fél ezren lehetnek a magyar közösségi életben rendszeresen vagy alkalmilag résztvevők.

A svédek megértéssel és előzékenyen fogadták a mindenfelől jövő menekülteket, anyagilag is támogatva őket az elhelyezkedésben és beilleszkedésben. Tanácstalanság és zavar csak akkor keletkezett, amikor a feltételezeten felüli számban érkeztek. 1987-88-ban szinte elárasztották az országot. A stockholmi parlament például 1987-ben 1500 menekült befogadásának és ellátásának költségeit szavazta meg.- Közben 24 ezer érkezett és 1988 nyarán még mindig 16 ezer tartózkodott az országban. Köztük 400-600 magyar. A többletkiadások fedezéséről külön kellett gondoskodni, részben azért, hogy ha nem is érzékenyen, de kurtították az egy menekülthez eső összeget. Magyar szempontból fontos változás történt, amennyiben a romániai menekültek könnyen kaptak menekültjogot, a magyarországiak esetében ez lassan ment, majd lehetetlenné vált.

E könyv szerzője 1988 nyarán a helyi tapasztalatok alapján így ítélte meg az akkori helyzetet: "Míg a romániai menekültek különösebb nehézség nélkül tudják igazolni vagy valószínűsíteni politikai, társadalmi, elsősorban nemzetiségi üldözöttségüket, vagy legalábbis abból folyó egzisztenciális veszélyeztetettségüket, illetve a velük szemben érvényesülő hátrányos megkülönböztetéseket, a magyarországi magyarok politikai üldözöttségét vagy más egzisztenciális veszélyeztetettségüket csak nehezen és kivételes esetekben tudnak bizonyítani. Svédország és Magyarország között nincs vízumkötelezettség és a beutazók érvényes magyar útlevelemmel érkeznek. Svéd felfogás szerint, aki így jön az országba, az aligha nevezheti magát menekülőnek és nemigen tarthat igényt arra, hogy mint politikai üldözött menekültként elismerjék. Németországhoz és Ausztriához hasonlóan Svédország is vonakodik kellő bizonyítékok nélkül magyarországi magyaroknak a menekült státust megadni. Ezeknek nem marad más választásuk, mint tovább menni, ha találnak országot, amely befogadja őket, vagy ugyancsak kedvező esetben, tengerentúlra kivándorolni. Különben csak szerencséjével kerülhetik el a kiutasítást. Nem meglepő, hogy ezek az eltérő lehetőségek és esélyek idegenkedést,

olykor irigységet keltenek a magyarországiak körében és olyan hangok is jelentkeznek, hogy a svédországi magyar szervezetek, amelyek vezetőségében nagy számban szerepelnek Erdélyből származó magyarok, az erdélyieknek kedveznek és az ő ügyükben tevékenyebbek, mint a magyarországiak ügyében. Ennek a feltételezésnek nincsen tárgyi alapja, mert a központi szövetség és a helyi magyar szervezetek nem tesznek különbséget erdélyi és magyarországi magyarok között. A különbség az eltérő helyzetből és nem a magyar vezetők beállítottságából adódik".<sup>87</sup>

A Svédországba került erdélyi magyarok gyorsan beilleszkedtek, gyökeret vertek, egzisztenciát teremtettek, építették - gyakran közösen - házaikat, szervezték intézményeiket és a magyar szervezetekben is a legaktívabb tagok közé emelkedtek, némelyek tevékenységének új lendületet adtak.

A svédországi magyarok közössége a legszervezettebb kolóniák egyike. Teljesítményei és eredményei a legjobbak közé tartoznak, egysége is imponáló. A politikai rokonszenvek és ellenszenvek, időnkénti nézeteltérések és viták ellenére sem üttötte fel fejét a közösségnek ártalmas és azt visszavető széthúzás. A jövőt illetően viszont a felelősséget viselők borúlátóak. Egyikük, Kalocsi Margit, a stockholmi Magyar Ház elnöke, azt nyilatkozta a közelmúltban, hogy: "Nem kívánok még egy olyan hullámot, amilyen az erdélyiek tömeges kijövele volt. Viszont kevesen, mind kevesebben vagyunk, és egyre idősebbek. A fiatalok közül nem sokan fogják végigcsinálni azt itt, amit mi".<sup>88</sup>

Más országokhoz hasonlóan Svédországban is parancsoló szükségként lépett fel az összefogás gondolata és 1973-ban megalakult az első csúcsszervezet, a *Magyar Komité Svédországban*, amely 1976-ban átalakult a *Svédországi Magyarok Országos Szövetségévé* (SMOSZ). A benne tömörült szervezetek és tagok száma a nyolcvanas években állandóan növekedett. 1989-ben 3340 tagja volt. Jelenleg 22 egyesületet fog össze, mintegy 3900 taggal. Az egyesületek közül 11 Stockholmban működik és a Magyar Házban székel.

A SMOSZ 1986 márciusi közgyűlésén újból Jakabffy Ernőt választotta meg elnökének. Ő olyan népszerűséget vívott ki, hogy az elkövetkező közgyűléseken is túlnyomó többséggel választották meg a Szövetség munkájának irányítójává. Ezt a feladatot példátlan lelkiismeretességgel, hozzáértéssel és fáradhatatlanul látta el, olyan mozgalmas időszakban is, amikor nagy számban érkeztek Svédországba erdélyi magyar menekültek. Menedékjoguk elintézése, munkahely és lakás szerzés, a társadalomban való elhelyezkedés iszonyatos terheket rakott az ügyekben eljáró szövetségi elnök vállára. Jakabffy híre Svédország határain túlra is elterjedt és nem volt véletlen, hogy 1992 augusztusában az újjáalakult Magyarok Világszövetsége első közgyűlésén a nyugati régió által megválasztott alelnök lett. Tennivalói így megoszlottak a SMOSZ és a MVSZ között, ami Stockholm és Budapest közötti rendszeres utazásokat, két helyen való helytállást követelt.

Az emberi erő és energia véges: miután a Magyarországra való visszatérést is elhatározta, az 1994. március 5-i közgyűlésen lemondott svédországi tisztségéről. Visszapillantva 15 esztendő működésére meglegedetten állapíthatta meg: "Amit mi itt az északi végeken megtettünk magyarságunk ápolásáért, gyermekeink magyarságtudatáért és elhagyott népünkért,

kisebbségben élő testvéreinkért, azért nekünk nem kell szégyenkeznünk! Nemhogy szégyenkeznünk nem kell, de büszkék lehetünk a Magyar Háznak és a SMOSZ-nak születésétől kezdve mostanig terjedő életére, munkásságára. Éreztük is mindig, hogy jó úton haladunk, de ezt én az azóta szerteszét látottak után nagy örömmel és közös elégedettségünkre állíthatom, hogy a SMOSZ tagságának és vezetőinek kitartó, sokszor elnézően és megbocsájtóan egyetértő, áldozatos munkássága örökre beírta a SMOSZ nevét a magyar ügy szolgálóinak sorába".<sup>89</sup> Búcsúztatójában Rezsőfi Alajos, a svédországi magyar közösségi élet másik vezető alakja, Jakabffy érdemeit méltatva az új menekültek érdekében végzett munkájára külön is kitért. Ez olyan tett volt, amit - mint mondotta - senki más nem ismételhett volna meg: "a táborok szétszórt, elhagyott népének végiglátogatása. Ma már ilyen munkára nincs szükség az újonnan érkezők teljes hiányában. Sajnos, mert ez a 'feltöltődésünk' elmaradását is jelenti. És, hála Istennek, mert a magyarságnak otthon a helye, ha lehet".<sup>90</sup>

A lemondott Jakabffy helyébe a nála jóval fiatalabb és általa ajánlott Bihari Szabolcsot választották meg a SMOSZ elnökévé. Ő a Szövetség tennivalóiról szólva kijelentette: "A legfontosabb, amit meg kell őriznünk, az a nemzeti identitásunk, és ebből egyenesen következik, hogy a SMOSZ elsősorú feladata a svédországi magyarok összetartása. Nem könnyű feladat, hiszen egyrészt szétszórtságunk, másrészt a skandináviai élet kényelme és biztonsága miatt természetes asszimilációs vonzások hatnak mindannyiunkra".<sup>91</sup>

Jakabffy Ernő belső ellentétek miatt 1995 januárjában megvált világszövetségi alelnöki tisztétől, de Magyarországon maradt. Visszavonulása nemcsak a világszövetség, de a svédországi magyar közösségi élet veszteségének is elkönnyvelhető volt.

Amikor a Magyarok Világszövetsége a nyugatiakkal való foglalkozás decentralizálását és az MVSZ országos tanácsainak megalakítását javasolta, a SMOSZ magára vállalta a svédországi *Országos Tanács* feladatának ellátását. A Svédországi Magyarok Országos Szövetsége tagjainak hozzájárulása és a svéd kormánytól a nemzetiségi kultúra támogatására kapott pénzügyi segítség folytán az anyagilag megalapozott és szilárd magyar csúcsszervezetekhez tartozik. Tagszervezeteivel együtt támogat hasznosnak ítélt kezdeményezéseket, segélyeket és adományokat juttat nemes célokra (1988-ban például Nagy Imre és társai franciaországi emlékművére) és rendszeresen hív meg előadókat a nyugati országokból, Magyarországról és a vele szomszédos államokból. Ezek a meghívások több napra, leggyakrabban egy hétre szólnak és a meghívottak olykor négy-öt városba is ellátogatnak, hogy az ott lakó magyaroknak előadásokat és szerzői esteket tartsanak, irodalmi vagy zenei műsorokat adjanak. 1985 és 1995 között a nyugati, a magyarországi és a kisebbségi magyar szellemi élet (különböző világnézeti, esztétikai/politikai irányokat képviselő) tagjai - írók, művészek, politikusok, papok, gazdasági és műszaki szakemberek, mozgalmi vezetők - adtak elő a magyar közösségek fórumain. A svédországiak közül a leggyakrabban Szenté Imre, Thinsz Géza, Csatlós János, Tóth Károly Antal, Veress Zoltán, Rezsőfi Alajos, Polgáry Sándor, Szöllősi Antal szerepeltek. A külföldi előadók között volt: Nyugat-Európából Bárczay Gyula, Békés Gellért,

Gosztonyi Péter, Szöllösy Árpád, Tollas Tibor; az Egyesült Államokból Lipták Béla, Nagy Károly, Varga László; Magyarországról Alexa Károly, Beké Kata, Csoó-ri Sándor, Csurka István, Für Lajos, Görömbei András, Kiss Gy. Csaba, Lezsák Sándor, Rózsás János, Solt Ottilia, valamint Sinkovits Imre és fia, Vitai András; a kisebbségi sorban élő magyarok közül Borbély Imre, az RMDSZ parlamenti képviselője, Cseke Péter, Cs. Gyimesi Éva, Dávid Gyula, Dupka György, Grendel Lajos, Kántor Lajos, Lászlóffy Aladár, Tófalvi Zoltán, Tökés László. 1994-ben a torontói Szent István templom magyar iskolája tanítói színtársulatának tagjai saját költségükön Stockholmba utaztak, tizenegy napon át hat helyen léptek fel és előadásaik bevételét a Magyar Ház megvételére ajánlották fel.

Munkája és eredményei megbecsülésének jele volt, hogy mint "az 1994-ben legkiválóbban működő tagszervezetnek" a Magyarok Világszövetsége 1995. áprilisában emlékérmét adományozta a Svédországi Magyarok Országos Szövetségének "a magyarság érdekében végzett eredményes szervező, összefogó és nemzetépítő munkásságának elismeréseként".

A SMOSZ 1981-től saját lapot ad ki a magyarok tájékoztatására és a helyi események ismertetésére. A *Svédországi Magyarok Országos Híradója* ezen kívül a nyolcvanas években foglalkozott a hazai ellenzéki mozgalmakkal és a magyar nemzetiségi törekvésekkel, a kisebbségek sorsával. Ez utóbbi iránti érdeklődése 1989 után is fennmaradt. 1992-ben a lap címet változtatott. *Híradó* lett a neve. A felelős szerkesztői tisztet Jakabffy Ernő látta el, lemondása után, 1994 tavaszától Bihari Szabolcs a felelős kiadó és a lundi Lázár Oszkár a szerkesztő. A *Híradó* elődjénél bővebb terjedelmű és ez lehetőséget ad hosszabb cikkek közzlésére is. Kitűnőek és nagyon hasznosak Szenté Imre magyar-svéd vonatkozású nyelvészeti írásai.

A főváros magyar közösségi életének központja a Bromma nevű negyedben lévő *Magyar Ház*, amelyet Stockholm városától 1972 óta béreltek. Majd minden helyi egyesület használta összejövetelek és ünnepek céljára. A több mint másfélezer négyzetméternyi telek és épület bére a kilencvenes évekig annyira felemelkedett, hogy felvetődött megvételének a kérdése. A SMOSZ 1994 nyarán úgy határozott, hogy megvásárolja a házat és kertjét. A tetemes vételárat egyéni gyűjtéssel, az egyesületek hozzájárulásaival, adományok elfogadásával, a taglétszám növelésével és a Ház saját bevételeivel kívánták előteremteni. Az akció oly sikeres volt, hogy 1995. július 1-jén a SMOSZ és a városi önkormányzat aláírhatta az adásvételi szerződést. Addigra összegyűlt és átutalásra került 1 millió korona. 1995. december 31-én volt esedékes második részletként 650 ezer korona. A kamatokkal együtt 714 ezer koronát fizetett ki a Ház. A harmadik, ugyancsak 650 ezer koronás részletet 1996. június 30-ig kellett kifizetni. Ezzel a 2.3 millió koronás szerződéssel a telek és épület a magyarok tulajdonába ment át. A még hiányzó összegeket, valamint a kamatterheket, ugyancsak gyűjtéssel fedezik Stockholm magyarjai. A terv megvalósítói, mint mondták, nem önmaguknak - az idősebb korosztálynak - akartak emlékművet emelni, hanem az utánuk jövőknek, tudván, hogy "ez a ház emberöltők múltán is az egyetemes magyarság érdekeit szolgálja majd".

A Magyar Ház lelke Kalocsi (Miklósné) Margit, akit az egész országban csak Gittának ismernek és szólítanak. 1977 februárjában lett az adminisztráló és karbantartó szervezet, a *Magyar Ház Közösség* titkára. 1984-ben elnökké választották. Azóta irányítja a Ház működését és biztosít helyet az egyesületi tevékenységeknek. Maga a Magyar Ház Közösség is rendez előadásokat, műsoros esteket, ünnepeket, társasági összejöveteleket. A tagok száma 1986-ban valamivel kilencszáz felett volt, ma már túlhaladja az ezret. Tagdíjat is kell fizetniük. Ez az 1986-os 40-ról 1993-ra már évi 100 koronára, a családoké 60-ról 200 koronára emelkedett és ennek folytán a fizetési morál is alábbhagyott. Az 1995. márciusi közgyűlés előtt az elnök pontos tagdíjfizetést kért, mert minden hivatalos (állami, megyei, városi) támogatás a befizetett tagdíjak összegétől függ. A Magyar Házban szinte állandóan van valamilyen magyar műsor és összejövetel. A Svédországba meghívott előadók ottlétük alatt többször is szerepelnek a Házban, hiszen az egyesületek nagy része ott rendezi estjeit és ünnepeit. A március 15-i és október 23-i megemlékezésnek is a Magyar Ház a színhelye. Igen sikeresnek bizonyult a többi között az 1986-os kettős Liszt évforduló, a zeneszerző 175 év előtti születésére és 100 év előtti halálára történt emlékezés.

Kalocsi Gitta szerkeszti a *Stockholmi Magyar Ház Híradó-ját*, amely 1978 óta jelenik meg és eddig több mint hatvan száma látott napvilágot. Főleg az egyesületi tevékenységekről szóló beszámolókat és híreket közöl.

A katolikus és a protestáns egyházak is igyekeznek összefogni a magyar híveket. Ahol nagyobb számban laknak katolikusok, havonként legalább egyszer van mise. Helyenként többször is. 1995 elején 13 városban volt többé-kevésbé rendszeres magyar szentmise. Voltak évek, amikor 15-16 helyen kínálkozott alkalom magyar misehallgatásra. 1985-től Rasztovác Pál látta el a svédországi lelkesi feladatokat. Miklósházy Attila püspök 1992 májusában tett látogatást a svédországi híveknél. 1992 után két évig nem volt állandó pap. 1994 májusában az Újvidékről érkezett Csúzdi Illés vette át a katolikus magyarok lelki gondozását. A Koppenhágában székelő jezsuita Horváth Kálmán skandináviai főlelkész hatásköre Svédországra is kiterjed. Az ötvenes évek végétől működik Stockholmban a *Magyar Katolikus Kör*, mintegy 200 taggal, azzal a céllal, hogy a katolikus lelkipásztort támogassa és a magyar kultúra ápolásával is törődjék.

A protestánsok - a reformátusok és evangélikusok - együtt tartják az istentiszteleteket 1995 elején Stockholmban havonta kétszer, további hét városban egyszer volt istentisztelet. Stockholmban működik a *Protestáns Egyháztanács*, amely az istentiszteleteket és bibliaórákat szervezi, a lelkigondozást felügyeli. A nyolcvanas évek közepén Koltai Rezső és Kellner Ilona látták el a lelkesi feladatokat. Az előbbi betegsége miatt 1990 végén kivált a szolgálatból, amelyet huszonöt éven át végzett. 1991-től kezdve Molnár-Veress Pál evangélikus lelkész gondoskodik a protestáns hívők lelki gondozásáról. Amint a *Svédországi Magyar Protestáns Gyülekezetek* 1994. decemberi Långagárdei ülésén szóba került, pillanatnyilag nehézséget okoz, hogy egy lelkipásztornak nyolc gyülekezetben kell istentiszteletet tartania, ráadásul a gyülekezetek távol vannak egymástól. A kommunikációt a személyes kapcsolaton kívül az *Új Kéve című* lap szolgálja, amely 1992 óta jelenik meg és jelenleg kéthavonta

kerül, mintegy kétezer példányban, a hívők kezébe. Nemcsak Svédországban, de más északi országokban is olvassák. A szerkesztőbizottság tagjai: Molnár-Veress Pál, Veress Zoltán és Szentkirályi Csaba.

A legrégebb és legjelentősebb svédországi szervezetek egyike az 1956 októberében alakult *Szabad Magyarok Tömörülése*, amely a sokoldalú tevékenységéről és elkötelezettségéről ismert Rezsőfi Alajos irányításával működött. Menekülteket támogatott és kulturális munkával foglalkozott. 1986-ban 200 tagja volt. Igen sok előadást rendezett svédországi és máshonnan érkezett magyar előadókkal. A szervezet 1995-ben is több előadást hirdetett meg, ősszel pedig a nagybányai iskola festőinek műveiből rendezett kiállítást. Az 1996. januári közgyűlésen Rezsőfi Alajos visszavonult. Az új elnök Révay Ábel lett.

A *Svéd-Magyar Segélyszervezet* Wennesz László irányításával 1988 és 1995 között 180 teherautónyi szállítmányt - röntgenfelszerelést, műtőasztalokat, iskolai berendezést - juttatott el Magyarországra és Erdélybe. 1993-ban 18 teherautó 9 szállítmányt vitt a rászoruló intézményeknek, kórházaknak, iskoláknak, szociális otthonoknak. 1994-ben 18 szállítmány indult az említett helyekre, valamint Vajdaságba. Gyűjtéséből ugyancsak 1994-ben több mint 30.000 korona folyt be.

A *Magyar Mérnökök és Építészek Egyesülete* (1986-ban 60 taggal) szakmai és ismeretterjesztő előadásokkal hívta fel magára a figyelmet. 1988-ban megrendezte a Magyar Mérnökök és Építészek Világszövetsége kongresszusát. Működésében fontos szerepet játszott Simonffy Gyula: 1957-től - az alakulástól - főtítkár, majd elnök volt és 1992-ig vezette az Egyesületet. 1993-94-ben Kazinczy Ferenc volt az elnök. A szervezet 1994. december 1-jén nevet változtatott. Működését *Magyar Duna Klub* néven folytatja, egyúttal a műszakiakon kívül egyéb kérdésekre is kiterjesztve a figyelmét.

Eleven közösségi élet folyt a Göteborg és környékén lakó mintegy háromezer magyar körében. Legfontosabb szervezetük az 1958 óta működő *Göteborgi Magyar Egyesület*, amelynek élén sokáig Polgáry Sándor fejtett ki igen értékes tevékenységet. Az Egyesület tizenhárom alapítójának egyike és hosszú éveken át elnöke volt. Egyesületi működésén kívül a svédországi magyar kolónia történetére vonatkozó gyűjtő- és kutatómunkával is foglalkozott. 1995. januárban halt meg. Az Egyesület kulturális feladataihoz a kilencvenes évektől kezdve - Bély Zoltán elnökle alatt - kiterjedt szociális és segélyező tevékenység járult. "1990 tavasza óta sikerült - írta Bély - a jönköpíngi svéd missziós egyház segítőkészségét néhány erdélyi magyar intézmény és a délmagyarországi menekülttábor megsegítésére irányítani. Ebbe az akcióba kapcsolódott be a Göteborgi Magyar Egyesület. Többek között egy árvaház épületét és teljes berendezését újítottuk fel a háromszéki Oltszemen, Illye-falván pedig egy gyermekfalú építése áll befejezés előtt. Ez alatt a négy év alatt 12 ízben voltam svédekkel együtt Erdélyben és háromszor Baranya megyében".<sup>92</sup> Bély Zoltán és svéd partnerei az említett segélyeken kívül tetemes mennyiségű felszerelést, használati cikket és élelmiszert vittek kórházaknak, iskoláknak, gyermekotthonoknak. A mintegy négyszáz tagot számláló Göteborgi Magyar Egyesület folyamatosan rendezett előadásokat, márciusi és októberi ünnepi megemlékezést valamint hangversenyeket. Elnöke 1994-ben Kardos Károly lett.



Ugyancsak Göteborgban működik a *Körösi Csorna Sándor Művelődési Kör*, amely 1990-ben alakult mint K. Cs. S. *Ifjúsági Egyesület* és főleg a magyar műveltség elmélyítésén fáradozik. Malmöben van egy *Magyar-Svéd Egyesület*, 130 taggal. Előadásokat, színészi fellépéseket, társasági összejöveteleket rendez. Rászoruló gyerekeknek ruhát és játékot gyűjt. Magyarországról árva gyerekeket hívott meg látogatóba, családoknál helyezve el őket. 1991 szeptemberétől Jancsák Ilona az elnöke. Lund egyetemi városban Lázár Oszkár elnöklétével működik a *Magyar Kultúrfórum*, amely csaknem negyven éves múltra tekinthet vissza. 1989 őszén az addigi vezető, László Katalin után vette át Lázár Oszkár, az Egyetem finn-ugor tanszékének vezetője az irányítást. Célja: "az itt élő magyarságot színvonalas, sokrétű kulturális munkával összefogni, kapcsolatot teremteni az anyaországban és a világ többi részében élő magyarokkal, a nyelvi és etnikai kultúrát ápolni", abból a felismerésből indulva ki, hogy a magyar kultúra a svéd kultúrát is gazdagítja. Lázár Oszkárt 1992 nyarán Budapesten az Anyanyelvi Konferencia nyugat-európai alelnökévé választották. A Lundi Magyar Kultúrfórum a magyar kisebbségek védelmére is vállalkozott. 1989 december közepén, svéd részvétellel, fáklyás tiltakozó gyűlést rendezett a romániai falurombolás ellen. A Fórum rendszeresen tart előadásokat, filmbemutatókat, klubnapokat és működik kebelében egy ifjúsági kör is.

Hatásos kulturális és segélyező munkát folytat a jönköpingi *"Hungária" Magyar Egyesület* (a korábbi *Club Hungária*). Elnöke 1992 óta Hertelendy Zsolt. Az Egyesület 1991 decemberében Pécsre vitt segélyszállítmányt a Baranyában tartózkodó menekültek részére és e tevékenységet később is folytatta és 1994. október 3-án a Baranya megyei közgyűléssel a tartós segélyezés érdekében megegyezést írt alá és *Magyar-Svéd Fejlesztési Alapítványt* hozott létre.

1994-ben az Egyesület a korábbinál is nagyobb gonddal fordult az öregek felé, hiszen a tagság nagyrészt idősebb emberekből áll. Az állami gondoskodás enyhítette bajaikat, igyekezett helyzetükön javítani, de nem pótolhatta a közvetlen emberi és nyelvi kapcsolatokat Hertelendy Zsolt szerint az Egyesület a következő javaslatokkal fordult a megyei és városi szociális hivatalokhoz: Az otthoni segítőszolgálat foglalkoztasson kétnyelvű, a svédén kívül, mondjuk, magyarul is tudó munkatársakat, hogy a gondozásra szoruló nemzetiségi öregekkel azok anyanyelvén is beszélgethessenek. Részesítsék előnyben a kétnyelvű ápolónőket, orvosokat és egyéb egészségügyi személyeket. A javaslat eredményeként "Jönköping város most épülő, új szociális otthonában külön osztályokat szándékoznak felállítani a bevándorlóknak, nyelvi hovatartozásuk szerint".<sup>93</sup>

A *Södertäljei Magyar Egyesület* elnöke a nyolcvanas évek második felében Pákh Ervin - a magyarországi ellenzéki mozgalomból ismert Pákh Tibor bátyja - volt. A több mint négyszáz tagot számláló egyesület márciusi, októberi és Anyák napi ünnepségeket, előadásokat, filmbemutatókat, népdalesteket, képzőművészeti kiállításokat, tea délutánokat és bálakat rendezett és rendez.

Az *Eskilstunai Magyar Közösség* is hasonló tevékenységet folytat. 1992 áprilisában az addigi elnök, Horváth Dénes visszavonulása után Koliarik György vette át a vezetést. Van Magyar Egyesület Vásterásban, Váxjöben, Ljungby-ben (a "*Petőfi*"), Markarydben (az "*Orbán Balázs*"), Kristianstadban, Gislaved-ben (a "*Pannónia*"), Kumlában (az *Örebro Megyei*), Brommában (a *Magyar Otthon és Iskola Egyesület*), végül a legújabb, a *Halmstadi Magyar "Barátság" Egyesület*, amely 1994 októberében alakult több mint száz taggal.

Ugyancsak újabb keletű a *Svédországi Magyar Ifjak Társasága* (SOMIT), amely *Svédországi Fiatal Magyarok Egyesülete* nevű ifjúsági körként indult, a 20 és 30 év közötti fiatalokat tömörítve. 1994-től a Svédországi Magyar Protestáns Gyülekezetek tángargardei otthonában gyűltek össze táborozás jellegű találkozók történelmi, irodalmi, zenei előadásokat hallgatva meg. 1995 februárban volt 50-60 résztvevővel a negyedik hétvégi találkozó. Az 1995-ös táborozást az "Európai Magyar Ifjak Találkozója 1995" elnevezéssel rendezték meg június 17. és 25. között Tángagárdén. Hat országból érkeztek fiatal vendégek, köztük pozsonyi rádiós, kárpátaljai tanár, erdélyi jogász, újvidéki újságíró, kecskeméti gimnazista, veszprémi színész, valamint egy magyarul tudó észt fiatalember. A következő tábort még szélesebb körű részvétellel kívánja megrendezni a SOMIT, amelynek Kulich Károly az elnöke.

Kultúrklub működik Solnában ("*Móra Ferenc*") és Stockholmban ("*Magyar-Svéd*"). A főváros Magyar Házában van a *Svédországi Magyar Szülői Munkaközösség* (az anyanyelvi oktatás előmozdítására), az 1962-től létező cserkészcsapat. Működik régóta egy magyar nyelvű óvoda és a "*Kárpát*" népi táncsoport, amely a nyolcvanas évek közepén a táncházat népszerűsítette.

A legjelentősebb kulturális intézmény az *Északi Magyar Archívum*, amelyet Szöllősi Antal és néhány fiatal magyar hozott létre 1973. október 23-án. A Stockholm egy elővárosában, Skárholmenben működő archívum, könyvtár, levéltár és múzeum eddig - a Szöllősihez 1982-ben társult Szűcs Andrással -majd száz országból gyűjtött össze magyar vagy magyar vonatkozású anyagot, a nyugati magyarság, benne neves személyek, egyesületek, szövetségek, egyházak, cserkészek, sportklubok, politikai pártok és mozgalmak, vállalatok, éttermek, színházak dokumentumait. A levéltár a történelmi Magyarország területéről kikerült anyagokat is őriz. Könyvtára 25.000 könyvből áll (benne 4000 emigráns kiadás), azonkívül 3000 folyóiratból és lapból (700 emigráns újsággal), számos aprónyomtatványból, plakátból, képeslapból, névkártyából, bélyegből, 10.000 magyar vonatkozású svéd újságcikkből, fotókból, filmekből, hangszalagokból. A gyűjtemény írásos hagyatékokat és kéziratokat is tartalmaz. Az anyag számítógépes feldolgozása folyamatban van. Az Archívum huszadik évfordulójáról 1993 októberében a Magyar Házban rendezett kiállítással emlékeztek meg. Kiad az Archívum Szöllősi Antal szerkesztésében rendszertelenül két folyóiratot is. Az egyik a *Magyarok Északon*, a másik a *Magyar Archívum*. Felbecsülhetetlen értéke van a stockholmi magyar intézménynek. Csak kívánni lehet, hogy a munka ne szakadjon meg és az összegyűlt anyag magyar kultúrkincseket megillető megbecsülésben részesüljön.

Jelentős kezdeményezés volt a Stockholmi *Magyar Ökumenikus Önképzőkör*, amelynek működéséről azonban az értelmiségi találkozók tárgyaló fejezetben lesz szó.

1992 áprilisában többen kezdeményezték egy svédországi magyar kultúr-intézet felállítását. Megalakult Stockholmban a *Magyar Intézet Baráti Köre*, hogy sürgesse létrehozását, előmozdítsa, erkölcsileg és anyagilag támogassa majdani működését. A 80 - részben magyar és magyar származású - svéd állampolgár által aláírt Nyilatkozat szerint a javasolt intézet "nem tenné feleslegessé, nem helyettesítené vagy pótolná a magyar emigráció önszerveződése folytán létrejött kulturális egyesületeket, hanem az elképzelések szerint kapcsolatba kerülve ezekkel erősítené kapcsolatát az óhazával, szakmai segítséget nyújtva nekik a hazai kultúra terjesztése és az anyanyelvi oktatás terén".<sup>94</sup>

Az anyanyelvi oktatás Svédországban állami támogatást élvez és a magyar iskolabizottság, Szendrői Erzsébet tanár vezetésével, ügyelt arra, hogy a magyar anyanyelv-oktatás a napi iskolai tananyag szerves része maradjon.<sup>95</sup> A svéd közoktatási hivatalok eleget tesznek az anyanyelvi oktatás törvényi előírásainak, de az iskolabizottságnak és a szülői munkaközösségnek mindig résen kellett lennie, hogy a sajátos magyar érdekek érvényesülhessenek és a magyar igényeket kielégítsék.

Kulturális vonatkozásban említést érdemel a Stockholmban Veress Zoltán kezdeményezésére indult *Erdélyi Könyv Egylet* (EKE), amely erdélyi szerzők műveit jelenteti meg és segíti azok olvasói táborának növelését. A könyvklubként működő egyletnek több mint hatszáz tagja van. Az első könyv, amelyet kiadott, az Erdély kövei című sorozatban megjelent lírai és prózai antológia volt. 1991 óta évente egy-egy kötet lát napvilágot. A kiadói munkát Veress Zoltán közösen végzi feleségével, Veress T. Magdával.

A külföldi magyar tudományos és irodalmi életben a nyolcvanas és kilencvenes években is fontos szerepet játszottak a svédországi tudósok és írók. Az egyetemeken - a humán- és természettudomány, valamint a műszaki tudományok területén egyaránt - több magyar tudós tanít. Az irodalmi életben műfordítóként különösen Thinsz Géza és Csatlós János munkálkodott a magyar-svéd szellemi közeledésen. Thinsz Géza költőként is jelentős volt. Korán hunyt el mindkettő: Thinsz Géza - ez az egyszemélyes magyar kultúr-intézmény - 1990 júliusában, Csatlós János 1993 áprilisában. A svédországi magyar szellemi közéletben Szenté Imre író és műfordító, az Erdélyből származó Tóth Károly Antal és Veress Zoltán, valamint Szentkirályi Csaga és Szécsi Lajos neve említendő. Utóbbi az állami támogatással működő Bevándorlási Kultúrcentrum alapítója és vezetője. A magyar értelmiségiek törekvését tükrözték Veress Zoltánnak Csatlós János temetésén mondott szavai: "Vállaljuk a Csatlós János által ránk hagyott örökséget: a hűség és nyitottság, a következetesség és a tolerancia, a szigorúság és az emberség, az erkölcsi helytállás és az önálló szellemi feltörekvés, az igényesség és a szeretetteljes megértés örökségét".

Ami a jövőt illeti, az idősebb svédországi magyar vezetők gyakran kérdik: kik fogják tovább vinni a magyar összefogás ügyét? Közülük az illetékesek egyike, Rezsőfi Alajos egy 1995. februári előadásában ezt válaszolta: "A törzsgárda 1956-ból származó részével egyre kevésbé lehet számolnunk. A későbbi,

hosszú időn át évi 200-300 főnyi, ideérkezett túlnyomó részben egészen más motiváltságú csoportot alkotott. S a kezdeti, sokszor önérdékű, kapcsolatfelvétel után kevés közösséget vállaltak a korábban idejöttekkel. Beszédes bizonyíték erre egyesületeink összetétele. Feltűnő az anyaországból később idejöttek szerfelett szerény részvétele, és még szembeötlőbb az erdélyi magyarság nagy száma. Ok magától értetődő természetességgel keresték és találták meg a helyüket az itteni magyar közösségben. Ennek az oka minden valószínűség szerint az a körülmény, hogy nekik otthon a magyarságukért meg kellett küzdeniük, s így az náluk értéket jelentett - szemben az anyaországbeliekkel, akik azt 'ingyen' kapták, s az így számukra nem ritkán csak fölösleges teher volt, amitől minél előbb meg is kívánták szabadulni. Erdélyben a harc egybekovácsolta őket, s az ottani környezetben magyarságukra és ezeréves hazájukra büszkék lehettek... Ok családotól, fiataljaikkal együtt vesznek részt a magyarság életében. A kisebbségi sorsban edzett és tanult praktikus magatartásuk különösen alkalmassá teszi őket az ebben a közegben való tevékenységre... A jövő magyar élet vezetői - már ma is félreérthetetlenül körvonalazottan - az ő körükből kerülnek majd ki".<sup>96</sup>

#### *j) Szórványok*

Irt azokban az országokban letelepedett magyarokról lesz szó, amelyekben - talán Olaszország kivételével - valóban szórványban, aránylag alacsony számban élnek magyarok.

*Finnországban* főleg Helsinkiben találunk magyarokat. Csak kevesen telepedtek le ebben az országban, noha mind a nép, mind az ország mindig rokonszenves volt a magyarok számára. Rokonnépről lévén szó és mivel távol élnek egymástól, a finnek és magyarok között soha nem volt konfliktus, viszály, súrlódás, inkább kölcsönös megértés és barátság. A második világháború utáni, majd az ötvenhatos forradalmat követő években magyar menekültek mégis elkerülték Finnországot, ahol a kilencvenes évek kezdetéig erős volt a szovjet befolyás és útjuk egyébként is nyugati irányba vezetett, legfeljebb Dánia, Norvégia és Svédország felé.

A finnországi Nyugat-barát neves magyarok közül a nyolcvanas évek közepére Rácz István író, műfordító, fotóművész maradt meg, jeles munkákat alkotva, amiért 1988-ban finn Állami-díjat kapott. Az ötvenhatos emigráns Kecskeméti István nyelvész Helsinkiben meghalt, Szenté Imrének 1980-ban budapesti kommunista közbelépésre meg kellett válnia Jyváskylá-i egyetemi lektori állásától, mivel lefordította magyarra Szolzszenyicin Gulag- szigetscsoport című dokumentumművét. Legjelentősebb műfordítói alkotása, a magyar Kalevala-fordítás a finn irodalomhoz kapcsolja.

A magyar menekültek számára hátrányos korábbi helyzet a szabad és demokratikus Magyarország létrejöttével, valamint a Szovjetunió összeomlásával megváltozott, jóra fordult. Ráadásul az Antall-kormány Jávorszky Béla személyében kitűnő nagykövetet küldött Helsinkibe, aki a finn nyelvben és irodalomban való jártassága révén nemcsak szakmailag volt alkalmas a magyar-finn kapcsolatok felélénkítésére, de a diplomácia gyakorlati tennivalóiban is jó munkát végzett. A magyarok összefogását is előmozdította.

A *Finnországi Magyarok Egyesülete* (FME) önálló és független szervezet. Helsinkiben működik, mintegy száz családot fog össze, akik tagdíjából tartják fenn az Egyesületet és adják ki *Körlevél* című kis tájékoztató lapjukat. Őszszjevételeiket az általában Magyar Intézetnek nevezett Magyar Kulturális és Tudományos Központban tartják. Az Egyesület tevékeny és lelkes elnöke Firon Ilka, akinek apja magyar, anyja finn, felesége finnországi svéd.

Az imént említett Magyar Intézettel szoros kapcsolatban működik a *Finn-Magyar Társaság* (FMT), számos fiókszervezettel az egész országban és magyarul is beszélő finn elnökével, Olavi Syrjánennel. 1994. október 28-29-én sikeres Magyar Napot rendezett, magyarországi szereplőkkel. A *Magyar Kulturális és Tudományos Központ* a Magyar Művelődési Minisztérium irányítása alatt működik és tőle kapja anyagi ellátmányát. Igazgatója Csúcs Sándor finn-ugor nyelvész.

A szomszédos *Norvégiába* főleg az ötvenhatos forradalom után került nagyobb számú magyar, de jóval kevesebb, mint Svédországba. A magyarok száma mintegy háromezerre tehető. A nyolcvanas évek második feléig nemcsak biztos egzisztenciát teremtettek maguknak, de többen szakmájukban eredményeket érve el, polgári jólétre tettek szert. A gazdasági és a tudományos életben szép számmal akadtak sikeres magyarok. Az irodalomban főleg Sulyok Vince tűnt ki, aki műfordításával nagy mértékben hozzájárult a magyar-norvég szellemi kapcsolatok fejlődéséhez, tanári munkájával és Magyarország történetéről norvég nyelven írott vaskos könyvével előmozdította a magyarságra vonatkozó hiteles ismeretek gyarapodását.

A magyar közösségi élet egyházi és társasági keretben folyik. A katolikusok lelki gondozását a Koppenhágában élő skandináviai főlelkész, Horváth Kálmán irányításával Teres Ágoston jezsuita végzi. A magyarokat összefogó *Norvégiai Magyarok Baráti Köre* (MBK) Oslóban működik. 1990 tavaszán alakult és mintegy száz tagja van. Elnöke Dobos László szlovákiai magyar író leánya, Dobos Éva. 1991 júniusától *Híradó* címmel alkalmi tájékoztató lapot ad ki. Régebbi keletű a *Norvég-Magyar Szövetség*, amely 1937-ben alakult, időnként élénkebb, máskor gyengébb volt a működése. Hajdan volt otthona, könyvtára. Erősen hatott rá az asszimiláció, úgyhogy összejövetelei kétnyelvűek lettek. Azután szünetelt tevékenysége. 1992-ben azonban újjáéledt.

*Olaszországban*, valamennyi becslés szerint mintegy 10 ezer magyar él. Vannak közöttük régen letelepedettek, a háború és 1956 után menekült személyek és családok, majd a hatvanas évektől kezdődően olaszokhoz feleségül ment magyar nők. Itália a menekültek túlnyomó többségének átmeneti ország volt, addig tartózkodtak ott, ameddig tengerentúlra ki nem vándorolhattak vagy jövőjük szempontjából kedvezőbb és előnyösebb országba át nem telepedhettek. Olaszország, bármily csodálatos természeti szépségekkel, dicsőséges múlttal és emlékekkel rendelkezett is, bármily kellemes volt az ottani élet, a menekülteknek sem biztos megélhetést, sem hivatási előmenetelt nem kínált, a hatóságok is úgy kezelték őket, hogy minél előbb tovább álljanak. Szegény menekültként Olaszországban élni bizony nyomorúságos és szívfájdító volt. Férjük anyagi helyzetétől függően kielégítő vagy jó helyzetbe kerültek a magyar feleségek és ők voltak azok, akik - főleg Észak-Olaszországban - új életet vittek a magyar egyesületekbe.

Érdekes módon - bizonyára a menekültség átmeneti jellegének tulajdoníthatóan is - Olaszországban nem alakultak oly nagy számban és nem voltak oly tevékenyek a magyar egyesületek, mint más nyugat-európai országokban. Imitt-amott jöttek csak létre kisebb és rövid életű körök, ahol magyarok összejöhetnek. Rómában például csak egy családi otthon - Triznya Mátyás és Zsuzsa lakása, a híres "Triznya kocsmá" - a lelegeleveníbb és legtartósabb közösség, ahol vasárnaponként nemcsak nyugati magyarok, de Rómába érkezett hazaiak és kisebbségiek is gyakori látogatók.

Meglepő módon katolikus egyesületek és körök sem születtek, egy olyan országban, amelyben a vallás és az egyház kiemelkedő szerepet játszik. Az egyházi és kulturális intézményekben tevékenykedő magyarok, úgy látszik, soha sem érezték szükségét annak, hogy a magyarokat összefogják és közös munkára serkentsék.

Különösnek tetszhetik, hogy a magyar katolikus Pax Romána mozgalom, amelynek még protestáns országokban is vannak helyi szervezetei, a katolikus Olaszországban nem eresztett gyökeret.

*Rómába. Katolikus Magyar Misszió* működik, a magyarok lelki gondozásával Kovács Angelus kapucinus szerzetes foglalkozik. Vannak magyarok a pápai hivatalokban, a Vatikáni Rádiónál és tanítanak egyházi, valamint világi egyetemeken és főiskolákon. Jelentős Pásztor Lajos történelmi munkássága. Magyar sajtótermékek Olaszországban sohasem jelentek meg említésre méltó számban, persze, ha eltekintünk a sok évtizedes *Katolikus Szemlétről*.

Az olaszországi magyar egyesületek többségükben a magyar-olasz közeledés és barátság jegyében születtek, mind magyar, mind olasz tagokkal. A hetvenes és nyolcvanas években akadt néhány kisebb társaság, amely - főleg Észak-Olaszországban - oda házasodott magyar feleségek részére alakult. Ezek azonban inkább a hazai intézményekkel ápoltak kapcsolatokat és kevésbé az emigránsokkal. Ma Trentóban *Olasz-Magyar Baráti Társaság*, Velencében és Leccében *Olasz-Magyar Kulturális Egyesület*, Bolognában 1980 óta tekintélyes számú tagsággal *Olasz-Magyar Kulturális Szövetség* működik. Van *Olasz-Magyar Kulturális Központ* Rómában és ugyancsak ott 1993 nyarától *Korvin Mátyásról* elnevezett *Olasz-Magyar Gazdasági és Kulturális Kamara*. A magyarok szellemi érdeklődését az olasz fővárosban - tudományos, irodalmi, zenei és képzőművészeti programjával - a hazai kormányzat által működtetett *Magyar Akadémia* igyekszik kielégíteni. A magyar tudományosságnak egyébként fontos őrhelyei a néhány egyetemen működő finn-ugor, kelet-középeurópai és magyar katedrák és szemináriumok. Rómában például figyelemre méltó munkát végez Sárközy Péter irányításával a "La Sapienza" Egyetem magyar nyelvi és irodalmi tanszéke. Sárközy szerkeszti az olasz-magyar szellemi kapcsolatokat ápoló *Rivista di Studi Ungheresi* című folyóiratot.

*Spanyolországban* valamikor mozgalmas emigrációs élet folyt és számos jeles szellemi ember működött. Az elhalálások miatt és újabb letelepedések hiányában a magyarok száma erősen csökkent és a közösségi tevékenység alábbhagyott. Becslések szerint kétszáz magyar él az országban. Évenként október 23-án mintegy harminc-negyven madridi magyar elzarándokol Toledóba és megkoszorúzza az ötvenhatos magyar szabadságharcosok emléktábláját, amelyet annak idején Pongrácz Gergely helyezett el az Alcazarban.

Van ugyan a fővárosban egy *Spanyolországi Liszt Ferenc Társaság* és Barcelonában egy *Katalán-Magyar Baráti és Kulturális Társaság*, de mind ez egyesülete^ mind a spanyolországi magyarok keveset hallatnak magukról. Múltjukkan, történetükkel főleg a madridi Rónai Zoltán foglalkozik és a mai nyugati magyar sajtóban is ő a leggyakrabban publikáló spanyolországi magyar.

A kontinens egy messzi csücskében és a Nyugatra vándorlás fő útvonalán kívül elhelyezkedő *Portugáliába*, csak kevés magyar került. A legtöbbben közvetlenül a második világháború után, majd - főleg értelmiségi - munkát vállalva telepedtek le ebben az országban. Kevesen lévén, érdemleges magyar közösségi élet nem is alakulhatott ki közöttük, legfeljebb itt-ott létesültek - főleg Liszabonban és környékén - magán jellegű baráti\_körök A fővárosban megalakult és működik azonban a *Portugáliai Magyarok Szövetsége* és a híres búcsújárárhelyen, Fatimában van magyar katolikus egyházközség, amelynek vezetője P. Kondor Lajos.